

รักผู้อื่น
คือ หัวใจของทุกศาสนา...

พจนานันท์ อิมมิตฺตโก

ศาสนา คือ อ อ ะ ไร

ศาสนาคืออะไร?

พุทธศาสนิกฯ

ธรรมสภาจัดพิมพ์ธรรมบรรยาย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ

เพื่อรักษาค้นฉบับที่ถูกต้องและสมบูรณ์

เป็นธรรมสังคการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พ.ศ. ๒๕๔๘

จากธรรมทานมูลนิธิ องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา มูลนิธิเผยแพร่วิถีปฏิบัติประเสริฐ

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้ทำงาน และผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

อนุไมททา

การที่ คัมภรตตต่างๆ ของข้าพเจ้า ซึ่งอยู่ในรูปของ พระ
เทศน์ กิติ, ในรูปของปาฐกถ หรือพระภรรยา พระภรรยา กิติ,
ก็ตั้งได้รับความร่วมมือ จากสหประชาชาติหลายฝ่าย คณะ
โดยเทศน์กิติของข้าพเจ้าได้ ในลักษณะเช่นนี้ นี้ ข้าพเจ้า ขอ
แสดงคุณประโยชน์ และผลอันไพศาล ต่อทุกท่าน ที่มีส่วน
การช่วยเหลือ. การอนุไมททา ข้าพเจ้าทำไป ทั้งในนาม
ของคณะ พระภรรยา, หรือข้าพเจ้าส่วนในกษัตริย์ราชาน และของ
สภานิติบัญญัติ.

คุณเราในกฐณนี้ แม้ที่จะทำความดีความงามอัน
เนื่องเป็นคุณประโยชน์ หรือการใดก็ตาม และ การที่ได้อำนาจ
การดำเนิน กิจการ ก็ยังมีค่า เป็นสิ่งอันสำคัญยิ่งใน
และบางทีอาจจะเป็น สิ่งอันอนุไมททา เพื่อ จึงเป็นได้ทั้ง
ข้อดี ทั้งเมื่อการที่เช่นนี้ ได้กระทำไป ด้วยความไม่ประ
มาท แท้จริง; และสิ่งอันดีที่ได้เกิดจากการกระทำนี้ๆ ซึ่ง
แต่ไม่ช้าไปเป็นประโยชน์ แต่เพื่ออันมีประโยชน์อัน
สักลัด. ข้าพเจ้า, ของอนุไมททา เป็นที่ได้ใช้ในกรณีนี้ เพราะ
เหตุอันกล่าวนั้น นั้นเอง; และยังเป็นเหตุอนุไมททาแทน
ท่านผู้ท่านทั้งหลาย ซึ่งได้ตั้งไว้พร้อม ประโยชน์ หากจะมีข้อ
เช่นนี้ นี้ จึงมีข้อดี สักลัด.

มนุษย์เรา และเป็นมนุษย์อยู่ได้ ก็เพราะได้ประกอบ
ด้วยธรรม; มิฉะนั้น ละทิ้งธรรมเสียความเป็นมนุษย์ มนุษย์
กับ ต่อทุกฝ่ายในสังคม โดยไม่ตั้งข้อสงสัยใดๆ. มนุษย์ที่ไม่ประ
การปฏิบัติธรรม ก็คือประกอบอยู่ด้วย ธรรมวิธี เป็นธรรม
ตา, และ ละทิ้งความเป็น อนุไมททา อันดีของมนุษย์ ด้วย! โลก

สารบัญ

ศาสนา คือโรงพยาบาลโลก	๑
ธรรมะคือโอสถสำหรับโลก	๖๒
ศาสนาที่แท้จริงมีเพียงศาสนาเดียว	๑๒๓
ทำบุญอย่างไรจึงจะได้บุญ	๑๗๗
ทำบุญโดยไม่หวังเอาบุญ	๑๘๔

คำปรารภ

ศาสนาคืออะไร? ศาสนา คือตัวการประพடுத்தิกระทำเพื่อ
ให้คนรอดพ้นจากภัย หรืออันตราย หรือจากสิ่งอันไม่ปรารถนา
ซึ่งรวมเรียกว่า ความทุกข์ ความเดือดร้อน ความทรมาน.

ภัยของมนุษยชาติ ก็คือการเบียดเบียนกัน. การเบียดเบียน
กันโดยตรง ก็คือการใช้กำลัง หรืออาวุธเข้าประหตประหารกัน
เบียดเบียนกันโดยอ้อม ก็คือการใช้เปรียบคคโกงคอร์รัปชั่น จนมี
ความอคอยยากยากแค้นเกิดขึ้นแก่ผู้ที่มีกำลังน้อยหรือสติปัญญาน้อย

เพราะอะไรคนจึงเบียดเบียนกัน? ที่เขาเบียดเบียนกัน
ก็เพราะความเห็นแก่ตัวนั่นเอง

ทำไมคนเราจึงเห็นแก่ตัว? ก็เพราะคนโดยส่วนใหญ่
หันหลังให้ศาสนา แม้จะนับถือกันนับถือแต่ปาก แต่ในส่วน
จิตใจนั้น เขานับถือพญามารมากกว่า เห็นได้ตรงที่คนทุกวันนี้
รู้จักความสุขอันเกิดจากการได้รับสร้อยจากเหยื่อ ที่ให้แก่
ความสนุกและอรร้อยเท่านั้น และเพราะคนจิตใจหลงไหลเหยื่อที่
ให้ความสนุกและอรร้อย อันถือว่าเป็นความสุขนี้เอง จึงทำให้คน
เบียดเบียนกันทั้งทางตรงและทางอ้อม. เพราะสิ่งดังกล่าวสำเร็จ

ได้ด่วยเงิน หรือวัตถุ เขาจึงแสวงหาสะสมเงินและวัตถุกันจนไม่
 คำนึงว่าจะเป็นทางสุจริตหรือทุจริต ไม่คำนึงว่าจะทำให้คนอื่น
 เดือดร้อนเสียหายหรือไม่ ผลก็คือ มีการเบียดเบียนกันอยู่ทั่วไป
 อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่.

เพราะอะไร คนในโลกจึงคิดเหยื่อกันอย่างโง่หัวไม่ขึ้น ?
 ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะเหตุว่า เจ้าหน้าที่ทางศาสนาทุกศาสนาไม่มี
 กำลังที่เข้มแข็งพอ ที่ไปช่วยแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง
 ให้แก่ชาวโลกนั่นเอง และที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือเจ้าหน้าที่ทาง
 ศาสนาเอง กลับชี้แนะไปในทางให้คนในโลกคิดเหยื่อมากขึ้น

การเทศน์ การสอน ที่ให้คนหวังสวรรค์ไม่ว่าในชาติ
 ปัจจุบัน หรือชาติหน้าก็ตาม ก็คือการสอนให้คนคิดในรสอร่อย
 และสนุกของเหยื่อมากขึ้นนั่นเอง เพราะเทวดาในสวรรค์ก็คือผู้ที่
 รับประทานรสอร่อยจากเหยื่อได้อย่างออกอย่างใจนั่นเอง ดังนั้นการเทศน์
 การสอนให้คนหวังสวรรค์ ก็คือการสอนให้คนหันหลังให้ศาสนา
 มากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อคนไปติดรสอร่อยของสวรรค์เสียแล้ว เขา
 จะไม่มีโอกาสมองเห็นได้เลยว่า ยังจะมีความสุขอะไรอีกที่จะเหนือ
 กว่าความสุขในสวรรค์ เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ผู้ที่เทศน์สอนให้
 หวังสวรรค์ คือผู้ที่ขบถต่อพระศาสนาของตนอย่างร้ายกาจที่สุด

เพราะคนยิ่งพากันหลงความสุขในสวรรค์มากเท่าใด จะมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นเท่านั้น เมื่อมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น คนก็จะเบียดเบียนกันมากขึ้น

โลกมีสันติไม่ได้ ก็เพราะการเบียดเบียนกัน ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร หรือการใด ๆ ก็ตาม ก็เพื่อผลคือให้คนของตัว หรือชาติของตัว มีเหยื่อมากมายเท่านั้นเอง. ในทางตรงข้าม โลกจะสันติได้ก็เพราะคนในโลกไม่เบียดเบียนกัน คนในโลกจะไม่เบียดเบียนกันได้ เพราะไม่เห็นแก่ตัว คนจะไม่เห็นแก่ตัว หรือเห็นแก่ตัวแต่น้อยได้ ก็ด้วยทุกคนนำหลักในศาสนามาใช้ชีวิตประจำวัน

หากคนส่วนใหญ่นำหลักธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวันจริงๆ แล้ว ปัญหาทุกชนิดในโลกจะบรรเทาเบาบางลงและหมดไปได้ทุกอย่างทุกชนิด

ปัญหาว่าจะนำหลักธรรมะข้อไหน มาชี้แนะให้คนส่วนใหญ่ นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ? ก็คือหลักธรรมะในข้อที่ว่าให้คนทุกคนรู้ว่า เกิดมาทำไม ? โดยให้รู้ว่า เกิดมานี้เพื่อไม่ทุกข์ มีชีวิตอยู่ทุกวันนี้ก็เพื่อไม่ทุกข์ และความปราศจากความทุกข์

นั่นแหละ คือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ในการเกิดมาชาติ
 หนึ่ง

คนเราที่ต้องเป็นทุกข์ก็เพราะความเห็นแก่ตัว ที่เห็นแก่ตัว
 ก็เพราะติดในรสอร่อยของเหยื่อในโลก แต่เราไม่ค่อยจะรู้สึกว่าเป็น
 เป็นทุกข์ กลับเห็นว่าเป็นความสุขไปเสีย

การที่จะเห็นว่า เพราะไปติดในรสอร่อยของเหยื่อในโลก
 จึงเห็นแก่ตัว เพราะเห็นแก่ตัวจึงต้องเป็นทุกข์ดังว่านี้ได้ก็ด้วย
 เปลี่ยนมามองชีวิตในด้าใน ด้วยการเฝ้ามองเฝ้าสังเกตความรู้สึก
 ที่เกิดขึ้นที่จิตอยู่เสมอ การมองชีวิตในด้าในอย่างนี้จะเกิดความรู้สึก
 รู้สึกขึ้นมาในขณะหนึ่งว่าเพราะมีความอยากชนิดที่เป็นกิเลสตัณหา
 หรือความโลภในเหยื่อ—จึงมีการกระทำตามความอยากนั้น—ได้ผล
 บ้างไม่ได้บ้าง ได้ผลก็พอใจ ไม่ได้ผลก็ไม่พอใจ เมื่อไม่พอใจ
 ก็พุ่งออกมาเป็นความโกรธเผาจิตใจตัวเองให้เร่าร้อนกระวนกระวาย
 หิวกระหายที่อยากจะได้ต่อไปอีก บางที่ได้ผลพอใจ ก็วิตกกังวล
 ห่วงใยกลัวว่าจะพลัดพรากจากไป

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ในวันหนึ่งๆ มีความพอใจบ้าง ไม่
 พอใจบ้างเกิดขึ้นในจิตใจของเราสลับกันไป หากได้อย่างออก
 อย่างใจ มีความพอใจในเหยื่อที่ได้มา ก็เรียกว่าขณะนั้นเกิดเป็น
 เทวตาในสวรรค์ หากไม่ได้สมอยาก มีความเร่าร้อน มีความ

หิวกระหาย มีความกลัว มีความเขลา ก็เรียกว่าขณะนั้นเกิด
เป็นสัตว์แรก หรือตกนรกแล้ว

เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้อีกว่า เกี่ยวตกนรก เกี่ยวขึ้นสวรรค์
เพราะความตึกในเหยื่อน้อย่างเดียวกัน และนี่เองคือการเบียด-
เบียนตนเอง เมื่อเบียดเบียนตนเอง ก็จะต้องเบียดเบียนผู้อื่น
หรือสังคมอย่างแน่นอน

ศาสนาทุกศาสนาจึ้ชี้ให้เห็นว่า หากหวังความสุขใน
สวรรค์ก็ต้องตกนรกอย่างแน่นอน ดังนั้นจึงให้ขึ้นมาเสียให้
พ้นจากนรกสวรรค์ นั่นก็คือแสวงหาความสุขชนิดที่ไม่ต้อง
อาศัยเหยื่อ คือความสุขจากการที่จิตสงบเย็นเป็นสันติ นั่นเอง

จิตจะสงบเย็นเป็นสันติได้ก็ด้วยการมองเห็น โทษ ของ
สวรรค์ หรือเห็นโทษของความสนุกอร่อยจากเหยื่อทั้งหลายใน
โลก หากเห็นโทษของมันจริง ก็จะออกมาพ้นจากเหยื่อโลกได้
เมื่อพ้นจากเหยื่อโลกอันเป็นสิ่งที่ให้ความสนุกอร่อยอย่างสวรรค์ได้
เราก็จะไม่ต้องตกนรกอีกต่อไป ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่าเราพ้นจาก
นรกได้ด้วยเพียงละเหยื่อในโลกเสียอย่างเดียวกัน

เมื่อละเหยื่อได้แล้ว จิตก็ปราศจากสิ่งที่เข้ามารบกวน จิต
ก็สงบเย็นตามสภาพธรรมชาติธรรมดาของมัน และจิตในสภาพ
เช่นนี้ คือสิ่งที่สุดท้ายที่มนุษย์เราควรจะได้ในการเกิดมาชาติหนึ่ง,

(๖)

เมื่อคนส่วนใหญ่มีความเห็นแก่ตัวแต่น้อย หรือไม่เห็นแก่ตัวเลย เขาจะเคลื่อนไหว จะทำการงานก็เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ แล้วประเทศชาติบ้านเมืองก็จะต้องเจริญก้าวหน้าพร้อมๆกันไปกับความสงบเย็นของสังคมด้วยอย่างไม่ต้องสงสัยเลย

เมื่อพูดถึงคำว่า ศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ทำให้จำต้องกล่าวถึงวัดและเจ้าหน้าที่ทางศาสนา และจำต้องกล่าวถึงการทำบุญด้วย เพราะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า ศาสนาโดยตรง

วัด โดยความหมายจะต้องเป็นศูนย์กลางสำหรับแจกแสงสว่างในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องแก่ชาวโลกทั่วไป แต่วัดซึ่งเป็นส่วนวัดๆนั้นไม่สามารถแจกได้ จะแจกได้ด้วยเจ้าหน้าที่ในวัดซึ่งได้แก่ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา

ท่านจะต้องเป็นผู้มองเห็นภัยแห่งวิกฎสงสาร โดยที่วิกฎสงสารนั้นมันหมุนเวียนเป็นวงกลมรอบแล้วรอบเล่า ก็เพราะคนติดในรสอร่อยของเหยื่อในโลก ดังนั้นเหยื่อนี้เองที่สร้างวิกฎสงสารขึ้นกักขังปวงสัตว์ เพื่อท่านรู้และมองเห็นดังกล่าว ท่านก็จะต้องชี้แนะแก่ชาวโลกทั่วไปให้เขามองเห็น เพื่อเขาจะได้พ้นจากภัยดังกล่าวได้

แต่ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ เจ้าหน้าที่ทางศาสนาได้กระทำหน้าที่
 ดังกล่าวหรือยัง หรือกลับทำให้เขามีศรัทธาต่อชีวิตมากขึ้น เช่น
 สอนให้ทำบุญเพื่อหวังสวรรค์ ซึ่งมีผลทำให้เขาติดเหยื่อมากขึ้น
 ดังนั้นการสอนเรื่องบุญเรื่องสวรรค์ จึงเป็นการทำลายพุทธศาสนา
 ที่หนักหน่วงที่สุดดังกล่าวแล้ว เว้นแต่จะแปลคำว่าบุญให้เป็น
 เรื่องการทำลายความเห็นแก่ตัว นั้นแหละจึงจะเป็นประโยชน์

เดี๋ยวนี้ ปัญหายุ่งยากมีมากขึ้น ๆ เช่นมีการเบียดเบียนกัน
 มากขึ้น มีอาชญากรรมประเภทต่างๆ มากขึ้น ปล้นจี้กันมากขึ้น
 คอรัปชั่นกันมาก มีการประกอบอาชีพที่เป็นภัยต่อสังคม เช่น
 บาร์ผี ออบอวนวอด โบวสิ่ง โน้ทคลับ จำหน่ายสิ่งเสพติดให้โทษ
 เล่นการพนันขันต่อเป็นต้นมากขึ้น จนกระทั่งสังคมเต็มไปด้วย
 ความวุ่นวายนานาประการ สิ่งเหล่านี้ ใครมีหน้าที่แก้ไขประการใด

ในการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ลุล่วงไป จะต้องร่วมมือ
 กันอย่างใกล้ชิด ทั้งฝ่ายอาณาจักร คือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และ
 ฝ่ายศาสนจักรคือเจ้าหน้าที่ฝ่ายศาสนา การแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึง
 จะลุล่วงไปได้.

เพราะอะไรจึงต้องร่วมมือกันทั้งสองฝ่าย ? ก็เพราะเหตุว่า
 ฝ่ายอาณาจักรแก้ไขได้แค่ปลายเหตุ หรือแก้ไขได้แต่ภายนอก ส่วนการ
 แก้ถึงภายในคือด้านจิตใจนั้นเป็นหน้าที่ของฝ่ายศาสนจักรโดยตรง.

ฝ่ายอาณาจักรแก้ปลายเหตุ หรือแก้ไขได้แต่ภายนอกก็คือ
 จัดการป้องกันและปราบปรามผู้ประกอบการอาชญากรรม หรือไม่
 อนุญาตให้มีการประกอบอาชีพที่เป็นภัยต่อสังคม และจัดการป้อง
 กันอาชญากรรมในระยะยาว ได้แก่การจัดการให้ทุกคนมีอาชีพ
 มีงานทำ มีรายได้พอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ไม่ปล่อยให้คนว่างงาน
 และแก้ไขให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม เหล่านี้นับว่าฝ่ายอาณาจักร
 คือรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีหน้าที่โดยตรง ซึ่งอันนี้ก็มี
 ความจำเป็น เป็นอย่างยิ่ง เพราะหากไม่มีการแก้ไขภายนอก
 ดังกล่าวแล้ว ความสงบสุขจะมีไม่ได้เลย.

ฝ่ายศาสนจักรมีหน้าที่แก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหา ซึ่งเป็น
 เรื่องภายในจิตใจของแต่ละคนโดยตรง ปัญหายุ่งยากต่าง ๆ หาก
 นำธรรมะมาแก้ไขแล้ว จะแก้ไขได้ทุกเรื่องทุกปัญหา หากมีวิธีการ
 หรืออุบายให้คนนำไปประพฤติปฏิบัติจริง ๆ เช่น ปัญหาการใช้
 สินค้าฟุ่มเฟือยปัญหาคุณธรรมการค้า ปัญหาความอศอยากของพลโลก
 ปัญหาอาชญากรรม และหากจะมีปัญหาอื่นอีกอย่างใดก็ตาม ก็
 สามารถนำหลักธรรมะมาใช้แก้ไขได้ทั้งสิ้น.

คนใช้สินค้าฟุ่มเฟือยก็เพราะติดเหยื่อ เพราะสิ่งดังกล่าว
 มันให้ความสนุกสนานร่าเริงแก่กายแก่ใจนั่นเอง เมื่อทุกคนเลิกกิน
 เหยื่อ กินใช้แต่สิ่งจำเป็น เราก็ไม่จำเป็นต้องส่งสินค้าเข้ามาโดย

เฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือย และเมื่อคนมีหลักธรรมะอยู่ในจิตใจเขาจะเมตตาปรานีกัน เมื่อเมตตาปรานีกันจะมีคนคอยยกได้อย่างไร และเมื่อมีหลักธรรมะอยู่ในจิตใจ การเบียดเบียนคนอื่นก็จะมีไม่ได้ ดังนั้นปัญหาอาชญากรรมก็จะหมดตามไปด้วย

เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าหน้าที่ทางศาสนาจึงจำเป็นต้องตื่นตัวเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาค่าต่าง ๆ ด้วยสำนึกในหน้าที่ ในการที่จะมีบทบาทแก้ไขปัญหาค่าต่าง ๆ นี้ เจ้าหน้าที่ทางศาสนาทุกหน่วยจะต้องทำงานอย่างมีสมรรถภาพ คือ

๑. องค์การทางศาสนา ต้องจัดให้มีการอบรมเจ้าหน้าที่ทางศาสนาทุกท่าน ให้ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของภิกษุ สามเณร หรือเจ้าหน้าที่ทางศาสนาอื่น ๆ โดยให้ท่านรู้ว่าในการที่ท่านจะมีสิทธิบริโภคนิเวศนของชาวบ้านชาวเมืองได้ ท่านจะต้องบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลตามที่ปฏิบัติจริงและสั่งสอนชาวบ้านจริง เมื่อจริง ๕ ประการนี้แล้ว ท่านจึงจะมีสิทธิบิณฑบาตที่ชาวบ้านได้.

๒. ทิศต่อรัฐบาลหรือองค์การของรัฐทุกหน่วย จัดให้มีการสอนธรรมะในโรงเรียนในมหาวิทยาลัยทุกแห่ง โดยจัดให้เจ้าหน้าที่ทางศาสนาที่ฝึกอบรมดีแล้วเข้าสอน

๓. ติดต่อบริษัทหรือองค์การของรัฐทุกหน่วย เพื่อเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ทางศาสนาเทศนาสั่งสอน หรือปาฐกถาธรรม ทุก ๆ วันสุกัลป์อาทิตย์แก่ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ทุกหน่วยงาน

๔. ติดต่อบริษัทอำเภอ หรือจังหวัด ขอความร่วมมือในการเทศนาสั่งสอนหรือปาฐกถาทุก ๆ วันพระ ทุก ๆ ตำบลทั่วประเทศ

หลักธรรมที่จะนำไปสอนแก่ชาวบ้าน ก็คือหลักธรรมที่ให้ทุกคนทำลายความเห็นแก่ตัว อธิบายให้เห็นว่า ที่เห็นแก่ตัวเพราะอะไร ทำไมคนเราจึงไปกินเหยื่อ ถ้าไม่กินเหยื่อ กินแต่อาหารจะเป็นอย่างไร? คนเราเกิดมาทำไม? มีหน้าที่อย่างไร? ชีวิตจะมีค่ามีราคาได้อย่างไร? เหล่านี้เป็นต้น

หากทำได้ดังกล่าว ศาสนาก็จะมีค่า มีราคา มีความหมาย และเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดของมนุษยชาติ ซึ่งจะขาดเสียมิได้

คณะ ผชป. จึงขออนุโมทนาแก่ท่านที่สามารถนำศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งความเห็นแก่ตัวเบาบางลงทุกท่านเป็นอย่างสูง.

คณะ ผชป.

๕/๑-๒ ถนนอภัยวงศ์ กทม. ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๒๒-๓๕๔๕

๑ เมษายน ๒๕๒๐

ศาสนาคืออะไร?

ศาสนาคืออะไร?

เรื่อง

ศาสนาคือโรงพยาบาลของโลก

พุทธทาสภิกขุ

ณ โรงพยาบาลสงฆ์ กรุงเทพฯ วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๙๒

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
ขิตฺตจฺฉา ปรมา โรคา สขฺขารา ปรมา ทฺถุขฺขา
อาโรคฺชยา ปรมา ลภา นิพฺพานํ ปรมํ สฺขฺขุติ

ณ บัดนี้ อาตมาภาพจะได้วิเสัสนา พระธรรมเทศนาของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริม
ศรัทธาความเชื่อ และวิริยะความพากเพียรของท่านทั้งหลาย
ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญออกงามก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนา
ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ใน
โลกนี้, กว่าจะยุติลงด้วยเวลา,

ธรรมชาติในเวลานี้ นับว่าเป็นธรรมชาติใน
 อภิลักขิตสมัย คือจัดขึ้นเป็นพิเศษ ประการเหตุที่ท่านทั้งหลาย
 มีท่าน ประธานคณะกรรมการ เป็นเจ้าภาพ ได้จัดให้มีกุศลวิธีมี
 ประการต่างๆ ขึ้นในสถานที่นี้ เพื่อสำเร็จประโยชน์แก่
 สถานที่อันเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของภิกษุสามเณรผู้อาพาธ
 แล้วยังมีสมานฉันท์ร่วมกัน ในอันที่จะประกอบกรกุศลส่วน
 รั้วมัสสวณมัย คือการสดับรับฟังพระธรรมเทศนา อันนับว่า
 เป็นบุญกิริยาอีกส่วนหนึ่ง.

อาตมาได้นำเอาพระพุทธรูปของ พระผู้มีพระ
 ภาคเจ้า คิงที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น มาเป็นหัวข้อสำหรับ
 บรรยายธรรมในเวลานี้ เพื่อจะชี้ใจความสำคัญสักชั้นหนึ่ง ให้
 เราท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัทได้สังเกตเห็น อันเกี่ยวกับสถานที่
 นี้. ถ้าจะสรุปหัวข้อของธรรมเทศนาในเวลานี้แล้ว ก็เรียกว่า
 จะได้บรรยายเรื่อง “ศาสนา คือโรงพยาบาลของโลก
 เป็นอย่างน้อย”. ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน จงได้สังเกต
 คำว่า “เป็นอย่างน้อย” เพราะอาตมาได้กล่าวว่า ศาสนาเป็น
 โรงพยาบาลของโลก แล้วก็มีคำว่า “เป็นอย่างน้อย” อยู่ในตอน
 ท้ายด้วย. ขอให้เราได้พิจารณาในสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนาๆ” นี้
 ให้เข้าใจในเบื้องต้นเสียก่อน แล้วท่านจะเข้าใจในข้อต่อไป

ที่ว่า “ศาสนาเป็นโรงพยาบาลของโลก” ได้อย่างไรสืบไป
แล้วในที่สุดก็จะเข้าใจในคำว่า “เป็นอย่างน้อย” อีกต่อหนึ่ง.

—

ในวาระเริ่มแรกนี้ อาตมาจะได้บรรยายในส่วนที่ว่า
“ศาสนา” คืออะไร เป็นอันดับแรก.

สิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ๆ ในที่นี้ อาจจะมีความหมาย
ไม่ตรงตามที่ท่านทั้งหลายคิดกันอยู่ก็ได้ เพราะว่าโดยทั่วไป
บุคคลย่อมเข้าใจว่าศาสนา คือคำสั่งสอน แต่ในบัดนี้ อาตมา
จะได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา ๆ” ในฐานะ
ที่มิใช่คำสั่งสอน. มิใช่เป็นคำสั่งสอน แต่เป็นสิ่งที่หนึ่ง
ซึ่งต่างหากจากคำสั่งสอน และขอยืนยันว่าเป็นตัวศาสนา
ที่แท้จริง, ศาสนาในฐานะที่เป็นคำสั่งสอนนั้น หาใช่ตัว
ศาสนาที่แท้จริง หรือตัวแท้ของศาสนาไม่. “ตัวแท้ของ
ศาสนา” นั้น เป็นตัวการปฏิบัติหรือตัวการกระทำ อันเป็น
ไปเพื่อความรอดพ้นจากความทุกข์หรือสิ่งทส่่วนนั้น ๆ ไม่พึง
ปรารถนา. เอาใจความแต่เพียงสั้น ๆ ก็มีอยู่ว่า ศาสนาคือ
ตัวการกระทำ เพื่อให้หลุดพ้นไปจากอันตรายที่ตนไม่
ปรารถนา

เพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งในความข้อนี้ เราจะได้อรรถาธิบายกันในเรื่องราวต่าง ๆ ทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “ศาสนา”. แต่อาตมาอยากจะทำให้เห็นอย่างลึกซึ้งลงไป ในส่วนที่ว่าศาสนา หรือสิ่งที่เรียกกันว่าศาสนา ได้เกิดขึ้นมาในโลกนี้อย่างไรเสียก่อน.

ในขั้นต้นนี้ ขอให้เอาใจใส่กับสัญญาชาติญาณ หรือความรู้สึกอย่างธรรมชาติสามัญของสัตว์สักข้อหนึ่ง คือข้อที่ว่า สัตว์ทั้งหลาย ย่อมเกลียดกลัวต่ออันตราย มีความรู้สึกที่หลบหนีจากอันตราย หรือที่เรียกง่าย ๆ ว่ามีการหนีภัยเป็นธรรมชาติ. ไม่มีสัตว์ที่มีชีวิตเหล่าใดประเภทใดที่ปราศจากความรู้สึกอันนี้. ชีวิตแต่ละชีวิต ย่อมมีความรู้สึกที่จะหลบหนีอันตรายทุกสิ่งทุกอย่าง ตามที่ตนมองเห็น จนกระทั่งเป็นสัญญาชาติญาณ คือความรู้สึกที่ไม่ต้องตั้งเจตนา ก็เกิดขึ้นได้เอง แล้วก็กระทำไปได้เองในตัวเสร็จ โดยไม่ต้องมีเจตนาหรือโครงการอย่างนั้นอย่างนี้ ย่อมทำการหลบหนีภัยไปด้วยอำนาจสัญญาชาติญาณนั้น ในขณะนั้น โดยเร็วพลัน. ลักษณะอย่างนี้แหละ เป็นสิ่งที่ควรสังเกตและพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้เข้าใจสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” ได้เป็นอย่างดี.

เมื่อเป็นที่เข้าใจกันว่า สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ย่อมประกอบอยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่าสัญญาชาติญาณ คือความรู้สึกจะหนีจาก

อันตรายทั้งนี้แล้ว เราย่อมกล่าวได้ หรือเชื่อถือได้ โดยไม่ต้อง
กลัวผิดอีกว่า สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ย่อมพยายามในอันที่จะ
หลบหนีจากอันตราย คือการลภัย หรือหนีจากความทุกข์;
เพราะฉะนั้น จึงมีระบอบแห่งการกระทำตามสมควรแก่ความ
คตินึกหรือสติปัญญาของสัตว์นั้น ๆ หรือของสิ่งที่มีชีวิตนั้น ๆ
แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตอยู่ในระดับต่ำต้อยเพียงไรก็ตาม ย่อมมี
การกระทำด้วยกายด้วยใจ ในอันที่จะหลบหนีภัยดังกล่าวแล้ว.

กิจการที่หลบหนีภัยนี้ จึงพลอยกลายเป็นสัญชาตญาณตามไป
ด้วย และการกระทำเพื่อให้ออกจากอันตรายนั้นเอง คือตัวแท้
ของสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” ในที่นี้ ซึ่งเราจะได้พิจารณากันให้
แยบคายสืบไป. แต่ขอให้สนใจที่จะพินิจพิจารณาไปตั้งแต่ต้นให้
รู้จักตัวสัญชาตญาณ หรือการลภัย หรือหนีภัย หรือการ
พยายามเพื่อจะให้พ้นจากภัย จากอันตราย จนกระทั่งมองเห็น
ได้ว่า แม้แต่สัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นเปี้ยว เช่นปู ซึ่งมีวิธีวิ่งหนี
ลงรูเพื่อให้พ้นจากอันตราย ว่านั่นคือ *ศาสนาของมัน*.

การที่กล่าวเช่นนั้น อาจจะเป็นสิ่งที่น่าขบขัน หรือ
น่าหัวเราะก็ได้ แต่อาตมาขอให้ท่านทั้งหลายสนใจ และได้
พินิจพิจารณาให้เห็นความจริงในข้อที่ว่า กิจการที่จะเอาตัว
ให้ออกห่างไกล หนีว่า “ศาสนา”. แม้สัตว์เหล่านั้น

จะพูดจากันไม่ได้ คือว่าไม่มีปาก ไม่มีลิ้น ไม่มีเสียงจะพูด แต่ก็สามารถจะสอนศาสนาให้แก่กันและกันได้ ด้วยการทำตัวอย่างให้ดู หรือว่าเพราะสิ่งนั้นมีมูลฐานอันตั้งอยู่บนสัตยชาติ-ญ ๓ คือการหนักนัย ฉะนั้น มันจึงทำเป็นกันอยู่ในระดับหนึ่ง เป็นอย่างน้อย แล้วก็ขยายสูงขึ้นไปตามสติปัญญา ตามกำลัง สูงขึ้นมาถึงสัตว์ที่ฉลาดกว่าเปี้ยวกว่าปู สัตว์ที่มีชีวิตทุกชนิด เหล่านี้ ต่างก็มีวิธีที่จะหลบหลีกอันตรายของตน ๆ กระทั่งสูง ขึ้นมาถึงคน หรือสัตว์ชนิดที่พอจะเรียกได้ว่าคนในอันดับแรก ซึ่งจะเรียกว่าคนป่า หรือคนอะไรก็สุดแท้, คนเหล่านี้ ก็ไม่วายที่จะมีวิธีสำหรับหนีอันตรายของตน ๆ จนกระทั่งถึง คนที่เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป, กระทั่งถึงสมัยที่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ในโลก ซึ่งก็มีระบบวิธีการกระทำเพื่อให้รอดพ้นจากอันตรายของ ตน ๆ.

ความแตกต่างกันจึงอยู่ตรงที่ว่า แล้วแต่ว่าสัตว์หรือสิ่งที่มีชีวิตนั้น ๆ จะเห็นว่าอะไรเป็นอันตราย. สัตว์ที่มีสติปัญญา น้อย เช่นเปี้ยวหรือปู ก็เห็นอันตรายชนิดระดับต่ำ หรือที่เล็กน้อย ไปตามส่วน; สัตว์ที่มีชีวิตอันวิวัฒนาการสูงขึ้นมาตาม ลำดับ ก็มองเห็นสิ่งที่เรียกว่าอันตรายนั้น ๆ ประณีตหรือ สูงขึ้นมาตามลำดับ ๆ กระทั่งถึงสัตว์ที่สูงขึ้นมาในขนาดที่เรียก กันว่าคน. คนยังมีวิวัฒนาการทางจิตสูงขึ้นเท่าไร ก็มองเห็น

สิ่งที่เราเรียกว่าอันตรายหรือความทุกข์ สูงตามขึ้นไปเพียงนั้น. วิธี
 ที่จะหลบหลีกหนีอันตราย หรือความทุกข์นั้นก็พลอยสูงตามขึ้นไป
 ด้วย. นับตั้งแต่คนที่มองเห็นอันตรายทางกายเกี่ยวกับโรคภัย
 ไข้เจ็บ ก็มีวิธีทำให้พ้น. เห็นว่าความยากจนเป็นความทุกข์หรือ
 อันตราย ก็มีวิธีทำให้พ้นจากความยากจนเหล่านี้ เป็นต้น;
 แล้วแต่ว่าสัตว์หรือบุคคลนั้น ๆ จะมองเห็นว่าสิ่งใดเป็นอันตราย
 หรือความทุกข์. เราจะเกณฑ์ให้สัตว์ทั้งหลายมีความรู้สึกเท่ากัน
 และเสมอกัน นั้นไม่ได้ : สัตว์ทั้งหลาย จะต้องมียศัตถ์ปัญญา
 เป็นของตนโดยเฉพาะ มองเห็นว่าเป็นความทุกข์หรืออันตราย
 ตามส่วนแห่งความสามารถ ของศัตถ์ปัญญาของตน ๆ ฉะนั้น
 ระเบียบหรือวิธีต่าง ๆ ที่จะให้พ้นจากอันตรายหรือความทุกข์
 ซึ่งได้เกิดขึ้นในโลกนี้ เป็นลำดับ ๆ มานี้ จึงอยู่ในฐานะที่
 เหลือมล้ำค่าสูงกว่ากันเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงสมัยที่คน,
 แม้ในสมัยก่อนพระพุทธเจ้า ก็ก่อนพุทธกาล คนเหล่านั้น
 ก็ได้รู้สึกได้ว่า ความทุกข์หรืออันตรายที่คนทั้งหลายพากันกลัวกัน
 นั้นนั้น ยังโง่เกินไป ยิ่งต่ำเกินไป. ความทุกข์หรืออันตราย
 ที่น่ากลัวกว่านั้น คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหัวใจ โดยเฉพาะก็คือ
 กิเลส.

ผู้มีปัญญาเหล่านี้

ได้มองเห็นกิเลสว่าเป็นอันตราย

หรือความทุกข์ ยิ่งกว่าอันตรายภายนอก ชนิดที่คนในกาลก่อน เคยกลัวกันมา, เพราะฉะนั้น จุดที่มุ่งหมายของการที่จะบำบัดอันตรายของคนชั้นนี้ จึงได้หันมาพิจารณากันในทางจิตทางใจ หรือที่เรียกกันว่าในทางภายใน. ยิ่งคิดค้นไป ก็ยิ่งพบอันตราย ในภายในคือกิเลสอันมากขึ้น ๆ จนถึงขั้นที่ละเอียดประณีต ที่สุด ซึ่งต้องอาศัยสติปัญญาความสามารถของพุทธบุคคล มี พระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้เป็นผู้พิจารณาเห็น และเป็นผู้ หาทางแก้ไขในที่ที่สุด เราจึงได้ระบบหนี้ย หรือหลุดจากอันตราย หรือพ้นจากความทุกข์ ชนิดที่สูงที่สุด เด็ดขาด คือ ทำลายกิเลสอันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งปวงให้หมดสิ้นไป สำเร็จรูปเป็นระบบวิธีการที่ทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ดังที่ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ทรงสั่งสอน. เพราะฉะนั้น เรา ควรจะถือว่า ตัวการกระทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์นั่นเอง คือตัวแท้ของศาสนา. ส่วนคำบอกเล่าซึ่งกันและกัน อันเกี่ยว กับเรื่องนั้น ๆ, นั้นเป็นเพียงคำบอกเล่าหรือคำบรรยาย หรือกล่าวถึงตัวแท้ของศาสนา หากควรจะเป็นตัว แท้ของศาสนาอยู่ที่คำพูดหรือคำสั่งสอนนั้นไม่ เพราะว่า ตัวแท้ของศาสนานั้น อยู่ที่การกระทำ เพื่อให้เกิด

การรอดพ้นจากความทุกข์ หรือสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา
 เท่านั้น. แม้จะมีระดับต่ำต้อยอยู่ในระดับศาสนาของเปียว
 ของปู ก็ขอย้ำได้คุณมัน คุณ คุณแคลน แต่ประการใดเลย
 เพราะว่าสิ่งที่มีชีวิตเพียงระดับนั้น มีความรู้สึกเพียงเท่านั้น
 มีสติปัญญาเพียงเท่านั้น น่าชมเชยเป็นอย่างยิ่งอยู่แล้ว ที่รู้จัก
 เอาตัวรอดได้. สัตว์ที่สูงชันมากกว่าเปียวกว่าปู กระทั่งถึง
 สัตว์ที่ใกล้คนที่สุด เช่น ประเภทลิง เป็นต้น จนกระทั่งถึง
 คนป่า จนกระทั่งถึงคนธรรมดา จนกระทั่งถึงบุคคลที่เจริญ
 ถึงที่สุด เหล่านี้ ล้วนแต่มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกันทั้งนั้น
 ในการกระทำเอาตัวรอด. ถ้าเราจะพิจารณาดูโดยหลักนี้
 ด้วยน้ำใจที่เที่ยงตรงเป็นธรรมไม่ลำเอียงแล้ว เราจะเห็นว่า
 ศาสนาทุก ๆ ศาสนานั้น คือสิ่ง ๆ เดียวกัน ยอว่าแต่ศาสนา
 ของมนุษย์ต่างชาติต่างภาษากันเลย แม้ศาสนาของคนทั้งโลก
 ก็เป็นอันเดียวกันกับศาสนาของเปียว ของปู.

การที่เรายอมยกกระบพเหล่านี้ คือเอาการหนีอันตราย
 ของเปียวของปูขึ้นมาเป็นศาสนานี้ ก็เพราะว่าสัตว์ในระดับนั้น
 ไม่มีสมรรถภาพในการคิดนึก หรือสติปัญญา แต่ก็มีชีวิต
 หรือสัญชาตญาณที่ต้องการจะพ้นจากภัยเท่านั้น หรือเหมือน
 กันกับที่เราต้องประสงค์อยู่ในบัดนี้. ด้วยเหตุนี้แหละ พระศาสนา

ของ องค์สมเด็จพระศาสดาจึง ได้วางหลักให้แผ่เมตตาถึงสัตว์
 ทั้งหลาย ที่มีชีวิต โดยสม่ำเสมอไม่ได้ยกเว้นบุคคลใด ว่า
 สูงต่ำแต่ประการใด ขอให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเอาตัวรอด
 พ้นจากความทุกข์ให้ได้ ในลำดับเดียวกัน ดังนี้. เท่าที่กล่าว
 มานี้ ย่อมชี้ในส่วนความจริง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ
 ว่า ความสำคัญ หรือสิ่งสำคัญ หรือสิ่งที่ควรจะถือว่าเป็นสิ่ง
 สำคัญที่สุด ของบรรดา สิ่งมีชีวิตนั้น ก็คือการกระทำ
 ที่ทำให้เกิดความรอดพ้นให้แก่ตัวเองนั่นเอง อันนคอ
 “ตัวแท้ของศาสนา”

ที่นี้ เราจะได้พิจารณากันตามทางแห่งพระคัมภีร์
 หรือหลักฐานที่มาในพระคัมภีร์ หรือที่เรียกกันว่าหลักเกณฑ์
 ที่มาแห่งพระคัมภีร์อีกต่อไปว่า สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนานั้น จะได้
 แก่ตัวการกระทำจริงหรือไม่ หรือว่าสิ่งที่เรียกว่าตัวศาสนานั้น
 เป็นเพียงคำพูดหรือคำสั่งสอน.

สิ่งที่อาตมาจะขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน เกิดความ
 สนใจในขั้นต้น ก็คือว่า ในพระไตรปิฎกทั้งหมดนั้น เราจะ
 หาคำว่าศาสนา ๆ นี้ ได้ยากเต็มที พอจะกล่าวได้ว่ามีเพียงคำ
 สองคำเท่านั้นเอง แต่เราจะพบคำอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่มากมาย และ
 ตรงกับคำที่เราพูดกันอยู่ในภาษาไทยปัจจุบันนี้ว่า “ศาสนา”

พูดใหม่อีกทีหนึ่งก็คือว่าคำที่เราพูดกันอยู่ในบัดนี้ อย่างมากมาย ที่สุดว่า “ศาสนาๆ” เช่น ส่งพระไปประกาศศาสนา ดังนั้น เป็นต้นนั้น คำว่าศาสนา-ศาสนาเช่นนั้น ยากที่จะหาพบได้ใน พระไตรปิฎก มีอยู่เพียงคำสองคำเท่านั้น. แต่มีคำอื่นโดย เฉพาะที่อยากจะให้สนใจก็คือ คำว่า “พรหมจรรย์” แทน.

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงส่งภิกษุทั้งหลายไปประกาศ สิ่ง ที่เราเรียกกันในบัดนี้ว่า “ศาสนา” นั้น พระองค์ตรัสสั่งให้ ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ให้ไปประกาศพรหมจรรย์ ไม่ใช่ไป ประกาศศาสนา, “พรหมจรรย์ ปกาสถ” เป็นภาษาบาลีว่าดังนั้น, แปลว่า “เธอทั้งหลายจงไปประกาศพรหมจรรย์” เมื่อพิจารณา คำว่าพรหมจรรย์ๆ ก็อะไรแล้ว เราจะเห็นได้ว่า คำว่า พรหมจรรย์ๆ นี้ มิได้หมายถึงตัวคำสั่งสอนเลย. คำว่าพรหมจรรย์ๆ นี้ หมายถึงระบอบแห่งการกระทำระบอบ หนึ่ง ซึ่งเป็นการกระทำอันประเสริฐ. ที่ประเสริฐก็ เพราะทำให้พ้นจากความทุกข์ได้. การส่งภิกษุทั้งหลาย ให้ไปประกาศพรหมจรรย์นั้น ก็หมายถึงการให้ไปประกาศ แบบแผนแห่งการครองชีวิต หรือการมีชีวิตอยู่ชนิดหนึ่งซึ่ง ความทุกข์ไม่อาจจะครอบงำได้. แบบแห่งการครองชีวิต ชนิดที่ ความทุกข์ไม่อาจจะครอบงำได้ นั้นแหละ คือพรหมจรรย์ ซึ่ง

หมายถึงการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจ สำเร็จอยู่ที่เนื้อ
 ที่ตัวของบุคคลผู้ประพฤตินั้น ๆ จนความทุกข์มีอาจจะเข้ามา
 ครอบงำย่ำยีได้ อันนั้นเรียกว่า “พรหมจรรย์”. พระ
 พุทธเจ้าท่านทรงส่งพระสาวกชุดแรก ออกไปประกาศ
 พรหมจรรย์ ด้วยคำว่า “พรหมจรรย์ ปกาเสถ.” เราจะหา
 ไม่พบในพระไตรปิฎกที่ว่า พระพุทธเจ้าตรัสให้ภิกษุไปประกาศ
 ศาสนาโดยบาลีว่า สาสนานิ ปกาเสถ เอย. แต่คำว่าศาสนานี้
 เผอิญเราใช้กันในประเทศไทย; และเราเอาคำนี้มาใช้แทน
 คำว่าพรหมจรรย์. และเผอิญคำว่า “ศาสนา ๆ” คำนี้
 โดยตัวหนังสืออันนั้น แปลว่า “คำสั่งสอน” เราก็ก็นึกเข้าใจว่า
 สิ่งทีเรียกว่า ศาสนา ตามความหมายของพระพุทธองค์นั้น
 เป็นคำสั่งสอนไป ซึ่งเป็น ความผิดอย่างใหญ่หลวง. สิ่งที
 เรียกว่าศาสนา ๆ ตามความหมายของพระพุทธองค์นั้น
 คือ การกระทำ โดยเฉพาะก็คือพรหมจรรย์ ดังกล่าวแล้ว
 นั้นเอง. เพราะฉะนั้นแหละเราควรที่จะเข้าใจตัวแท้ของศาสนา
 หรือสิ่งที่เป็ศาสนาตัวแท้ ว่าเป็นการกระทำ จึงจะถูกต้อง
 ตรงตามความจริง ซึ่งมีอยู่ในพุทธศาสนา.

อาจจะมึผู้ที่มีความคิด เกิดสงสัยขึ้นว่า ก็คำว่า
 ศาสนา ๆ ซึ่งมีใช้อยู่ในบาลีแม้เพียงแห่งหนึ่งหรือสอง

แห่ง โดยเฉพาะที่เราเคยได้ยินได้ฟังกันอยู่มากว่า “สพฺพปา-
ปสฺส อกรณํ กุสลสฺสุปฺสมฺปทา สจฺจิตฺต ปรีโยทปนํ เอตํ
พุทฺธานฺสาสนํ” นั้นย่อมแสดงว่าอาจจะถือตามตัวหนังสือได้ว่า
ศาสนะหรือศาสนาในที่นี้ ก็คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
มิใช่หรือ? ถึงอย่างนั้นอาตมาก็ขอให้พิจารณากันให้ละเอียด
ถี่ถ้วนยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งในที่สุดก็จะพบว่า แม้คำว่าศาสนาฯ
ในที่นี้ ก็หมายถึงตัวการกระทำอยู่นั่นเอง.

ขอให้พิจารณาถึงคำแปลของพระบาลีนี้เป็นลำดับที่
ละเอียด: สพฺพปาปสฺส อกรณํ—การไม่ทำความชั่วทุกอย่าง;
กุสลสฺสุปฺสมฺปทา—การทำความดีให้ครบถ้วน; สจฺจิตฺตปรี-
โยทปนํ—การทำจิตของตนให้ขาวอบ; เอตํ พุทฺธานฺสาสนํ
๓ อย่างนั้นคือ “ศาสนา” ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งนี้. การ
ไม่ทำชั่ว การทำดี การทำจิตให้ผ่องแผ้ว นั่นคือ “ศาสนา”
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย! ขอให้ท่านฟังดูเถิดว่า สิ่งที่
เรียกว่า ศาสนา นั้นคือตัวคำสั่งสอน หรือตัวการกระทำ,
ในเมื่อพระพุทธองค์ตรัสว่า การกระทำ ๓ อย่างนั้นคือ ‘ศาสนา’
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย.

ฟังดูแล้ว การกล่าวเช่นนั้น คล้ายๆ เป็นการเล่น
สำนวน หรือเล่นลิ้น แต่ตามความจริงหรือเหตุผลนั้น เรา
พอจะทราบความมุ่งหมาย ของพระพุทธเจ้าได้ทันทีทีเดียว ว่า

พระองค์ทรงมุ่งหมายเอาการกระทำ ให้เป็นตัวสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา, หาใช่ตัวคำสั่งสอน หรือเสียงที่พูดนั้นไม่. ข้อนี้ เราจะมองเห็นได้สืบไปว่า การเป็นเช่นนั้น ย่อมเป็นเพราะ การค้นได้หรือการพลิกแพลงในการใช้คำ ของภาษาทุกภาษา ซึ่งอาตมาขอร้องให้ท่านทั้งหลาย มีความสนใจ เพื่อหยิบ ขึ้นเปรียบเทียบดู. ยกตัวอย่างในภาษาไทยเรา ที่ง่าย ๆ ที่สุด เช่นคำว่า “โต๊ะ” คำว่าโต๊ะนั้น โดยทั่วไป ย่อมหมายถึงสิ่งที่ ทำด้วยไม้บ้าง ด้วยเหล็กบ้าง แล้วแต่กรณี. แต่ในที่ที่จะ เป็นประโยชน์ เป็นจริงเป็นจังกันแล้ว คำว่าโต๊ะหมายถึงไม้ หรือเหล็กนั้นไม่ แต่หมายถึงสิ่งที่อยู่บนโต๊ะ เช่นใน ประโยคว่า “ไปเลี้ยงโต๊ะ” “ไปกินโต๊ะ” ทั้งนี้ คำว่าโต๊ะนั้น ย่อมหมายถึงอาหาร ไม่หมายถึงวัตถุ เช่นเหล็กหรือไม้ที่ ประกอบกันขึ้นเป็นโต๊ะนั้น. ในภาษาไทยเรา ย่อมมีความ ค้นได้ในความหมายของถ้อยคำเช่นนั้น อยู่มากมายทั่วไปจนใจ; ภาษาอื่นก็เช่นเดียวกัน, เพราะฉะนั้นในการที่ไปเยี่ยมเอาคำว่า ศาสนา ๆ ในภาษาบาลี มาใช้อย่างภาษาไทย จะเอาความหมาย แต่ตามตัวหนังสือว่าคำสั่งสอน และมายึดถือเอาเป็นคำสั่งสอน เสียเรื่อยไปเช่นนั้น ก็จะได้ผลเช่นเดียวกับที่ถ้าจะยึดถือว่า คำว่า โต๊ะหมายถึงไม้หรือเหล็ก ที่ประกอบเป็นโต๊ะ แต่อย่างเดียว

เสียเสมอไปดังกล่าวแล้วมันก็จะไม่สำเร็จประโยชน์อันใดเลยดังนั้น
 ขอให้ถือว่า มันเป็นการค้นได้ของภาษา แม้จะเป็นภาษาบาลี.
 โดยเฉพาะคำว่า “ศาสนา” นี้ตามภาษาปรกติย่อมจะหมายถึงคำ
 สั่งสอนหรือเสียงที่สั่งสอน; แต่ที่เป็นเนื้อหาของพุทธศาสนา
 แล้วศาสนาย่อมหมายถึงตัวการกระทำ หรือที่พระองค์ตรัส
 เรียกว่า “พรหมจรรย์” เท่านั้น!

ที่^{๕๕}อีกทางหนึ่ง ถ้าเราจะหันไปพิจารณากัน ตาม
 หลักธรรมะที่สอนกันอยู่โดยทั่วไป ที่พระอาจารย์ทั้งหลาย
 ได้สอนสืบ ๆ กันมา จนกระทั่งบัดนี้ว่า ^{๕๖}สิ่งที่เรียกว่าศาสนา ๆ
 นั้น แยกได้เป็น ๓ อย่าง หรือ ๓ ลำดับด้วยกัน:

ปริยัติศาสนา ได้แก่ศาสนาในส่วนปริยัติ,

ปฏิบัติศาสนา ได้แก่ศาสนาในส่วนปฏิบัติ คือการกระทำ

ปฏิเวธศาสนา ได้แก่ศาสนาในส่วนที่เป็นผลของการปฏิบัติ

หรือการกระทำ ปริยัติศาสนาก็คือ ตัวการเล่าเรียนตลอดถึงคำ
 สั่งสอนนั้น ๆ เป็นตัวศาสนา; ปฏิบัติศาสนา ก็หมายถึงศีล
 สมาธิ ปัญญา ซึ่งได้แก่การกระทำลงไปจริง ๆ ทางกาย วาจา ใจ
 เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ สะอาด สว่างไสว แจ่มแจ้ง สงบเย็น.
 การกระทำเพื่อให้ได้รับผลอย่างนี้ เรียกว่าปฏิบัติ; ^{๕๗}นี้เป็น
 ปฏิบัติศาสนา ส่วนปฏิเวธศาสนานั้น ย่อมหมายถึงผล

ของการกระทำซึ่งหมายถึงมรรคผลนิพพาน หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความสะอาด ความสว่าง ความสงบเย็น ที่ได้รั้บนั้น เป็นตัวศาสนา. โดยสรุปแล้ว, เราจะเห็นได้ว่า ของ ๓ อย่างนี้ เองกัน; ปรียัติ เป็นหลักวิชา: ปฏิบัติ คือการกระทำ: ปฏิเวธ คือผลที่ได้รับจากการกระทำ ที่ทำสำเร็จไปแล้ว; ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะแยกกันเลย. เมื่อคำว่า ศาสนาหมายได้ถึง ๓ อย่าง ดังนี้แล้ว ผู้เป็นบัณฑิตทั้งหลาย ท่านมุ่งหมายเฉพาะส่วนกลางคือ “ปฏิบัติศาสนา” ว่าเป็นตัวสำคัญของศาสนา, ว่าเป็นตัวแท้ที่ควรจะยกขึ้นเป็นเจ้าของของคำวาศาสนา, ซึ่งได้แก่การกระทำเพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์นั้นเอง, และตรงกับคำว่า “พรหมจรรย์” ในประโยคที่พระองค์ตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงไปประกาศพรหมจรรย์” นั้นเป็นอันเดียวกันทีเดียว.

เมื่อเราอาศัยหลักธรรมะหมวดนี้ เป็นเรื่องพิจารณาแล้ว . เราก็จะเห็นได้ว่าคำๆ กลาง คือปฏิบัติศาสนานั้นแหละ คือตัวแท้ของศาสนา. ส่วนข้อต้น คือปรียัติศาสนานั้น ทำอย่างไรเสีย ก็ต้องเนื่องอยู่กับตัวปฏิบัติ. เพราะว่าจะอย่างน้อยเราก็ต้องได้ยินได้ฟังมาก่อน จึงจะเกิดการปฏิบัติ ส่วนศาสนาตัวหลัง คือปฏิเวธ ซึ่งเป็นผลของการปฏิบัตินั้น ทำอย่างไรก็ต้องเนื่องอยู่กับการปฏิบัติ เพราะการปฏิบัติทั้งปวง

ย่อมไม่เปล่าจากผลเลย, เราจึงควรสรุปเอาใจความสำคัญ
ของคำว่า “ศาสนา” ว่าได้แก่ตัวการประพฤติกฎปฏิบัติ หาใช่เป็น
แต่เพียงตัวคำสั่งสอนไม่; ซึ่งจะได้ตัวแท้ของศาสนา มาเป็น
เครื่องยึดถือสืบไป.

ทีนี้ เพื่อเป็นเครื่องประกอบการวินิจฉัย เพื่อเป็นเครื่อง
ประกอบการพิจารณา ให้เห็นว่า ตัวแท้ของสิ่งที่เรียกว่า
ศาสนาโดยสากล ก็คือการกระทำ ออกจากที่มามากทางหนึ่ง,
อาตมาอยากจะขอให้เราทุกคน ชำมไปพิจารณาคำว่า “ศาสนา”
ซึ่งเป็นคำสากลของโลก ที่เราใช้กันอยู่ หรือที่เกี่ยวกับศาสนา
ทุกศาสนาในบัดนี้ดูบ้าง; โดยเฉพาะก็คือคำว่า Religion
(รีลิจิเยน) ที่เราได้ยินได้ฟังกันอยู่ทั่วไปนั่นเอง, คำว่า Religion
ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า ศาสนานั้น Religion นั้นหมายถึง
อะไร ? ถ้าไปเปิดตุรอกคำของคำว่า Religion แล้วกลับปรากฏ
ว่า คำว่า Religion นั้น หมายถึงการกระทำโดยตรง และ
เป็นการกระทำให้รอดพ้นจากอันตราย ตามที่บุคคลนั้นรู้สึกอยู่
หรือรู้จักอยู่ โดยมีได้หมายถึงคำสั่งสอนเลย. นี้เรียกว่าเป็นโชคดี
เป็นที่สุด ที่คำว่า Religion นั้น กลับตรงกับสิ่งที่พระพุทธเจ้า
ทรงเรียกว่า พรหมจรรย์, ยิ่งกว่าคำว่า “ศาสนา” ในภาษา
ไทยเราจะตรงเสียอีก.

คนบางคนมีความลำเอียงอยู่ในใจ ไม่อยากให้พุทธศาสนาเป็น Religion หรือไม่ให้สิ่งที่ เป็น Religion มาเป็น สิ่ง ๆ ใดๆ เกี่ยวกับที่เราเรียกว่าศาสนา, ไม่อยากระบุว่าพุทธศาสนาก็คือ Religion อันหนึ่ง. คำว่า Religoin นั้น โดยรากศัพท์เป็น ภาษาลาติน, เท่าที่นักศึกษาได้ตรวจสอบแล้วปรากฏว่า วรรณกรรมต่างๆ ในสมัยซีเซโร (Cicero) ถือกันว่า รากศัพท์ของ คำว่า Religion นั้น คือคำว่า Lig รากศัพท์ว่า Lig นี้ มีความหมายว่า To observe. To observe นี้ ให้ความ จำกัดว่า การปฏิบัติ หรือการตั้งใจทำ. และขยายความว่า “การปฏิบัติตามคำสั่งที่ส่งลงมาจากสวรรค์.” ครั้นมาถึง วรรณกรรมต่าง ๆ ในสมัยของนักศึกษา ชื่อ เซอร์ วิ อุต (Servius) มีความคิดเห็นร่วมกันว่า คำว่า Religion นั้นมี รากศัพท์ว่า Leg. รากศัพท์ว่า Leg นี้ มีความหมายว่า To bind ที่แปลว่า “ผูกพัน” และได้ขยายความว่า “การทำ ความผูกพัน หรือสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ กับสิ่งที่สูงยิ่ง กว่ามนุษย์ คือพระผู้เป็นเจ้า.” ครั้นต่อมา ถึงสมัยนักศึกษา ที่ชื่อว่า เซนต์ ออกัสติน ธิ เกร็ด (St. Augustine the Great.) ได้ประมวลความหมายแห่งรากศัพท์ทั้งสองรวมเข้าด้วยกัน คือทั้ง คำว่า Lig และคำว่า Leg; และให้ความหมายของคำว่า

Religion ไว้อย่างสมบูรณ์ว่า “การประพฤติกระทำตามคำสั่งจากสวรรค์ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ กับสภาพอันสูงสุด ซึ่งเรียกว่าพระผู้เป็นเจ้า”. หรือถ้าเราจะกล่าวความหมายนี้ให้เป็นสากล ที่สุดแก่ศาสนาทุกศาสนาแล้ว เราอาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งที่เรียกว่า Religion หรือศาสนานั้น คือ การประพฤติหรือการกระทำตามกฎหมายของความจริง แห่งธรรมชาติ อันเด็ดขาด อันทำให้เกิดการสัมพันธ์กันขึ้น ระหว่างมนุษย์ กับสภาพอันสูงสุด กล่าวคือ ความไม่มีทุกข์เลย.

เมื่อมนุษย์อาจเข้าถึง สภาพที่ไม่มีความทุกข์เลยได้ด้วยการกระทำอย่างไร การกระทำอย่างนั้นชื่อว่า Religion ทั้งนี้แล้ว เราจะเห็นได้ว่าชีวิตทุกชีวิตแม้แต่เปี้ยวแต่ปลาก็มี Religion ของตน ๆ คือการกระทำ ที่ทำให้มันได้สัมพันธ์กันกับ สิ่งประเสริฐสุด คือความรอด, หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Salvation คือความรอดพ้นจากสิ่งที่มีมันไม่ปรารถนา, เป็นความออกไปได้จากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ซึ่งพุทธศาสนาเรียกกิริยาอันนี้ว่า วิมุติ ความหลุดพ้น ทั้งนี้. โดยนัยนี้ เราจะเห็นได้ว่า แม้คำว่า Religion ซึ่งเป็นคำสากลนั้น เขาก็หมายถึงตัวการกระทำโดยตรง ไม่ได้หมายถึงตัวคำสั่งสอนเลย. ส่วนพิธีรีตองตลอดถึงการ

เสกเบ้าต่างๆ ที่แถมเข้ามา หรือประคิษฐ์ประคอยกันมากมาย ออกไปจนน่าขบขัน นั่นก็ไม่ใช่ตัวแท้ของ Religion อย่างเดียวกัน. เราจงอย่ามีความลำเอียงในเรื่องนี้จนถึงเกียดกันเรา เกียดกันเขา ว่าเขาเป็น Religion เราไม่เป็น Religion เราเป็น ศาสนา เขาไม่เป็นศาสนาดังนี้เป็นต้นเลย. จงใ้เอาศัพทบัญญัติ ซึ่งเป็นความจริงของธรรมชาติ ที่ระบุให้เป็นอำนาจของสัตบุรุษ ญาณว่าสัตว์ทั้งหลาย มีความปรารถนาที่จะรอดพ้น จากอันตราย ปรารถนาอยู่ในใจ อยู่ทุกตัวสัตว์ เพราะการกระทำของสัตว์ทั้งหลาย ที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือ การกระทำที่ทำให้รอดนั่นเอง. เพราะ ฉะนั้น ศัพท์ศาสนาแท้ และเป็นสากล แก่ทุกชีวิตนั้น ก็คือศัพทการกระทำที่ทำให้รอด, คือความพ้นจากความทุกข์โดยประการ หนึ่งปวง ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั่นเอง.

เท่าที่กล่าวมาแล้วเช่นนี้ย่อมชี้ให้เห็นว่า ศัพท์แท้ของศาสนา นั้น คือการกระทำ ให้รอดพ้นจากความทุกข์ และเป็นอัน เดียวกันทุก ๆ ศาสนาในโลก, และลครดับไปได้จนกระทั่ง ถึงศาสนาของสัตว์ที่ตาคล้าย เช่น เป็ดและปู ดังที่ได้วินิจฉัยมาแล้ว ข้างต้นแล้ว. ที่นี้อาจจะมีผู้ข้องใจว่าการกระทำให้รอดพ้นจาก อันตราย หรือให้ได้รับสิ่งที่ตนปรารถนานั้น ย่อมมีความมุ่งหมาย

ต่าง ๆ กัน หรือการกระทำต่าง ๆ กัน แม้ที่สุดการกระทำของพวกโจร พวกคนพาลเหล่านี้ ก็ถือว่า เขากระทำไปเพื่อให้เขารอดจากสิ่งที่เขาไม่ต้องการ หรือได้รับสิ่งที่เขาต้องการ; เมื่อเป็นดังนี้แล้วการกระทำของพวกโจรเป็นต้นนั้น จะไม่เชื่อว่า เป็นศาสนาด้วยหรือ? ถ้าตอบในที่นี้อาจจะมีได้ตรง ๆ ว่า จะถือเอาเป็นศาสนาก็ได้ แต่ต้องถือว่าเป็น ศาสนาของโจร! และเพราะว่า เป็นศาสนาของโจรนั่นเอง เราจึงไม่เรียกว่า เป็นศาสนาของเราหรือของสากล. เพื่อให้ถูกต้องยิ่งขึ้น เราควรจะจำกัดความลงไปอีกชั้นหนึ่งว่า ศาสนานี้ เป็นการกระทำให้เกิดความรอดอันถูกต้องจริง ๆ ก็ไม่นำมาซึ่งความทุกข์แก่ผู้ใดยิ่งไปกว่าเดิม. การกระทำของโจรนั้น เขาเข้าใจว่ากระทำให้รอดพ้นจากภัย เช่น ความขัดสนที่มีอยู่จำเพาะหน้าจริง ๆ ก็ได้รับผลจริง ๆ. แต่ในที่สุดก็นำความทุกข์อันใหญ่หลวงกว่าเดิม มาให้แก่โจรนั้น เพราะฉะนั้น ไม่เชื่อว่าเขาได้ทำสำเร็จตามความประสงค์ หรือตามความหมายของคำว่า "รอด" เลย จึงไม่อาจจะจัดว่า เป็นศาสนาที่ถูกต้องในที่นี้. ศาสนาที่ถูกต้อง เป็นการกระทำ ที่ทำให้เกิดความรอด อันเป็นไปตามทางที่ถูกต้อง ก็หมายถึงไม่ทำความทุกข์ใหม่ที่ยิ่งไปกว่าเดิมให้เกิดขึ้นอีก หรือว่าไม่เป็นการกระทำให้ใคร ๆ ในโลกเดือดร้อน.

การทำให้คนอื่นเดือดร้อนนั้นไม่ได้ทำให้ความทุกข์ในโลกนี้น้อยลง
ไป แต่จะพาให้บุคคลอื่นเดือดร้อนมากขึ้นอีก. ซึ่งเท่ากับทำให้
โลกนี้มีความทุกข์ร้อนมากขึ้น ฉะนั้น จึงไม่ได้ชื่อว่าศาสนา.
ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ การกระทำให้ตัวเองรอดเฉพาะหน้า ด้วยความ
มุ่งหมายอันไม่บริสุทธิ์นี้ แม้จะมีการทำกันมากมายกว้างขวาง
เพียงใด บัณฑิตก็ไม่ถือว่า สิ่งนั้นเป็นศาสนา. สิ่งที่เป็นตัวแท้
ของศาสนา ได้แก่ตัวกระทำความรอดพ้นที่เป็นไปอย่างถูกต้อง
คือให้คนพ้นทุกข์จริง ๆ และไม่เป็นการทำให้คนอื่นเดือดร้อนอยู่
ในตัวด้วย, และด้วยเหตุเอง การเมืองทุกลัทธิ จึงมิใช่
ศาสนา! และถ้าจะเกณฑ์ให้เป็นศาสนาขึ้นมาได้ ก็เป็นได้
แต่ ศาสนาของนักการเมือง เท่านั้น!!

ครั้นเราได้ความหมายของคำว่าศาสนา ก็คือการกระทำเพื่อ
ให้เกิดความรอดที่เด็ดขาด และแท้จริงเช่นนั้นแล้ว เราจะได้ความ
รู้สึก ที่เป็นความบริสุทธิ์กว้างขวางอย่างใหญ่หลวงว่า ศาสนา
ทุกศาสนานี้เป็นของอันเดียวกัน; บำบัดความรังเกียจเคียดจัญท์
ต่อศาสนาอื่นออกไปได้โดยสิ้นเชิงและทันที; ทั้งยอมรับศาสนา
แม้ของสัตว์เล็ก ๆ เช่น เปี้ยว เช่น ปู มด แมลง ว่ามันก็มีสิทธิ์

อันชอบธรรม ที่จะปฏิบัติศาสนาของมันให้รอดพ้นตามแบบของมัน. เราจักสนับสนุนเขาให้รอด เช่นเดียวกับที่เราต้องการจะรอดเอง นั้นเหมือนกัน. นั่นคือเป็นเมตตาคำอันใหญ่หลวง กล่าวคือ การปลุกความเข้าใจว่า ชีวิตทุกชีวิตในสากลโลกนี้ เป็นชีวิตเดียว! ความเมตตานั้น. ก็คือความปรารถนาดีต่อสิ่งที่มีชีวิต ไม่ยกเว้นแต่ประเภทใด. ศาสนา คือ ความรอดพ้นของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย; แต่มีความเหลื่อมล้ำต่างกันอย่างเห็นได้ชัดว่า มันอยู่ตรงที่สติปัญญาของชีวิตเหล่านั้นมันยังแตกต่างกันอยู่. ขณะนี้เขาไม่อาจมองเห็นศัตรู หรือความทุกข์ชนิดอื่นนอกจากที่เขาเห็นอยู่; หรือเขาไม่เคยปรารถนา ไม่เคยกระทำที่จะให้หลุดพ้นจากความทุกข์ชนิดอื่น เพราะฉะนั้นจึงต้องกระทำเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ที่ต่ำลงไปตามที่เขาเห็นอยู่เป็นธรรมดา แต่ความมุ่งหมายของชีวิตทุกชีวิต ตามสัญชาตญาณดั้งเดิมของธรรมชาติสากลแล้วก็มุ่งหมาย เพื่อจะปราศจากความทุกข์โดยสิ้นเชิงอยู่ทุกเวลา และทุกประการ. ศาสนาทุกศาสนาจึงเป็นศาสนาอันเดียวกัน หรือจะกล่าวให้ถูกต้องแล้ว โลกนี้มีศาสนาแต่เพียงศาสนาเดียว คือศาสนาแห่งการกระทำ เพื่อให้หลุดรอดจาก

ความทุกข์ตามแต่ตนจะเห็นว่า ความทุกข์นั้นเป็นอย่างไร, และเป็นสิ่งที่ควรได้รับความเคารพนับถือ อย่างสม่ำเสมอกัน ไม่มี ความรังเกียจเคียดแค้น ซึ่งกันและกัน. นี่แหละ คือตัวแท้ของ สิ่งที่เรียกว่าศาสนา, ซึ่งตามความรู้สึกของใครก็ตาม ย่อมมา สูงสุดอยู่ตรงสิ่งที่เราเรียกกันในบัดนี้ว่า “พุทธศาสนา” ตามนัยที่ กล่าวแล้วข้างต้น.^๑

เราควรจะมองดูศาสนาของเรา คือพุทธศาสนาด้วยความ รู้สึกอันไม่เย่อหยิ่งจองหองว่าสูงกว่าวิเศษ ไปกว่าศาสนาอื่น เพราะทุก ๆ ศาสนามีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน แม้ผู้ที่อ้างตน ว่าเป็นพุทธบริษัทนั้น ที่ยังไม่เข้าถึงตัวแท้ของพุทธศาสนาก็มีอยู่ เป็นส่วนมาก ด้วยเหตุที่ไปยึดถือว่า ตัวแท้ของศาสนา คือ คำสั่งสอน. และยิ่งกว่านั้น ยังไม่รู้อันตราย หรือความทุกข์ ที่ใหญ่หลวง กล่าวคือกิเลส อันมีอวิชชาเป็นประธาน แล้ว ก็ไม่เคยพยายามที่จะละอวิชชาด้วยความไม่รู้สึกตัว. เมื่อเป็น อย่างนี้แล้ว จะเรียกว่าเข้าถึงพุทธศาสนาที่แท้จริง กล่าวคือ รอดพ้นจากความทุกข์ ชั้นสูงสุด ได้อย่างไร. ด้วยเหตุนี้ เราไม่ควรจะยกตัวข่มผู้อื่น. เพราะเราก็ตยังไม่เข้าถึงตัวสิ่งที่เรียกว่า

๑. คือ การไม่ทำบาปทุกอย่าง, การทำดีทุกอย่าง, และการทำ จิตให้บริสุทธิ์ถึงที่สุด.

ศาสนา อันมีอยู่ในโลก ยิ่งไปกว่าบุคคลอื่น ; เรายังเป็นคนจมอยู่ในอันตราย เหมือนกับพวกที่ยังจมอยู่ เช่นสัตว์อื่น ๆ ที่ตกลงไป. ตลอดเวลาที่เรายังไม่บรรลุจุดสูงสุดของศาสนา โดยเฉพาะทางพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงความเป็นพระอรหันต์โดยเฉพาะแล้ว ย่อมไม่เชื่อว่าถึงยอดของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ในโลกนี้เลย. เมื่อเป็นดังนั้น พวกเราแต่ละคน ๆ ในโลกที่กำลังเป็นอยู่กันในปัจจุบัน ย่อมอยู่ในลำดับที่ไม่แตกต่างกันมากนัก; และมีเหตุพอที่จะกล่าวได้ทีเดียวว่า แม้พวกที่เรียกตัวเองว่าพุทธบริษัท ก็อยู่ในระดับเดียวกัน กับพวกที่เรียกตัวเองว่าคริสตศาสนิกบริษัท หรือศาสนาอื่นใด, เพราะเหตุที่ไม่ว่าจักอันตรายที่สูงที่สุด ซึ่งเป็นยอดของอันตรายทั้งหลาย แล้วทำตัวให้รอดคนนั่นเอง. ถ้าเราจะไม่มีความประมาทในเรื่องนี้ ตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนแล้ว เราจะเห็นว่า เราไม่มีโอกาสที่จะหุมนินทุแคลนผู้ใด ว่าต่ำกว่าเรา, หรือน้อยใจว่า บุคคลอื่นสูงกว่าเรา, จะไม่หลงระเหิงว่า เราเสมอกันกับท่านผู้นั้น ผู้นั้นเป็นต้น. **หน้าที่ของเรา มีอยู่เพียงแต่ว่า ให้ค้นให้พบถึงอันตราย หรือความทุกข์ ว่ามีอย่างไรตามลำดับที่ลุ่มลึก แล้วรีบละเสียโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งรู้จักอันตราย หรือความทุกข์ที่ประณีตที่สุด กล่าวคือความยึดถือว่ามีตัวตน อันเป็นรากเง่า**

ของความทุกข์อันละเอียด ซึ่งพุทธศาสนามุ่งหมายจะให้ทำลายล้าง ให้หมดสิ้นไปนั่นเอง, การที่ยึดถือว่ามีตัวมีตน^{นี้} เป็นสิ่งที่เห็นได้ ยาก เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยาก จึงเป็นสิ่งที่ละได้ยาก ตัดได้ยาก อย่างยิ่ง ขออย่าได้มีความประมาทเลย.

ไหน ๆ ก็ได้กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่าพุทธศาสนา ด้วยความ มุ่งหมายที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่าง หรือให้เห็นว่า เป็นสิ่งที่อยู่ใน ระดับสูงสุด ของสิ่งๆเดียวที่เรียกกันว่าศาสนาในโลกแล้ว ก็ ยากจะชี้ให้เห็นเสียเลยที่เรียกว่า ^{สิ่ง}ที่เรียกว่าพระพุทธ- ศาสนานี้^{นี้} หมายถึงระบบของการกระทำ ที่ทำลายเสียซึ่ง อุปาทานความยึดถือว่ามีตัวมีตน หรือเป็นของๆตนให้หมดจก สิ้นเชิงนั่นเอง. เพราะว่า อุปาทานนั้นแหละคืออันตรายอัน ใหญ่ยิ่ง. อันตรายอันใหญ่หลวง ของมนุษยชาติ! ความ รุสรวนความตัวมีตน หรือของๆตน^{นี้}เอง ที่ทำให้เกิดความ ทะยานอยากมีประการต่างๆ. การเบียดเบียนระหว่างบุคคล กัด^{นี้} ในระหว่างชาติที่เรียกว่าสงคราม หรือมหาสงคราม^{นี้} ล้วนแต่มีมูลเหตุอันแท้จริง มาจากอัตตวาอุปาทาน คือความ ยึดถือว่ามีตัวมีตน^{นี้} ว่าของๆตน. เมื่อมีความยึดถือว่ามีตัวมีตน^{นี้} มาแล้ว ก็ย่อมมีความยึดถือว่าตนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ดีกว่าเขา

และทรงสอนให้สาวกทำลายเสียซึ่งสิ่ง ๆ นี้ จึงนับว่าเป็นยอดสุดของสิ่งที่เรียกว่าศาสนาอันมีอยู่ในโลก และวิธีการอันนี้เอง คือ พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ.

ที่นี้ คำว่าพระพุทธศาสนา ๆ มีความหมายที่ทำให้ผืนผืนใได้เป็นอย่างมาก เพราะความไม่เข้าใจ. ความไม่เข้าใจอันแรกที่ว่าตัวแท้ของศาสนาคือตัวคำสั่งสอนนั้น เราเข้าใจผิดกันมามากเพียงใด ก็เลิกเข้าใจผิดกันเสียชั้นหนึ่งก่อน. และเราจะต้องเข้าใจเสียให้ถูก ว่าตัวศาสนาคือตัวการกระทำ ซึ่งทำให้รอดจากความทุกข์ที่ไม่ปรารถนา. ครั้นมาเติมคำว่า พุทธะเข้าข้างหน้า เป็นพุทธศาสนา ๆ ดังนี้แล้ว ยังมีสิ่งที่ทำให้สับสนและเลื่อนอีกทางหนึ่งว่า พุทธะ ๆ นั้นคืออะไร. คนโดยทั่วไปย่อมเข้าใจว่า พุทธะ ๆ นั้น คือพระพุทธเจ้า พุทธศาสนา คือศาสนาของพระพุทธเจ้า. ตัวอย่างนี้ก็ได้ความหมายไปทางหนึ่งว่า พุทธศาสนา คือศาสนาของบุคคลที่เรียกกันว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเฉพาะก็คือพระสิทธัตถะโคตมะ ผู้ประภิชฐานพระพุทธศาสนาที่เรานับถือกันอยู่.

แต่อีกทางหนึ่งนั้น คำว่าพุทธะ ๆ นั้น หมายถึงบุคคลผู้รู้ทั่ว ๆ ไป: ถ้าเป็นผู้ที่มีความรู้ถูกต้องแล้ว แม้จะเล็กน้อยเพียงไร ก็เรียกว่า พุทธ. ถ้าเอาความมุ่งหมายอย่างนี้แล้ว คำว่า

พุทธศาสนา ย่อมหมายถึงศาสนาของบุคคลผู้รู้ทั่วไป ไม่ว่าจะใหญ่ น้อยเพียงไร. คำว่าพุทธศาสนาในลักษณะเช่นนี้ ย่อมครอบคลุมคำสั่งสอนที่ถูกต้องในโลกนี้ไว้ทั้งหมดทั้งสิ้น แม้แต่เป็นถ้อยคำของเด็กหญิงเล็กๆ ที่เพิ่งพูดจาอะไรออกมาได้เพียงน้อยคำ แต่ว่ามีสาระที่ถูกต้องควรเชื่อฟังแล้ว ก็ต้องถือว่าเป็นพุทธศาสนานี้ด้วย. เราจะเห็นได้ว่า คำว่า พุทธศาสนาโดยนัยหลังนี้ กว้างทั่วไปหมด จนรับเอาศาสนาต่าง ๆ เข้าไว้หมดไม่มีเหลือในโลกนี้ คำสั่งสอนใดที่เป็นไปเพื่อความดีงามแล้ว อาจจะรับเอาไว้ในฐานะเป็นพุทธศาสนาได้ทั้งนั้น. ถ้ายอมรับเอาไว้โดยนัยนี้แล้ว พุทธศาสนาก็จะมีมากจน ไม่อาจศึกษาให้จบให้สิ้นได้ในชั่วชีวิตเดียว. แต่ถ้าหากเราจะบัญญัติเอาคำว่าพุทธศาสนา หมายถึงคำสั่งสอนของพระสัทธตตะโคตมะ ซึ่งไม่เข้ากับใครแล้ว อนาคตอาจจะยืนยันไว้ว่า มีเพียงชนิดเดียว. สัน ๆ เพียงประโยคเดียวว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ใช่ตัวตน คือ สหุเพ ธมฺมา อนตฺตา เท่านั้น นอกนั้นเป็นคำสั่งสอนของท่านผู้รู้คนอื่น ๆ ที่ได้เคยสั่งสอนกันมาแล้ว. แม้แต่คำสอนที่ว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง นี้เขาก็เคยสอนกันมาแล้วก่อนพระพุทธเจ้า, แม้แต่คำว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เขาก็เคยสอนกันมาแล้วก่อนพระพุทธเจ้า. แม้แต่คำสอนเรื่อง

กรรมที่สอนว่า ทำดี ดี ทำชั่ว ชั่ว นี้เขาก็เคยสอนกันมาแล้ว
 ก่อนพระพุทธเจ้า เป็นลัทธิกรรมวาที ซึ่งมีอยู่ก่อนพุทธกาล;
 ไม่ต้องไปกล่าวถึงเรื่องศีลห้า เรื่องสมาธิ หรือเรื่องอะไร
 ทำนองนี้ ซึ่งเขาสอนกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลนานไกล.
 พระพุทธเจ้าพระนามว่าพระสิทธัตถะโคตมจะอุบัติขึ้น ได้ทรง
 สั่งสอนข้อความอันใด ที่ผิดแปลกแตกต่างไป ไม่เข้ากับคำ
 สั่งสอนก่อน ๆ นั้นแหละที่เราควรจะต้องถือว่าเป็นเนื้อแท้อันบริสุทธิ์
 ของพุทธศาสนา. ถ้าถือเอาโดยนัยดังนี้แล้ว อาตมาขอยืนยัน
 ตามเดิมว่า สิ่งที่เราเรียกว่า พุทธศาสนาของพระสัมมา
 สัมพุทธเจ้านั้น มีเพียงสั้น ๆ น้อย ๆ ว่า การถอนอุปาทาน
 ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นอนัตตา ซึ่งอาจจะศึกษาได้
 ตามหลักเกณฑ์ของธรรมชาติโดยไม่ยุ่งยากพันเผื่อเหมือนบุคคลที่
 กำลังเป็นบ้าเป็นหลังในสิ่งที่มิใช่พุทธศาสนา แล้วเสียเวลา
 จนตลอดชีวิตของตน ก็หาได้เข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา
 ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่. จึงนับว่าเป็นสิ่งที่เราผู้ปรารถนา
 ดีต่อตัวเราและต่อพุทธศาสนาของเรา ควรทำความเข้าใจในสิ่ง
 ที่เรียกว่า ศาสนา ๆ นี้ ให้เข้าใจว่าตัวแท้คืออะไร, และ
 โดยเฉพาะพุทธศาสนาตัวแท้ ก็คืออะไร; ซึ่งจะเป็นทางนำไปสู่

การพิจารณาเพื่อให้เห็นจริงในข้อสำคัญ ที่ได้ยกมากล่าวใน
วันนี้ ว่าศาสนานั้น คือโรงพยาบาลของโลก ต่อไป.

....

....

....

เมื่อเรารู้ว่าตัวแท้ของศาสนา คืออะไรตั้งนี้แล้ว ก็จะได้
ได้วินิจฉัยกันในเรื่องที่ว่า ศาสนาคือโรงพยาบาลของโลก ทั้ง
พระพุทธบาทแห่งสุวรรณภค ฐ. ชุ. ที่ได้ยกขึ้นไว้ข้างต้นว่า
ชิจจณา ปรมา โรคา ซึ่งแปลว่าความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง.
สงฺขารา ปรมา ทุกฺขา สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์อย่างยิ่ง.
นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสุขอย่างยิ่ง
อโรคยา ปรมา ลาภา ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง
ดังนี้ ต่อไป.

คำว่า โรงพยาบาล ๆ นั้น ไม่ต้องบอกใครก็ย่อมเข้าใจ
ได้แล้วว่า เป็นที่รักษาโรค. แต่ครั้นมาถึงคำว่าอะไรเป็นโรค
โดยความหมายที่กว้างขวางทั่วไปแล้ว มันมีข้อที่ต้องคิดต้องนึก
ต้องพิจารณากันมากที่สุด. สิ่งที่เราเรียกกันว่า โรค และกำลัง
กลัวกันอยู่มากนั้น อาจไม่ใช่โรคก็ได้! อาจจะเป็นของ
เล็ก ๆ น้อย ๆ นำหัวเราะเยาะก็ได้! เหมือนอย่างว่าท่าน
ทั้งหลาย ที่กำลังมีร่างกายสบายดีไม่มีความเจ็บไข้อะไรอย่าง
เดี๋ยวนี้นั้น ท่านก็ยังไม่อยากจะเอาตัวรอดจากความทุกข์ในใจ

แล้วจะต้องไปกล่าวทำไมถึงคนที่กำลังเจ็บกำลังไข้อยู่. แม้จะมีโรค
 กิเลสเบียดเบียน แต่ตนไม่มีโรคภัยไข้เจ็บทางกายอันใดเบียดเบียน
 ก็ยังไม่เอาตัวรอดจากโรคกิเลส หรือความทุกข์ไต้ยังถูกความทุกข์
 ครอบงำย่ำยีอยู่ มิหนำซ้ำยังประมาทหลงไหลฟุ้งเพื่อยิ่งกว่าคนที่
 กำลังนอนเจ็บอยู่บนเตียงด้วยซ้ำไป. เพราะเหตุฉะนั้นแหละเราจะ
 เห็นได้ว่า สิ่งที่เรากลัวหรือควรกลัว และพุทธบริษัทอ้าง
 ว่าน่ากลัวนั้น มิได้อยู่ที่โรคภัยไข้เจ็บทางกายเลย แต่อยู่ที่
 โรคภัยไข้เจ็บในทางใจ กล่าวคือ โรคกิเลสที่เสียบแทงใจ.

ทำไมสิ่งเหล่านั้น จึงถูกเรียกว่าโรค? บาลีในที่นี้
 ก็มีปรากฏชัดอยู่แล้วว่า บิณฑุชา ปรมา โรคา ความหิว
 เป็นโรคอย่างยิ่ง. คำว่าความหิวในที่นี้ หมายถึงความกระหาย
 ความอยากจะได้. บรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ย่อมมีความหิว
 อยู่ตลอดชีวิต หมายถึงว่า มีความอยากจะได้อย่างใดอย่างหนึ่ง
 อยู่ตลอดชีวิต. ไม่เคยว่างเว้นระยะจากความหิวเลย, ไม่หิว
 อย่างนั้นก็หิวอย่างนี้ ไม่หิวอย่างนั้นก็หิวอย่างโน้น แม้
 กระทั่งหลับแล้วก็ยังหิว คือ หิวในความฝัน ด้วยอำนาจ
 ตัณหา อุปาทาน อวิชชา อย่างใดอย่างหนึ่ง. ความหิว
 ในที่นี้ หมายถึงความอยากในอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก
 ทางลิ้น ทางกาย. ถ้าไม่มี ๕ อย่างนี้ก็เป็นที่ใจโดยโดยคิด
 นึกเอาเองในภายในใจ, ถ้าความหิวอย่างใดอย่างหนึ่ง

อยู่เสมอไป. แม้ที่สุขบุคคลที่ไม่รู้ว่า พระนิพพานคืออะไร ก็พลอยหิวพระนิพพาน อยากได้ตามเขาวัวไปด้วย โดยไม่มีทางยกเว้น. แม้แต่อุบาสก อุบาสิกา ที่คร่ำเคร่งต่อวัด ต่อวา ต่อศาสนา ก็มีความหิวชนิดโคชนิดหนึ่งครอบงำยัยจิตใจ อยู่เป็นธรรมดา นี้เรียกว่า *คฤฎา* คือความหิวในที่นี้. ทำไมพระองค์จึงเรียกว่าโรค? คำว่าโรค แปลว่าเสียบแทง เหมือนกับการเสียบแทงของของแหลมๆ; เราเอามาใช้พูดว่าโรค หมายถึงการเจ็บมือ เจ็บตา เจ็บท้อง ดังนั้น ไม่เคยนึกถึงความหมายอันลึกซึ้ง ของคำว่าโรค ว่าหมายถึงอะไร, ถ้ารู้ความหมายของคำว่าโรค ในภาษาบาลีคำนี้ ก็จะได้รู้ว่า คำว่า โรคหมายถึงสิ่งที่แทง เช่นของแหลมๆแทง. ที่เป็นทางกายก็เห็นได้ง่าย เช่นเจ็บตา ก็แทงที่ตา เจ็บมือก็แทงที่มือ เจ็บเท้าก็แทงที่เท้า. แต่สำหรับโรคคือกิเลสนั้น จะแทงที่ตรงไหน? ย่อมหมายถึงการแทงที่จิตใจส่วนใดส่วนหนึ่ง แล้วแต่ความต้องการหรือความกระหายนั้นตั้งอาศัยอยู่ในส่วนไหน ในบรรดาส่วนที่อาศัย ตา หู จมูก ลิ้น กาย. เหล่านี้ล้วนแต่เป็นที่ตั้งแห่งความอยาก ให้มีความหิวอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เป็นธรรมดา นี้เรียกว่าโรคทางใจ.

เมื่อพิจารณาดูให้ละเอียด ให้ประณีตที่สุดแล้ว จะเห็นว่ากิเลสนี้เป็นโรคที่แทงจิต และเกิดแก่บุคคลทุกคน

ตลอดทุกเวลาหายใจเข้าออก ไม่มีว่างเว้น; เป็นโรคที่ทำให้
อันตรายบุคคล ยิ่งกว่าโรคใดๆ เพราะว่าทำให้บุคคลสูญเสีย
ความเป็นมนุษย์. โรคคือการเจ็บป่วยที่เนื้อที่หนัง ชนิดใด
ชนิดหนึ่งนั้น หารุนแรงถึงกับทำลายบุคคลให้สูญเสียความเป็น
มนุษย์ไม่ แต่โรคคือโรคะ โทสะ โมหะ หรือกิเลสตัณหา
ทำลายให้สูญเสีย ความเป็นมนุษย์ของท่าน เหลืออยู่แต่ความ
เป็นคน คือสัปดาห์ได้เกิดมา. ความเป็นมนุษย์นั้น หมายถึง
สัตว์ที่มีใจสูง. ตามตัวพญานาคราชของมันเป็น: มน แปลว่า
ใจ อุษย แปลว่า สูง, มนุษย์ แปลว่า ใจสูง. ใจสูง
คือใจที่ประกอบด้วย ความสะอาด สว่าง สงบ สูงคือ
น้ำท่วมไม่ได้ หมายถึงความทุกข์ท่วมไม่ได้ คือโรคแทงไม่ได้
นั่นเอง. ถ้าจะเป็นมนุษย์กันให้ได้ ต้องใจสูงชนิดที่โรค
แทงไม่ถึง คือโรคะ โทสะ โมหะแทงไม่ถึง. น้ำ คือ
ความทุกข์ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นต้น
ท่วมไม่ได้. จิตชนิดนี้แลเรียกว่า สูง และเต็มตามความหมาย
ของคำว่ามนุษย์. พระอรหันต์ ท่านเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
เรียกว่ามนุษย์ที่เต็มเปี่ยม เพราะความที่มีใจสูงถึงกัณฐะ.
ก็สิ่งที่เรียกว่าโรค คือกิเลสนี้ ทำลายความเป็นมนุษย์ให้
สูญสิ้นไป แล้วลองพิจารณาเหตุเกิดว่า ความเสียหายอันใด
จะยิ่งไปกว่า ความเสียหายอันนี้. โรคที่เกิดขึ้นทางกายนั้น

ทำอันตรายได้แต่เพียงกาย; โรคทางใจ คือกิเลส^๕นี้ทำลายถึง
ส่วนลึกของสันดาน. มีหน้า^๕ซ้ำ เป็นสิ่งที่ทำลายและเบียดเบียน
ชนิดที่ไม่รู้สึกตัว. เพราะไม่รู้สึกตัว^๕นี้เอง จึงทำให้คน
ไม่เคยคิดนึกว่าจะต้องรักษาพยาบาล กลับไปเอาใจใส่ในโรคที่
ไม่ร้ายกาจ แต่หลงไปว่าเป็นโรคร้ายกาจ. ส่วนโรคที่ยิ่งกว่า
ร้ายกาจ^๕นี้ ไม่เคยสนใจเลย ดัง^๕นี้เป็นต้น. พระพุทธเจ้า
ท่านเห็นว่า กิเลส^๕นี้แหละคือโรคอย่างยิ่ง จึงตรัสเป็นพุทธ-
ภาษิตว่า *ชัคคฺคา ปรมฺมา โรคา*-ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง ดัง^๕.

สัตว์ทั้งหลายมีโรคประจำตัว กันอยู่ทุกคน ไม่ยกเว้น
แม้แต่สัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ กระทั่งถึงมนุษย์ และเป็นกันอยู่
ทั้งกลางวันและกลางคืน แม้กระทั่งหลับ ดัง^๕แล้ว.

โรงพยาบาลไหนจะช่วยแก้ไขได้? เราจะเห็นได้ว่าไม่มีทางอื่น
นอกจากสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ซึ่งหมายถึงตัวแท้ของการกระทำ
ที่จะนำออกไปจากอันตราย หรือความทุกข์ ดังกล่าวแล้ว
ข้างต้นนั่นเอง. ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ สัตว์ทั้งหลาย นับตั้งแต่
เปี้ยวแต่ปู^๕ขึ้นมาถึงมนุษย์ ล้วนแต่มีศาสนา อันเป็นโรงพยาบาล
เพื่อจะทำลายโรค ซึ่งเกิดอยู่^๕ทั้งกลางวันและกลางคืน ดัง^๕.
ทำให้เราเห็นได้ว่า เรามีปัญหาเฉพาะหน้า กันทุกคน เป็น
๒ ทาง คือทางกาย และทางใจ, ในทางกาย เรามีโรงพยาบาล

อย่างที่เรเห็นๆ กันอยู่ เช่น โรงพยาบาลสงฆ์ในที่นี้ เป็นที่
 บำบัด. ส่วนทางภายในเป็นโรคที่ร้ายกาจ และเป็นกันอยู่
 เป็นประจำ ไม่มีระยะว่างเว้นนั้น เราจะมีโรงพยาบาลภายใน
 คือพระศาสนา เป็นเครื่องกำจัด บำบัด รักษา ให้สูญสิ้นไป.
 สัตว์ประเภทใด ที่มีความคิดนึกอยู่ในระดับสูงเพียงใด ก็สามารถ
 ใช้ศาสนาตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ดังกล่าวนั้น เป็นเครื่อง
 บำบัดทุกข์ หรือรักษาโรคของตนได้เพียงนั้น.

ที่นี้ เราจะพิจารณากัน ในแง่ที่ว่า ศาสนาเป็น
 โรงพยาบาลของโลกสืบไป.

เราจะต้องพิจารณาถึงข้อที่ว่า โรคในทางใจของ
 มนุษย์นั้น มิได้เบียดเบียนเฉพาะบุคคลนั้น และมีอยู่
 แต่แก่บุคคลนั้น ผู้เดียว. โรคนี้ย่อมออกมาภายนอก
 และมีความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน เลยกกลายเป็นโรคของโลก
 ในทางใจ เป็นโรคของการเห่อเหิม ทะเยอทะยาน ที่จะ
 เป็นเจ้าโลกเป็นต้น หรือแม้ที่สุดในการที่จะต้องทำให้พวกของตน
 คณะของตนเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนั้นเป็นต้น จนกระทั่งเกิดการ
 เบียดเบียนระหว่างหมู่ ซึ่งเรียกว่าสงคราม หรือมหาสงครามนี้
 นี้ควรถือว่า เป็นโรคของโลกชนิดหนึ่ง ค้ำยเหมือนกัน และ
 โรคนี้ มาจากโรคภายในของสัตว์ทั้งหลายทุกคน. ถ้าหากว่า

สัตว์ทั้งหลายต่างคนต่างไม่มีโรคภายในคือกิเลสแล้ว โรคของโลกคือการรบราฆ่าฟันกันเป็นมหาสงครามนี้ ก็มีไม่ได้ โรคของโลกส่วนรวม จะมีขึ้นไม่ได้ ถ้าหากมนุษย์ทุกคนไม่เป็นโรคภายในกันเลย. เราจะเห็นได้ว่า แม้แต่โรคส่วนรวมของโลกทั้งหลาย โดยเฉพาะ คือมหาสงครามนี้ ก็ต้องอาศัยโรงพยาบาล กล่าวคือศาสนาเป็นเครื่องแก้ด้วย. นี้เรียกได้ว่าพระศาสนา^๕ นั้น เป็นโรงพยาบาลทั้งโดยส่วนตัว และส่วนรวมของโลก^๕ กัน.

เราน่าจะมามีความคึกคัก ให้ถูกต้องกันเสียที่ว่า ศาสนา^๕ นั้น ไม่ใช่ของของชาติ^๕ นินชาติน^๕ ภาษา^๕ นภาษา^๕ แต่ศาสนา^๕ นั้น เป็นของชีวิตทุกชีวิต. เมื่อเป็นของชีวิตทุกชีวิตที่มีอยู่ในโลกแล้ว เราก็จะได้โรงพยาบาลรวมเป็นโรงเดียวกัน ซึ่งสามารถบำบัดโรคทุกโรค ของทุกตัวสัตว์ กระทั่งโรคส่วนตัว และโรคส่วนรวม ทำโลกนี้ให้เยือกเย็น เป็นสันติภาพอันแท้จริงได้ เพราะเหตุที่เราทั้งหลายมองข้าม ไม่รู้จัก สิ่งที่เป็นตัวแท้ของศาสนา ว่าคืออะไร ไปมัวสาละวณแต่เรื่องคำสั่งสอนทางหลักวิชาและทางหลักปฏิบัติ กระทั่งตายก็เรียนไม่จบ ไม่เคยเข้าถึงศาสนาตัวแท้^๕ กันแล้ว, จะใช้ศาสนา ซึ่งแท้จริง ก็เป็นโรงพยาบาลของโลก ให้รักษาโรคบำบัดโรคของโลก

ใต้อย่างไร. เพราะเหตุนี้แหละ จึงนำมาซึ่งความทุกข์
 ยากลำบาก, แม้แต่ในวงพุทธบริษัท วงแคบๆ ของเรา
 ก็เต็มไปด้วยโรค และอันตรายอันเกิดจากโรค ความยุ่งยาก
 ลำบากอันเกิดจากความมีโรค หากความสงบสุขมิได้. เมื่อเป็นดังนี้
 เราควรทำความเข้าใจ ในฐานะที่ว่า ศาสนาเป็นของชีวิต
 ทุกชีวิต. เอาความเป็นตัวเป็นตน เป็นคนนั้นคนนี้ พวกนั้น
 พวกนี้ ออกไปทิ้งเสียให้หมด ให้เหลืออยู่แต่ว่า **ศาสนา**
ทั้งโลก เป็นศาสนาเดียวกัน เป็นสิ่ง
ที่จะบำบัดโรคๆ เดียวกัน คือโรคความ
หิว หรือโรคกิเลส ยิ่งเป็นกันทุกคนใน
โลก, แล้วใช้โรงพยาบาลนี้ บำบัดโรคของโลก ให้สูญสิ้นไป
 ตามนัยยะ ซึ่งเป็นหลักของศาสนาแล้วคือการขจัดความทุกข์หรือ
 อันตรายด้วยการทำลายกิเลสนั้นๆ เสียให้ได้. ในที่สุดเราก็จะ
 สามารถใช้โรงพยาบาลโลก ให้เป็นโรงพยาบาลโลกได้จริงๆ ถ้า
 มิเช่นนั้นแล้ว โรงพยาบาลโลกคือศาสนาทั้งหลาย ก็จะเป็น
 หมัน หรือจะมีผลแต่เพียงเล็กน้อยที่สุด เท่าที่พิสูจน์อยู่แล้วว่า
 ไม่สามารถบำบัดความทุกข์ยากของโลกให้สิ้นไปได้เลย. ความ
 ทุกข์ยากลำบาก กำลังแน่นอตัอยู่ในโลก เพราะความที่สัตว์

ทั้งหลาย เข้าใจโรงพยาบาลของโลกผิดดังกล่าวแล้ว. ขอให้
 เราทุกคนแม้จะเป็นส่วนน้อยในที่นี้ ได้พยายามทำความเข้าใจ
 ในสิ่งที่เรียกว่าศาสนา หรือโดยเฉพาะพุทธศาสนา ให้ถูกต้อง
 ในแง่ที่ว่า ศาสนาทุกศาสนา หรือรวมกันเป็นศาสนาเดียว
 ก็ตามในโลกนี้ เป็นโรงพยาบาลของโลก ดังกล่าวแล้ว, ก็จะ
 สามารถทำให้เรา เป็นผู้ได้รับประโยชน์ จากโรงพยาบาลโลกนี้
 ก่อนบุคคลอื่น. ธรรมะนี้เป็นของแปลก บุคคลใดเข้าถึง
 บุคคลนั้นย่อมได้รับผล. บุคคลใดพยายามที่จะนำเหตุ
 ประโยชน์ผู้อื่น ด้วยการสั่งสอน หรือช่วยเหลือด้วย
 ธรรมะแล้ว ผู้ที่ตั้งใจจะทำประโยชน์ผู้นั้นนั้นแหละ กลับ
 เป็นผู้ได้รับประโยชน์ก่อนผู้ที่ตนตั้งใจจะช่วยเหลือ ดังนี้.

....

ข้อที่ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นทุกข์อย่างยิ่งนั้น
 ก็มีความหมายคล้าย ๆ กัน. เพราะว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวง
 นั้น ย่อมหมายถึงสิ่งซึ่งเป็นตัวความยึดถือ หรือเป็นที่ตั้งของ
 ความยึดถือ เป็นสิ่งที่ปรุงแต่งสิ่งอื่น หรือถูกสิ่งอื่นปรุงแต่งอยู่
 ตลอดกาล ไม่มีความเป็นตัวมันเอง ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน
 แต่อย่างใด, พระองค์จึงได้ตรัสว่า เป็นทุกข์ธรรมดาอย่างยิ่ง
 คำว่าเป็นทุกข์ในที่นี้ หมายถึงทำให้เกิดความไม่สบายใจแก่ผู้ที่

เข้าไปเกี่ยวข้อง หรือแม้แก่บุคคลผู้มองเห็นความจริงข้อนี้. คำว่า ทุกข์นี้ ถ้าจะถือเอาความหมายให้กว้าง ทั่วไปแก่สังขารทุกประเภทแล้ว ควรจะถือว่า เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสลัดใจแก่บุคคลผู้พิจารณาเห็น. ไม่ว่าสังขารเหล่าใด แม้ที่สุกแต่เมื่อกรรตเม็คทราย, ถ้าเราได้พิจารณาเห็นถึงความไม่เที่ยง ความที่ปรุ้งแตงและถูกปรุ้งแตง ของเม็คกรรตเม็คทรายเหล่านั้นแล้ว จะมีความรู้สึกอนาถใจ จะมีความรู้สึกสลัดสังเวชใจ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความหลงไหลทะเยอทะยานแต่ประการใด ทำให้เกิดความเหี่ยวแห้งใจสำนึกในความหลงไหลมัวเมาของตน. ความเป็นอย่างนี้ย่อมประจำอยู่ในสิ่งทั้งปวง, คือในสังขารทั้งปวง; หมายความว่ายกเว้นพระนิพพานเสียอย่างเดียวแล้ว เป็นสังขารทั้งนั้น. สังขารเหล่านั้น ที่เป็นรูปธรรมก็ตาม หรือที่เป็นนามธรรมคือจิตใจ หรือความรู้สึกนึกคิดของจิตใจ เช่นเวทนา คือสุขสนุกสนาน หรือความทุกข์ ที่กำลังได้รับอยู่ในจิตใจก็ตาม เหล่านั้นล้วนแต่เป็นสังขารทั้งสิ้น เมื่อพิจารณามันแล้ว จะนำมาซึ่งความเศร้าใจ จึงถือได้ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้น เป็นความทุกข์ ต้องทนทรมานอยู่ในตัวมันเอง และทำให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้นแก่บุคคลที่พิจารณาเห็น. เมื่อบุคคลใดมองเห็นความเป็นจริงของสังขารทั้งหลายทั้งปวง ดังนี้แล้ว

ย่อมสามารถที่จะทำให้โรค คือกิเลสอันถูกแผกเผา ถูกทำลาย
ล้าง ถูกชะล้าง ให้เบาบางไปตามลำดับ ทุกครั้งที่มองเห็น
ความจริงของสังขารทั้งปวงว่ามีความเป็นอย่างนี้.

สังขารทั้งปวงเป็นของที่หาตัวตนไม่ได้; เป็นแต่

ความไหลไปของสิ่งที่ไหลไป แล้วก็บัญญัติความไหลไปของ
สิ่งนั้น ๆ ระยะเวลาหนึ่ง ๆ ว่าเป็นนั้นเป็นนี้ หรือเป็นคนนั้นคน
สิ่งนั้นสิ่งนี้. เมื่อสิ่งใดถูกกับกิเลสหรือความต้องการก็ถือว่าเป็น

เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา หรือเป็นของดี. เมื่อสิ่งใดไม่ตรงกับ

ความต้องการ ก็ยึดถือว่าเป็นสิ่งชั่ว ดังนั้น ครั้นมามองเห็น

ความจริงก็จะเห็นว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ดีหรือชั่ว ตรงกับ

ความปรารถนาหรือไม่ตรงกับความปรารถนาก็ตาม ล้วนแต่

เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวมันเอง เป็นแต่เพียงความไหลไป; ถ้าไปยึด

ถือเข้าแล้วจะทำให้เกิดโรคชนิดอย่างทีกล่าวมาแล้วข้างต้น คือ

จะมีความเสียบแทงเกิดขึ้นในจิตใจ เป็นความเร่าร้อน ไม่อย่าง

ใดก็อย่างหนึ่ง; ความรักก็ร้อน ความเกลียดก็ร้อน ความ

ชอบก็ร้อน ความไม่ชอบก็ร้อน แม้แต่ความรำคาญอยู่เฉย ๆ

ไม่รู้จะทำอะไรดีก็ร้อน. นี้หมายความว่า การที่เข้าไปยึดถือใน

ความหมายของสังขาร อันใดอันหนึ่งเข้าแล้ว ย่อมทำให้เกิด

โรคในทางใจชนิดที่เป็นความร้อน ไม่เป็นลาภแต่อย่างใด.

ที่นี้จะได้อิทธิพล ในข้อที่ว่า ความไม่มีโรค เป็น
ยอดแห่งลาภ.

หลังจากที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ความทิวเป็นโรคอย่างยิ่ง
กล่าวคือกิเลส อันเป็นเหตุให้ยากอย่างนั้นอย่างนั้นนั้นเอง
นับว่าเป็นโรคอย่างยิ่งแล้ว, พระผู้มีพระภาคเจ้า ยังได้ตรัสไว้
อีกว่า ความไม่มีโรค เป็นลาภอย่างยิ่ง. ความไม่มีโรคในที่นี้
ก็หมายถึงความที่คนแต่ละคนอยู่ได้อย่างเป็นอิสระ ปราศจาก
การเบียดเบียนของโรค กล่าวคือกิเลส. บรรดาลาภทั้งหลาย
ที่บุคคลรู้จักกันแล้ว ย่อมหมายถึงทรัพย์สินสมบัติ หรือชื่อเสียง
หรือพวกพ้อง มิตรสหาย ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้. แต่ลาภ
ของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ตรัสเรียกว่า เป็นลาภอันแท้
จริงนั้น กลับตรัสว่า ได้แก่ความไม่มีโรค คือความ
ที่คนทุกคนเป็นอิสระจากโรค กล่าวคือเป็นอิสระจากกิเลส
ที่เบียดเบียน ที่ทำให้ตกอยู่ภายใต้ความเผด็จลาภในภายในใจ
ของสิ่งที่เราเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “นรก” เป็นต้น. การมีลาภ
เช่น ทรัพย์สินสมบัติ ชื่อเสียง พวกพ้อง บริวาร เหล่านี้
ลองพิจารณาดูเถิดว่า เป็นเพียงอะไร. ในที่บางแห่ง หรือ
ในที่ทั่วๆ ไปก็ตาม ความมีทรัพย์สินสมบัติ ชื่อเสียง พวกพ้อง
บริวารมากนั้น กลับเพิ่มความหนักอกหนักใจ ความยุ่งยาก

ลำบากนานาประการ ให้แก่บุคคลที่ได้นั้น. นี้จะเรียกว่าเป็นลาภ หรืออะไรกันแน่ แล้วจะเรียกว่าเป็นลาภอย่างยิ่งได้อย่างไร.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าลาภอย่างยิ่ง คือความไม่มีโรคของจิตใจ คือไม่ถูกกิเลสเบียดเบียน. ข้อนี้ย่อมเป็นการเพ่งเล็งไปถึง

สิ่งที่มีคุณค่า เหนือทรัพย์สินสมบัติ เหนือชื่อเสียง เหนือ
พวกพ้อง เหนือบริวาร! ถ้าบุคคลใดปราศจากโรคในทางใจ
แล้ว แม้จะมีทรัพย์สินสมบัติชื่อเสียงพวกพ้องบริวารมากขึ้นมา

เพียงใด ก็ไม่สามารถจะท่วมทับบุคคลนั้น ให้ร้อนนอกร้อนใจได้
มีแต่จะมาอำนวยความสะดวก ให้แก่บุคคลนั้น. แต่มัน

ตรงกันข้ามกับบุคคลที่เป็นโรคทางใจ ซึ่งถ้ามีลาภเท่าใด
ก็ยิ่งหนักมากขึ้นเพียงนั้น, มีพวกพ้องบริวารมากเพียงใด ก็ยิ่ง
หนักมากขึ้นอีกเพียงนั้น, เพราะบุคคลนั้น เป็นโรคทางใจ.

เพราะเป็นโรคทางใจนั่นเอง สิ่งใดเข้ามา สิ่งนั้นก็เข้ามาเป็น
นายเหนือศีรษะของบุคคลนั้นไปทั้งหมดทั้งสิ้น. แม้เข็มสัก

เล่มหนึ่ง จะได้มาเป็นทรัพย์สินสมบัติ ก็มาบรรทุกอยู่บนศีรษะ
ของบุคคลนั้น. แล้วจะมีความเบาสบายได้อย่างไร. นี้คือผลของ

การที่เป็นโรคทางใจ. ส่วนบุคคลที่ไม่เป็นโรคทางใจ คือ
ทำลายกิเลสได้ แม้จะมีอะไรสักเท่าภูเขา หรือทั้งโลกก็ตาม

ยอมมาอยู่ใต้ฝ่าเท้าของบุคคลนั้น, มาอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลนั้น. เพราะฉะนั้น จึงไม่มีความหนักแต่ประการใด. เมื่อได้สิ่งที่อาจทำอะไรๆ ให้หมดความหนักไปโดยสิ้นเชิงมาแล้ว ก็สามารถทำโลกทุกโลก ให้เป็นของ ๆ คนได้ ในพริบตาเดียว. เพราะเหตุฉะนั้นแหละ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า เป็นลาภอย่างยิ่ง. ไม่มีโรคชนิดนี้ เป็นลาภอย่างยิ่ง, และเป็นความจริง ดังที่เราจะเห็นได้โดยชัดเจน.

เมื่อบุคคลใดสามารถบำบัดโรค ซึ่งเป็นความร้อน เป็นความเสียบแทงให้หมดสิ้นไปได้ ก็เรียกได้โดยโวหาร พระศาสนาว่า บุคคลนั้นกำลังบรรลุดังสิ่งที่เรียกว่า นิพพานแล้วแต่จะบัญญัติความหมายของคำว่า นิพพานไว้ในระดับไหน ก็จะเป็นนิพพานชั้นสูงสุดเด็ดขาดไม่มีความทุกข์เลย หรือเหลืออยู่บางส่วนก็สุดแท้ แต่เราเรียกได้ว่า ความดับไปของโรคนั้น คือนิพพานอย่างหนึ่ง ๆ เสมอไป จนกระทั่งไม่มีโรคอันใดเหลืออยู่เป็นนิพพานอันเด็ดขาดไป หรือนิพพานตามความหมายของพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกเป็นโวหารกลาง ๆ ว่า “สิ่งเป็นที่ดับของสังขารทั้งหลาย” ก็เป็นที่ดับหายของโรคที่ปวงนั่นเอง, พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า นิพพานัน *ปรมิ*

สุขิ นิพพานเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสุขอย่างยิ่ง. ข้อนี้น้อม
 หมายความว่า ความหายจากโรคโดยสิ้นเชิงนั้น เป็นสิ่งที่นำมา
 ซึ่งความรู้สึกอันเราเรียกกันเรา “เป็นความสุขอย่างยิ่ง” ทั้งที่
 ตัวนิพพานเอง ไม่เป็นสุขเป็นทุกข์กะใครได้ ถ้าว่าบุคคลใด
 บรรลุถึงสิ่งที่เรียกว่า นิพพานนี้แล้ว บุคคลนั้นจะสามารถ
 ได้รับความรู้สึกชนิดที่เราเรียกกันว่าความสุข และเป็น
 ความสุขตามแบบของธรรมะ คือเป็นความสุขที่แท้จริง
 เป็นความสะอาด เป็นความสว่าง และเป็นความสงบเย็น
 ที่แท้จริง; ทั้งนี้จะเรียกว่าหายจากโรคและเป็นสุขอย่างยิ่ง
 ซึ่งเป็นคำ ๆ เดียวกันกับคำว่า เป็นลาภอย่างยิ่ง, ในที่
 แห่งหนึ่ง พระองค์ตรัสว่าความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง แต่
 ในที่แห่งหนึ่ง พระองค์ตรัสว่านิพพานเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสุข
 อย่างยิ่ง; ความหมายก็เป็นอันเดียวกัน อันนี้แหละคือตัวแท้
 ของพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นปฏิเวธ อันเป็นผลที่เกิดมาจาก
 พุทธศาสนาตัวแท้คือส่วนที่เป็นการปฏิบัติ อันเราจะทำให้เกิด
 ขึ้นได้ โดยอาศัยพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นปริยัติ คือคำสั่งสอน.
 เมื่อเราแต่ละคน ๆ เข้าถึงศาสนาตัวแท้ได้ดังนี้แล้ว
 ก็ชื่อว่ากำลังได้รับประโยชน์จากโรงพยาบาลโลก หรือกำลัง
 อาศัยอยู่อย่างเป็นสุขสบายในโรงพยาบาลโลก ซึ่งถ้าของ

พระพุทธศาสนา ก็คือโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า ซึ่งสามารถ
บำบัดโรคทั้งหลาย ให้หมดจดไปโดยสิ้นเชิง ไม่มีส่วนเหลือ
โดยแท้จริง ดังนี้.

....

ในที่สุคนธ์ สิ่งที่เราสมควรจะไม่ประมาท ในการ
พินิจพิจารณา ก็รวมเป็นใจความสั้น ๆ ได้ว่า สิ่งที่เป็นตัวแท้
ของศาสนานั้น คือตัวการกระทำ ขอย้ำได้ไปยึดถือเอาสิ่ง
ซึ่งไม่เป็นตัวแท้ มาเป็นตัวแท้. เพราะว่าถ้ากระทำดังนั้นแล้ว
ก็จะเกิดการติดชะงัก เพราะความหลงใหล เพราะความสับสน
เพราะความเป็นไปไม่ได้.

ความเขลาของพวกเรา ย่อมอยู่ที่ไปเอาตัวคำสั่งสอน
ล้วน ๆ มาเป็นตัวศาสนา จึงไม่เคยก้าวหน้าขึ้นไปถึงการปฏิบัติ;
ความเสียหายของพวกเราจึงเกิดขึ้น คือ เราก็อยู่แต่ส่วนเรา
ศาสนาก็อยู่แต่ส่วนศาสนา ทั้งที่ปากก็กล่าวกันว่า เรามี
ศาสนา เรากำลังเจริญรุ่งเรืองในทางศาสนา, ทั้งนี้ เพราะ
ไปสนใจ หรือไปทำความรุ่งเรืองกันแต่ในส่วนศาสนา ซึ่งเป็น
ตัวคำสั่งสอนนั่นเอง ไม่เคยเข้าถึงตัวแท้ของศาสนา คือตัวการ

กระทำชนิดที่จะออกไปจากความทุกข์จริง ๆ, นั่นนับว่าเป็น
ความเสียหายของพวกเรา.

ความขลาดของพวกเรา อยู่ตรงที่ไม่กล้าคิดจะเข้า
ถึงตัวแท้ของพระพุทธศาสนา ยังอาลัยอาวรณ์ในความสนุก
สนานเอรีออร์อยเพลิดเพลิน ซึ่งเป็นความสุขทางเนื้อทางหนัง
การที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนา โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นปริยัติ-
ศาสนานั้น ก็มุ่งหมายที่จะเอาไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหา
ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน หรือความสุขทางเนื้อทางหนัง เป็น
ส่วนใหญ่. และนอกจากนั้น ยังมีความขลาดความกลัวอีกบาง
อย่าง อันเกิดจากการที่ไม่รู้ว่าตัวแท้ของศาสนานั้นคืออะไร นับ
ตั้งต้นตั้งแต่บุคคลบางพวกบางประเภท ไม่กล้าให้พุทธศาสนา
เป็น Religion หรือไม่กล้าเอาคำว่า Religion เข้ามาใช้กับพุทธ
ศาสนาดังนั้นเป็นต้น. ถ้าใครเอาเข้ามาใช้ ก็เกิดความหวั่นไหววิตก
ต่าง ๆ นานา จนเกิดเรื่องใหม่ๆ อีก ตั้งนี้ก็มี. ไม่กล้าถือเอา
ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ในฐานะที่ว่า ศาสนานั้นเป็นสัญชาต-
ญาณแห่งการกระทำเพื่อให้รอดไปจากความทุกข์ของสิ่งที่มีชีวิตทุก
ชีวิต. ไม่กล้าถือศาสนาเป็นตัวการกระทำ. ไม่กล้าถือว่า
ศาสนานี้เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ด้วยกลัวว่าจะเสียความศักดิ์

สิทธิ์ของพระพุทธศาสนาไป, กลัวว่าจะเป็นการลบหลู่พระพุทธเจ้าบ้าง กลัวอะไรต่าง ๆ นานา จนไม่สามารถจะเข้าถึงตัวศาสนาของพระพุทธเจ้า ติดอยู่เพียงขอบรอบ ๆ นอก ไม่เข้าถึงสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนได้ เพราะความขลาดของตนเอง. ความขลาดชนิดนี้ ย่อมทำให้ปราศจากผลที่ตนจะพึงได้รับ เช่นเดียวกับความขลาดอย่างอื่น ๆ ซึ่งเราเห็นกันอยู่ทั่วไปว่า ความขลาดนั้นเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเสียหายเพียงไร.

ความไม่ละอาย หรือความไม่รู้สีกว่า ควรละอายของพวกเรานั้น มีมากในเรื่องนี้ จนกล้าทำไปตามความยึดถือที่มลายปรัมปรา, จนกระทั่งไปเอาสิ่งซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนาเป็นพุทธศาสนา, ทำให้ตัวแท้ของพุทธศาสนาสับสนวนเวียนยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนไม่สามารถจะรู้จะสาธกกันได้ เพราะความ ขลาดและความไม่รู้สีกละอาย ในการที่ทำผิดพลาดมาแล้ว และกำลังจะทำผิดพลาดต่อไป.

สิ่งซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนา แต่เอามาเป็นพุทธศาสนานั้น อตมมาจะต้องขอร้องในการที่จะต้องขอยกตัวอย่างสั้น ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นพระพุทธรูป ซึ่งเอามาถือว่าเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ เป็นพระเครื่อง แล้วก็นั่นนั่นยาวว่า นี่เป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของ

พุทธศาสนาคง^{นี้} ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาเหตุที่ว่า อัน^{นี้} จะเป็นพุทธศาสนาได้จริงหรือไม่ อย่างไร ? สำหรับ พระพุทธรูปนั้นเราก็อ่อมเห็น ๆ กันอยู่ทั่ว ๆ ไปว่า ในสมัย พระพุทธเจ้าไม่มี. พระพุทธเจ้าไม่เคยทรงรู้จักพระพุทธรูป. พระพุทธเจ้านิพพานไปแล้วตั้งหลายร้อยปี จึงมีคนทำรูป พระพุทธเจ้าขึ้น. และเพราะการทำรูปพระพุทธรูปขึ้นนั้น ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่จะปลุกความยึดถืออันใหม่ ซึ่งเป็น ไปในทางอัตตา หรือตัวตน ไปในรูปอื่น ซึ่งอาจจะเป็นภัย หรือได้เป็นภัยต่อพุทธศาสนาเอง, ข้อ^{นี้}เราเชื่อไม่ได้ว่า ถ้าพระพุทธเจ้าเผด็จเสด็จคืน พระชนม์ชีพขึ้นมาเห็น การกระทำ อัน^{นี้} พระองค์จะทรงรับสั่งห้ามเสีย หรือจะทรงอนุญาตให้ทำ ต่อไปประการใด ก็ยังไม่แน่. ถัดต่อมา ถึงขั้นที่ว่า เอาพระพุทธรูปเป็นต้น มาเป็นเครื่องรางศักดิ์สิทธิ์ เป็นเครื่อง รับบวงสรวงอันศักดิ์สิทธิ์ รับการอ้อนวอนอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งมี นานไปกว่าการบูชา^{นี้} เรายังเห็นปัญหาหนักขึ้นไปอีกว่าจะตรง ตามพระพุทธรูปประสงค์หรือไม่. และอีกประการหนึ่ง สิ่งอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่พระพุทธรูป คนก็ยังใช้เป็นเครื่องรางที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้เท่ากันกับพระพุทธรูป เมื่อเป็นดังนี้ก็ย่อมเป็นการพิสูจน์ อยู่ในที่ว่า จะเป็นพระพุทธรูปหรือไม่ใช่พระพุทธรูปก็ไม่สำคัญ. เพราะฉะนั้น พระพุทธรูปซึ่งถูกนำไปใช้ในส่วนที่เป็น

เครื่องรางน

จึงไม่ควรเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ซึ่งต้องการจะให้เป็นที่ไปตามทำนองของเหตุผล เป็นไป

ตามทำนองของความจริง เป็นไปตามทำนองของกรรม

คือการกระทำของตนเอง และมีความมุ่งหมายอยู่ที่จะให้ใช้

สิ่งทุกสิ่งนั้น เป็นการรักษาโรคคือกิเลส เป็นการทำลายกิเลส

ของตนให้หมดไป ให้เป็นผู้ปราศจากโรค; อันนี้ต่างหากจึงจะ

เป็นพระพุทธศาสนา. เพราะฉะนั้น อาตมาอยากจะมีความเห็น

ยืนยันทกลงไปว่า แม้ที่สุดแต่เราจะใช้พระพุทธรูป ถ้าไม่ได้

ใช้ให้เป็นที่ไปเพื่อการทำลายกิเลส หรือรักษาโรคในทาง

ใจของบุคคลแล้ว ย่อมไม่เป็นพุทธศาสนาไปได้เลย

ย่อมเป็นไปอย่างเดียวกันกับวัตถุอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่พระพุทธรูปที่

คนเขานำมาใช้กัน นี้เรียกว่าเป็นการทำสิ่งที่ไม่ใช่พุทธศาสนา

ให้เป็นพุทธศาสนา เป็นต้น.

แม้ที่สุด แต่การแสวงหา การจัดการทำ ที่เรากลัวกันว่า

เป็นที่ไปเพื่อความเจริญของพุทธศาสนา หรือเป็นที่ไปเพื่อการ

ส่งเสริมพระพุทธศาสนานั้น ได้กลายเป็นการทำลายพระ-

พุทธศาสนา ยิ่งขึ้นไปกว่าเดิมก็มี ยกตัวอย่างเช่นการทำสิ่งที

ไม่ควรทำในวัดวาอาราม เพื่อให้ได้สามเป็นเงินเป็นทองขึ้นมา

บำรุงวัด เช่นนี้ ถ้าสิ่งเหล่านั้นเป็นที่ไปในทางที่จะทำให้คนหลง

ไหลในความสุขทางเนื้อทางหนัง คือความเฮอร์คือร้อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนังแล้ว ก็เท่ากับเป็นการมอมคนเหล่านั้นให้มันเมา อยู่ด้วยสิ่งมันเมาเหล่านั้น จนลืมพุทธศาสนา หรือจนหันหลังให้พุทธศาสนาอื่นๆ ขึ้นไปทุกที่จนกระทั่งมาวัดนี้ ก็เพื่อมาหาความเพลิดเพลิน หรือความสุขทางเนื้อทางหนังดังนี้เป็นต้น. เพราะฉะนั้นสิ่งนั่นเอง จึงเป็นการทำให้ศาสนาเป็นอัมพาต ทำให้พระพุทธรูปเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ตามความหมายของบุคคลนั้น เป็นอัมพาตไป คือไม่สามารถจะช่วยตัวเอง ต้องเอาสิ่งสนุกสนานมันเมาเหล่านั้นมาเป็นเครื่องช่วย วัตถุประสงค์จึงจะเป็นไปได้ เหล่านี้เป็นต้น นี่เป็นการทำให้พระพุทธรูปเจ้าเป็นอัมพาต หรือทำให้ศาสนาเป็นอัมพาต จนต้องเอาสิ่งอื่นมาช่วยนี้ และเราก็ยังทนทำอย่างนั้นกันอยู่ดังนี้ นี้เรียกว่ารู้จักพระศาสนาในลักษณะเช่นไร ก็ขอให้พิจารณาดูเถิด. เท่าที่ยกตัวอย่างมานี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า เรานับถือศาสนา ทั้งที่เราไม่รู้ว่าศาสนาคืออะไรแล้วเมื่อไม่ได้รับผลอันแท้จริงของศาสนา ก็ไม่ควรจะโทษใครดังนี้เป็นต้น. ถ้ารู้ความจริงอันนี้แล้ว ขอให้เรต้งปณิธานอธิษฐานกันเสียใหม่ โดยไม่มีความลำเอียง โดยไม่มีความรังเกียจเคียดจัญท์ โดยที่มีความซื่อตรงต่อตัวเอง.

อาตมาภาพมีความรู้สึกอย่างหนึ่งว่า คนโดยมากนั้น ไม่ชอบกระทำสิ่งใดให้ตรงตามความเป็นจริง แต่กระทำไปตามความต้องการของกิเลสนั้นมากกว่า. ในการบรรยายครั้งหนึ่ง อาตมาได้ชี้แจงให้เห็นว่า ตามปรกติของคนเรานั้น ไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำ ให้มากสมกับสิ่งที่ควรทำ ได้ยกตัวอย่างในครั้งนั้นว่า บุคคลเราเอาใจใส่ที่จะล้าง ที่จะขัดสี ที่จะตกแต่ง แต่ที่ตรงหน้าตรงตา ซึ่งเป็นส่วนที่อวดความงาม แต่ส่วนที่เป็นที่ตึงแห่งความสกปรก เช่น ทวารเป็นที่ถ่ายอุจจาระ หรือ ปัสสาวะนั้น ที่จริงเป็นที่ตึงของสิ่งสกปรก ควรเอาใจใส่ให้มากกว่าที่หน้าที่ตา คนก็ไม่ได้เอาใจใส่ให้มากสมกัน แต่ไปเอาใจใส่ที่หน้าที่ตา ซึ่งไม่มีความสกปรกมากเหมือนอย่างนั้น ดังนั้นเป็นต้น ความข้อนี้นำให้สุภาพสตรีคนหนึ่ง ลุกไปซึ่งๆ หน้า แสดงอาการกิริยาไม่พอใจอย่างยิ่ง. นี่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเราไม่ชอบความจริง! อาตมาภาพขอวิงวอนว่า ถ้าเราไม่ชอบความจริงกันอยู่ดังนี้แล้ว พุทธศาสนาย่อมไม่มีโอกาส ที่จะเข้ามาเป็นประโยชน์แก่พวกเรา ในฐานะเป็น “โรงพยาบาลของโลก” ไปได้เลย. ขอให้เรามีความคิดนึกเสียใหม่ว่า ศาสนาโดยเฉพาะ คือพุทธศาสนานั้น โดยที่แท้แล้วก็คือความต้องการของชีวิตจิตใจ หรือเป็นตัวเราเองอยู่แท้ๆ

หนึ่ง ทั้งในคัมภีร์ปริยัติ คือการศึกษาเล่าเรียน ทั้งในคัมภีร์ปฏิบัติ คือการกระทำ และทั้งในคัมภีร์ปฏิเวธ กล่าวคือการได้รับผลของการกระทำ พอที่จะแสดงให้บุคคลอื่นดู พอที่จะแสดงให้บุคคลอื่นเกิดความเลื่อมใส พอใจที่จะประพฤติปฏิบัติตามตั้งนี้แล้ว เราก็จะทำให้ศาสนาเป็นโรงพยาบาลของโลก ที่สำเร็จประโยชน์แก่เรา สำเร็จประโยชน์แก่ประเทศชาติของเรา สมตามความมุ่งหมายของเราทุกประการได้จริงๆ.

....

....

....

ต่อไปนี้ อาตมาจะขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนน้อมนำการพิจารณาสืบต่อไป ถึงข้อที่ว่าเราได้มาประชุมกันในสถานที่นี้ ในฐานะที่เป็นโรงพยาบาลสงฆ์. อาตมาอยากจะขอให้พิจารณา โดยเฉพาะ ในข้อที่ว่า พระสงฆ์นั้นคืออะไร? พระสงฆ์นั้นโดยที่แท้แล้ว ^{๘๕}ก็คือแพทย์ของโรงพยาบาลโลกนั่นเอง คือหมายถึงพระสงฆ์ที่ได้ทำหน้าที่ของตนโดยถูกต้องแล้ว. พระสงฆ์คือ ^{๘๖}นายแพทย์ที่ประจำอยู่ใน โรงพยาบาลโลกของโลกนี้ ^{๘๗}หน้าที่ที่จะต้องแก้ไขเยียวยารักษาโรค ในพระพุทธานุญาตที่ว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างหนึ่ง” นั้นให้หายไป และให้

ได้มาซึ่งลาภอันประเสริฐในพระพุทธภาษิตที่ว่า “ความ
 ไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง” ดังนี้. พระภิกษุสงฆ์ย่อมเป็น
 เจ้าหน้าที่ ที่จะสืบอายุพระศาสนา โดยเฉพาะแล้วก็คือการสืบ
 อายุโรงพยาบาลโลก ให้มีอายุยืนยาวสืบไป เพื่อบำบัดโรคทาง
 จิตใจของมนุษย์โลกเรา. การที่เราได้มีโรงพยาบาลสงฆ์
 เรามีความมุ่งหมาย ในการที่จะให้กำลังแก่พระภิกษุสงฆ์
 ที่เป็นนายแพทย์ ประจำโรงพยาบาลโลกอีกต่อหนึ่ง ให้ท่าน
 คงปฏิบัติหน้าที่ของท่านในฐานะเป็นนายแพทย์ ประจำ
 โรงพยาบาลโลกได้สืบต่อไป. เราย่อมได้รับผล ได้รับอานิสงส์
 อันใหญ่ยิ่งในส่วนนี้ แต่ต้องอาศัยการพิจารณาเป็นอย่างดี
 คือพิจารณาให้ถูกต้อง. ถ้าพิจารณาไม่เป็น ย่อมไม่เห็น ย่อม
 ได้อานิสงส์อย่างละเมอเพ้อฝัน ลมๆ แล้งๆ อย่างเขาวัว แต่
 ถ้าพิจารณาให้ดีเป็นอย่างยิ่งแล้ว เราจะเห็นว่า การเสียสละใดๆ
 ไม่มีอานิสงส์อันไหนจะยิ่งไปกว่า อานิสงส์แห่งการช่วยกันค้ำจุน
 โรงพยาบาลโลกเอาไว้ ให้ยังคงมีโรงพยาบาลโลก เป็นเครื่อง
 รักษาโรคทางจิตใจของโลกสืบไป อย่าให้รู้จักขาดสายได้.

แม้ว่าเราพวคน้อยเท่านั้น ชุมมุนุมกันอยู่ในสถานที่นี้
 การบริจาคของเราทุ่มเทไปแต่ในสถานที่นี้ แต่ถ้าเรามีตาที่
 สามารถจะมองเห็นความจริงได้แล้ว เราจะมองเห็นได้ว่า มีผล

เป็นปฏิริยาสะท้อนออกไปตามลำดับ จนกระทั่งถึงทั่วโลกได้; หมายความว่าธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น มีความศักดิ์สิทธิ์มากพอ ที่ถึงกับจะกล่าวได้ว่า ถ้าหากธรรมะนี้ ยังคงมีอยู่ในโลก เพียงใดแล้ว โลกนี้จักยังไม่ล่มจม โลกนี้จักยังไม่ร้อนเป็นไฟ โลกนี้จักหมุนไปในทางแห่งสันติสุข ไม่หมุนไปในทางแห่งความ ทุกข์ยากลำบากเร่าร้อน เพราะฉะนั้น เราจึงช่วยกันทุกวิถีทาง ในการที่จะช่วยกันทำให้ธรรมะ หรือสิ่งที่เรียกว่าธรรมะนี้ ยังคงมีอยู่ในโลกนี้ หรือถ้าจะกล่าวอย่างบุคคลาธิษฐานก็คือ กล่าวว่ ทำให้โรงพยาบาลโลก ยังคงมีอยู่ในโลกสืบไปนั่นเอง ธรรมะนี้ ย่อมเป็นเครื่องถ่วงโลกนี้เอาไว้ไม่ให้หมุนไปสู่ความ ล่มจม ย่อมเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก อันจะปกป้องภัยอันจะ เกิดจากกิเลสทั้งหลาย. เราจึงช่วยกันทำธรรมะนี้ ให้เป็นเหมือน ร่มใหญ่ๆ ที่คุ้มครองโลกนี้เอาไว้ไม่ให้เบียดฝน กล่าวคือกิเลส. การที่เราช่วยกันบำรุง หรือช่วยเหลือกันในทุกทางใดก็ตาม ที่จะ ทำให้พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นเจ้าหน้าที่ผู้สืบอายุพระพุทธศาสนาของ โลก ยังคงมีอยู่ในโลก ยังคงปฏิบัติหน้าที่ของตนอยู่ในโลกนี้ ก็ได้ชื่อว่าทำประโยชน์ให้แก่โลกทั้งสิ้น. ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ ท่านผู้ใด ได้บริจาควัตถุปัจจัยสิ่งใดๆ ก็ดี ลงในโรงพยาบาล สงฆ์นี้ ถ้าท่านมีความเข้าใจถูกต้อง ท่านควรจะมีความเห็นอย่าง

แจ่มแจ้งว่าการเสียดสละบริจาคนั้น แม้จะมาน้อยเท่าใดก็ตาม ล้วนแต่เป็นไปเพื่อการทำให้ธรรมะยังคงมีอยู่ในโลกนี้ ทำให้โรงพยาบาลโลกยังคงเปิดอยู่ได้ในโลกนี้ และมีผลแผ่ไปทั่วโลก กระทั่งมนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก ในเบื้องบน และถึง นิรียโลกในเบื้องต่ำเป็นต้น เพราะเหตุใด? เพราะเหตุว่า อำนาจหรืออำนาจภาพของธรรมะนั้น เป็นอย่างนั้นเอง! ถ้าหากว่า คนในโลกพากันไม่ประพฤติธรรมะแล้ว ความกระทบกระเทือน ย่อมเกิดถึงเทวโลก คือว่าจะทำให้เทวโลกร้างไป ไม่มีเทวคา เหลืออยู่ในเทวโลก เพราะคนพากันไม่ประพฤติธรรมะแล้วไม่ไป เกิดในเทวโลก ดังนี้เป็นต้น.

ขอให้คิดถึงถึงอำนาจภาพของธรรมะ ว่าครอบคลุมไปทั่ว ทุกมุมโลก ไม่เฉพาะแต่มนุษย์โลกนี้ ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ การที่เราบริจาครทรัพย์หรือสิ่งใดลงไป อันเป็นไปในทำนอง ที่จะทำให้ธรรมะยังคงมีอยู่ในโลกแล้ว การกระทำอันนั้นของเรา ย่อมชื่อว่า เป็นการกระทำที่เป็นประโยชน์แก่สิ่งที่มีชีวิต ใน ทุก ๆ โลกที่เกี่ยว. เมื่อได้พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว บิณฑิและ ปราโมทย์ย่อมจะเกิดขึ้นในจิตในใจ เต็มไปด้วยความเยือกเย็น. บิณฑิปราโมทย์เหล่านั้นเอง จะเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงเจตนาให้ สมบูรณ์ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เจตนา นั้นแหละเป็นตัวกรรม

หรือตัวการกระทำ. เจตนา ก่อนแต่ทำความดี เจตนาเมื่อกำลัง
 ทำความดี เจตนาเมื่อทำความดีเสร็จแล้ว หมายถึงความรู้สึก
 คตินึกเมื่อก่อนทำ เมื่อทำ เมื่อทำเสร็จแล้วยังเป็นความมุ่งหมาย
 ที่ถูกต้อง พิจารณาอยู่แล้วยังมีความพอใจ รู้สึกว่าเป็นไป
 เพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง อยู่ตั้งนั้นแล้ว ก็ยอมเชื่อว่าได้รับบุญ
 หรือได้รับกุศลอยู่ตลอดเวลา ทำให้เป็นผู้ที่เต็มไปด้วยบุญ หรือ
 มากไปด้วยบุญ สมตามความปรารถนา เพราะอำนาจความที่มี
 เจตนาเต็มเปี่ยมฉะนั้น. เพราะฉะนั้นเราจึงควรมีปัญญาเป็น
 เครื่องพินิจพิจารณาให้มองเห็นความจริง เพื่อให้เกิดปีติและ
 ปราโมทย์อันแท้จริง หล่อเลี้ยงเจตนาคือความรู้สึกในทางใจ
 ของเรา ซึ่งจะเป็นการบำบัดโรคที่กำลังเสียบแทงจิตใจพร้อมกัน
 ไปในตัว พร้อมกันนั้น ก็จงทำให้เจตนาเต็มเปี่ยม ให้บุญกุศล
 เต็มเปี่ยม มองเห็นประโยชน์อันเกิดจากการกระทำของเราในแผ่
 ไพบาลไปทั่วโลก เพราะเป็นการผดุงร่วมโพธิ์ร่วมไตรของโลก
 กล่าวคือธรรมะให้ยังคงคุ้มครองโลกอยู่จริง ๆ ตั้งนี้.

....

....

....

สรุปข้อความ ตามที่ได้บรรยายมาแต่ต้นจนปลายนี้
 ย่อมได้ความว่า ตัวแท้ของสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” นั้นคือ

ตัวการกระทำของสัตว์ทุกตัวสัตว์ ที่เดินไปเพื่อให้รอดพ้นจาก
 อันตราย หรือความทุกข์ ตามที่ตนจะมองเห็นอยู่อย่างไร.
 ตัวแท้ของศาสนามีอยู่ดังนี้ ไม่ว่าศาสนาไหน เราจึงยอมรับนับถือ
 ศาสนาของสิ่งที่มีชีวิต นับตั้งแต่แมลงปลวกขึ้นไป จนกระทั่งถึง
 ของมนุษย์ หรือของเทวดา ว่าเป็นศาสนาอันเดียวกัน ไม่มี
 ความแตกแยกอันใด ผิดกันอยู่ก็ที่ยังมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง
 เหมือนคนที่ยังมีอายุน้อย แล้วมีอายุมากขึ้น ๆ เป็นลำดับ ๆ ซึ่ง
 เป็นของธรรมดาไม่น่ารังเกียจเคียดจัญท์แต่ประการใด. โดย
 เฉพาะศาสนาถือ พระพุทธศาสนานนหมายถึงการกระทำ
 ที่จะถ่วงถอนเสีย ซึ่งกิเลส อันเป็นเหตุให้เกิดโรคอันสูงสุด
 คือโรคนิกลิส ซึ่งเสียบแทงบุคคล ทำบุคคลให้มีความทุกข์ร้อน
 ทั้งส่วนตัว และส่วนรวม. เมื่อผู้ใดเบนผู้ทอนความยึดถือ
 ว่าตัวตนได้แล้วก็เท่ากับเป็นผู้ถอนสมุฏฐานของโรคนั้นได้โดย
 สิ้นเชิง. เราไม่เคยรู้จักโรคนั้น เราไม่เคยรู้จักสมุฏฐาน
 ของโรคนั้นมาแต่ก่อน จนกระทั่งพระพุทธเจ้าได้
 บังเกิดบนในโลกเราจึงรู้.

เพราะฉะนั้นเราจึงถือเอาโอกาสที่เรามีพระพุทธเจ้าเป็น
 ผู้นำ บำบัดเยียวรักษาโรคของมนุษย์ให้สูญหายสิ้นเชิงไปได้

จริงๆ. พร้อมนั้น ก็จะเป็นผู้สมัครสมานสามัคคีกันในฐานะ
 ที่ว่าชีวิตทุกชีวิตนี้ นับตั้งต้นแต่สัตว์เฝ้าจวนขึ้นไปถึงมนุษย์
 ถึงเทวดา ถึงพรหมในเบื้องบน แม้ที่สุดแต่สัตว์เบื้องต่ำ คือ
 สัตว์ที่ตกอยู่ในอบาย ไม่มีความหมายที่แตกต่างกันแต่อย่างใด
 มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นสัญชาตญาณ
 อย่างเดียวกัน คือต้องการจะออกจากความทุกข์ทั้งปวงโดย
 หมดจตสันเชิงอย่างเดียวกัน จงมีความรัก จงมีความเมตตา
 เหมือนอย่างว่าเป็นคนๆ เดียวกัน แล้วจะมีความร่วมมือ
 กันพร้อมเพรียงกัน ในการที่จะจัดให้โรงพยาบาลโลก
 กล่าวคือศาสนานี้ บำบัดโรคของโลก คือกิเลสของ
 คนทุกคนในโลกให้หมดสิ้นไป แล้วอยู่กับอย่างมีความ
 เยือกเย็นเป็นผาสุก ชนิดที่ไม่มีความสุขชนิดไหนยิ่งกว่า
 ความผาสุกชนิดนี้. เลิกความเข้าใจผิดในทุกอย่าง
 ทุกทางเสีย! เลิกความหวาดกลัวทุกอย่างทุกทาง ที่ไม่
 ควรหวาดกลัวเสีย! เลิกความไม่ละอายในสิ่งที่ควร
 ละอายทุกอย่างทุกทางเสีย! เป็นผู้มีความตั้งใจจริง
 ไม่หลอกลวงตัวเอง เป็นผู้เห็นแก่ธรรมะ เป็นผู้เห็นแก่
 ความจริง แล้วปฏิบัติให้ถึงความจริง มีความเด็ดขาด
 แน่วแน่. ในสิ่งที่ควรละก็ละให้เด็ดขาด ในสิ่งที่ควร

ศาสนาคืออะไร?

เรื่อง

ธรรมะคือโอสถสำหรับโลก

พุทธทาสภิกขุ

ณ โรงพยาบาลสงฆ์ กรุงเทพฯ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมุทฺทสฺสฯ
สงฺ ขารว ปรมว ทฺกฺขว นคฺฉิ ขนฺธสฺมา ทฺกฺขว
สมฺมาทิกฺขุติสฺมาทาวว สหฺมํ ทฺกฺขํ อฺปจฺจคฺคฺนฺ-ติ.

ณ บัดนี้ อาตมาภาพ จะได้วิชันาพระธรรมเทศนาของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริม
ศรัทธาความเชื่อ และวิริยะความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย
ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญอกงามก้าวหน้า ไปในทางแห่ง
พระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึงของสัตว์
ทั้งหลายในโลก กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ตามปกติแห่งการแสดงธรรมเทศนา ท่านทั้งหลายย่อม
 ได้ยินได้ฟัง การบอกศักราช : ข้อนี้มีความมุ่งหมายในการที่จะ
 ทำให้เกิดความไม่ประมาท ในเรื่องอันเกี่ยวกับกาลเวลา. แต่
 อาตมาว่า การบอกเพียงวันที่และศักราชนั้นยังไม่สำเร็จ
 ประโยชน์ จึงถือเอาโอกาสแห่งการบอกศักราชนี้มาเป็นเวลา
 สำหรับชักเตือนเพื่อนพุทธบริษัททั้งหลาย ให้ระลึกถึงค่าของ
 เวลาที่ล่วงไป ให้สำเร็จประโยชน์อันแท้จริง ของการบอกศักราช
 ว่าวันคืนที่ล่วงไป ๆ นั้น ถ้าหากเราใช้ไม่สำเร็จประโยชน์ ไม่
 ตรงตามความมุ่งหมายของเวลา ย่อมเป็นการขาดทุน ย่อมทำลาย
 เวลาและชีวิตให้สิ้นเปลืองไปเปล่า เป็นเสมือนหนึ่งชักทอนชีวิต
 ของเราให้สั้นลง : เพราะฉะนั้น ทุกคนจำเป็นจะต้องใช้เวลา
 ให้ตรงตามความมุ่งหมาย หรือตามคุณค่าของเวลา.

อีกประการหนึ่งนั้น ในการแสดงธรรมเทศนาแต่
 เดิมมา มีคำที่จะได้ยินได้ฟังทุกครั้งไป คือการเตือนว่า “ท่าน
 ทั้งหลาย จงตั้งโสตประสาทให้เหมือนภาชนะทอง รองรับ
 ธรรมเทศนา” ดังนี้. ข้อนี้ก็เหมือนจะหายไปเพราะไม่ทราบ
 ความมุ่งหมาย หรือเพราะการแสดงธรรมเทศนาสมัยนี้เป็น
 เพียงพิธี หรือเพียงเป็นเครื่องประดับเกียรติของงานเท่านั้น

หาได้มุ่งหมายเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยแท้จริงไม่ ก็ทราบไม่ได้. ส่วนผู้แสดงธรรมหรือธรรมกถึกแต่โบราณกาล ย่อมไม่เว้นจากการกล่าวเตือนในข้อนี้ ทุกคราวไป ว่าท่านทั้งหลาย จงตั้งโสตประสาทเหมือนภาษณะทอง รongรับพระธรรมเทศนา เกิด; จงทำในใจให้แยบคาย ให้สำเร็จประโยชน์เกิด ดังนี้.

สิ่งที่เรียกว่า “ภาษณะทอง” ในที่นี้ หมายถึง ภาษณะโลหะ; ใช้รองรับธรรมะอันลึกซึ้ง ซึ่งเปรียบเทียบเหมือนน้ำมันแห่งราชสีห์ ซึ่งบุคคลเจียนนับถ้ายร้อยครั้ง ย่อมมีความละเอียดอ่อน จนถึงกับถ้าใส่ลงในภาษณะดิน ย่อมจะซึมซาบหายไปหมด คือรั่วไหลไปหมด. แต่ถ้าใส่ในภาษณะทอง มีทองสำริดเป็นต้น ก็ยังคงอยู่ในภาษณะนั้น; เพราะฉะนั้น จึงมีการเตือนให้ทำโสตประสาทเหมือนภาษณะทอง ไม่ใช่ทำโสตประสาทเหมือนภาษณะดิน คือ หูรั่ว ฟังเท่าไร ๆ ก็ไม่สำเร็จประโยชน์. การทำจิตหรือโสตประสาท ให้เป็นเหมือนภาษณะทองรองรับธรรมเทศนา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการฟังธรรมเทศนาในทุก ๆ กรณี.

บัดนี้ เราทั้งหลายถูกครอบงำด้วยอิทธิพลต่าง ๆ มี อิทธิพลแห่งวัตถุนิยม เป็นต้น. การทำโสตประสาท

เหมือนภาษาของรองรับธรรมเทศนา จึงเป็นการทำได้ยากยิ่งขึ้น. อิทธิพลของวัตถุนิยมครอบงำจิตใจยิ่งขึ้นเพียงไร การฟังธรรมเทศนาก็จะยังเป็นสิ่งที่น่าอึดหนาระอาใจ เบื่อหน่ายยิ่งขึ้นเพียงนั้น. บัดนี้ เป็นที่น่าปีติปราโมทย์ ที่รัฐบาลในปัจจุบัน ได้จัดให้หยุดราชการในธรรมสวนะ เพื่อการฟังธรรมเทศนา. แต่ถ้ามหาว่าบริการต่าง ๆ ที่จัดการแสดงธรรมเทศนานั้น ไม่สามารถที่จะจัดการกับธรรมเทศนา ให้มีลักษณะเหมือนลักษณะแห่งน้ำมันราชสีห์แล้ว ก็จะเป็นการฝืนใจให้ไปฟัง ในที่สุด ก็จักเกิดจากความอึดหนาระอาใจ ไม่สำเร็จประโยชน์ ทำให้ความปรารถนาดีของรัฐบาลในข้อนี้กลายเป็นหมันไปก็ได้.

นี่แหละ คือ หน้าที่ของพวกเราทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท จะพึงสำเหนียกถึงธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งจะต้องจัดต้องทำ ต้องนำมาวิสัญญาน ให้มีลักษณะเหมือนน้ำมันราชสีห์ ที่เจียวได้ร้อยครั้ง มีคุณค่าอันละเอียดควรแก่การจะรองรับได้แต่ด้วยภาษาของ ไม่ควรแก่ภาษาชนิดิน. ทางฝ่ายหนึ่ง ต้องทำโสตประสาทให้เหมือนภาษาของ อีกรทางฝ่ายหนึ่งก็ต้องทำธรรมเทศนา หรือบริการแห่งการจัดธรรมเทศนานั้น ให้มีลักษณะเหมือนน้ำมันราชสีห์ ที่เจียว

ได้ร้อยครั้งจริงๆ จึงจะสำเร็จประโยชน์แก่กันและกันทั้งสองฝ่าย
 ธรรมชาติก็จะเป็นสิ่งประเสริฐ เป็นที่อึ้งออดอึ้งใจ เป็นที่
 กระจายแก่บุคคลผู้ฟัง ไม่ต้องแค้นเข็ญก็สามารถไปรับน้ำม้น
 ราชสีห์อันละเอียดนั้นได้ ด้วยความสมัครใจ ไม่เป็นที่คิดฉิน
 นินทา ว่าพุทธบริษัทเองก็พากันละเลยต่อการฟังธรรมเทศนา
 ดังที่เห็น ๆ กันอยู่ทั่ว ๆ ไปนั้น. เพราะเหตุฉะนั้นแล อาตมาจึงใช้
 เวลาอย่างประหยัด เพื่อเตือนในส่วนที่เป็นความไม่ประมาท
 ด้วยการบอกศักราชในลักษณะที่กำลังกล่าวอยู่นี้ และยังเตือนใน
 ลักษณะที่ว่า *เราในบัดนี้ ก็ยังต้องยึดถือเอาคติของธรรมกถึก
 แต่กาลก่อน ที่ขอร้องวิงวอนให้ตั้งโสตประสาทเหมือนภาชนะ
 ทอง ดังกล่าวแล้ว เพื่อให้ธรรมเทศนานั้น สำเร็จประโยชน์
 ไม่เป็นที่อิดหนาระอาใจ ไม่ต้องฝัน ไม่ต้องบงคับ พุทธบริษัท
 ก็พากันมารับฟังธรรมเทศนาด้วยตนเอง.*

....

....

....

ธรรมเทศนาในวันนี้ นับว่าเป็นธรรมเทศนาพิเศษปรารภ
 เหตุเนื่องด้วยพุทธบริษัททั้งหลาย ได้มาแสดงความปีติปราโมทย์
 ในความสำเร็จก้าวหน้าของโรงพยาบาลสงฆ์ อันเป็นองค์การ

อันหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเครื่องคำจุนพระศาสนา ให้ยืนยาวถาวรตลอดไป, พุทธบริษัททั้งหลาย เห็นหน้ากันในลักษณะเช่นนี้ ในยามนี้ เป็นการเห็นกันในระหว่างบุคคล ผู้ต้องการจะประพาศิกระทำสนองพระพุทธประสงค์ ของสมเด็จพระบรมศาสดา ดังที่อาตมาเคยปรารภในธรรมเทศนาคราวก่อนที่เห็นว่าพระศาสนานั้น คือโรงพยาบาลของโลก, นายแพทย์ โดยเฉพาะคือพระสงฆ์ก็คือนายแพทย์ของโลก, และธรรมะก็คือโอสถสำหรับโลก; เพราะเหตุฉะนั้นเอง อาตมาจึงได้กำหนดหัวข้อแห่งธรรมเทศนาในวันนี้ ว่า “ธรรมะ คือ โอสถสำหรับโลก” โดยอาศัยนิมิตเชียบทแห่งพระบาลีดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นนั่นเอง.

การที่กล่าวว่า ธรรมะเป็นโอสถสำหรับโลก ดังนี้ ข้อแรกที่สุดเราควรจะมีใจเข้าใจ ในคำว่า “โลก” กันเสียก่อน เพื่อจะได้ทราบว่า โลกนี้เป็นอย่างไร. โลกกำลังเป็นโรคอะไร, และโรคนั้นๆ จะรักษาได้ด้วยสิ่งใดเป็นลำดับไป.

คำว่าโลก ในที่นี้ ตามปรกคิย่อมหมายถึงสัตว์โลก ไม่ได้หมายถึงโอกาสโลกเช่นแผ่นดินเป็นต้นเลย, แต่หมายถึงสัตว์โลกคือสิ่งที่มีจิตใจ, ถ้าจะจำแนกโลกเป็นประเภทต่างๆ

เราก็จะต้องเคยได้ยินคำว่า *นิรียโลก* ประเภทหนึ่ง ซึ่งหมายถึง
 เปรต อสุรกาย แต่รวมเรียกกันว่า *นิรียโลก* คือโลกแห่ง
 หมู่สัตว์ที่กำลังทนทุกข์ทรมานถึงกล่าแล้ว. สูงขึ้นมาเรียกว่า
มนุสสโลก คือคนธรรมดาเราทำนั่วๆ ไป. สูงขึ้นไปอีก
 เรียกว่า *เทวโลก* คือหมู่สัตว์ที่มีความสุขสำราญอยู่ด้วยกามคุณ
 ตามที่ตนปรารถนาได้โดยไม่ยาก. ในคำว่า *เทวโลก* นั้น ทำน
 รวมคำว่า *มารโลก* เข้าไว้ด้วยกัน. ในบรรดาเทวดาทั้งหลาย
 เหล่านั้น บางพวกได้นามว่า *เทวดา*, บางพวกได้นามว่า *มาร*.
 ที่ได้นามว่า *เทวดา* หมายถึงมีความสุขในทางกามคุณ สมตาม
 ความปรารถนาไปเสียทุกอย่าง, ส่วนที่เรียกว่า *มาร* นั้น หมายถึง
 ผู้ที่มีความเป็นอยู่เช่นนั้น แต่ยังมีหน้าที่ทำการขัดขวางบุคคล
 ที่จะบรรลุนิพพานอีกด้วย กล้าย ๆ กับเป็นคู่คัดค้านการบรรล
 นิพพานของโลกอยู่ตลอดเวลา จึงได้นามว่า *มาร*. โลกแห่ง
 หมู่สัตว์ทั้ง ๒ พวกนี้ เรียกว่า *เทวโลก*. ที่สูงขึ้นมาจาก*เทวโลก*
 เรียกว่า *พรหมโลก* คือหมู่สัตว์ที่เป็นอยู่ด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์
 สะอาด ปราศจากความเกี่ยวข้องด้วยกามารมณ์โดยสิ้นเชิง.

ส่วนที่เป็น*นิรียโลก* คือผู้ที่กำลังทนทุกข์ทรมานนั้น
 ทำนแบ่งไว้เป็น ๔, *มนุสสโลก*เรียกรวมๆ กันเป็น ๑, ที่เป็น

เทวโลก จำแนกออกไปเป็น ๖, ที่เป็นพรหมโลก จำแนกออกไปเป็น ๒๐, รวมแล้วเรียกว่า ภูมิ ๓๑ ภูมิ, คือแสดงถึงลักษณะแห่งความเป็นอยู่ของสัตว์มีชีวิต ที่แตกต่างกันโดยความเป็นอยู่บ้าง โดยจิตใจบ้าง โดยคุณธรรมในทางใจบ้าง จึงเป็นภูมิ ๆ ต่างกันดังนี้.

ข้อที่ควรสังเกตต่อไปก็คือว่า แม้ว่าสัตว์ทั้งหลายจะอยู่ในลักษณะที่แตกต่างกัน ถึง ๓๑ ภูมิ หรือ ๓๑ ชั้นก็ตาม แต่สัตว์ทุกระดับทุกภูมิก็ยังเป็นโรค. คำว่า โรคในที่นี้มีลักษณะเป็นการเสียบแทง เพราะคำว่าโรค แปลว่า สิ่งที่เสียบแทง: โรคทางกาย ก็เสียบแทงกาย โรคทางจิต ก็เสียบแทงจิต โรคทางวิญญาณ ก็เสียบแทงทางวิญญาณ. อาตมาขอสรุปลักษณะอาการแห่งโรคไว้ ๓ ประเภทด้วยกัน คือ *โรคทางร่างกาย* ที่รู้จักกันดีอยู่โดยทั่วไป อันได้แก่ความเจ็บป่วยในทางกาย นี้ประเภทหนึ่ง. *โรคในทางจิต* ก็คือการเจ็บป่วยทางจิต โรคนี้แม้เป็นส่วนที่ยังเกี่ยวกับกาย ก็มุ่งหมายเป็นทางฝ่ายจิตยิ่งกว่า ได้แก่โรคที่ต้องไปรักษาพยาบาลกันตามสถานบำบัดโรคทางจิต นี้ก็ประเภทหนึ่ง. ส่วน *โรคทางวิญญาณ* นั้นแหละ เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณากันเป็นพิเศษ. อาตมาไม่มีถ้อยคำอันอื่น ที่จะมาใช้เรียกว่า โรคอะไรดี จึงขอใช้คำว่า “โรคทางวิญญาณ”

โรคในทางวิญญาณนี้ ต้องถือว่าเป็นกันทุกคน และเป็นกันอยู่ตลอดเวลา; ผู้ใดยังไม่มีจิตใจ สะอาด สว่าง สงบ ถึงที่สุดแล้ว ต้องถือว่าเป็นโรคทางวิญญาณกันทั้งนั้น ตามมากตามน้อย. พระอรหันต์ประเภทเดียวกันนั้น ที่กล่าวได้ว่าไม่เป็นโรคทางวิญญาณเลย. สัตว์ทั้งหลายตามปรกติกทั่วไปย่อมมีคตินต่อสิ่งที่ควรรู้ จึงไม่รู้ว่าอะไรเป็นความทุกข์ที่แท้จริง อะไรเป็นมูลเหตุให้เกิดความทุกข์ที่แท้จริง ความไม่มีทุกข์จริง ๆ นั้นเป็นอย่างไร และวิธีที่จะทำให้ได้มาซึ่งความไม่มีทุกข์นั้นเป็นอย่างไรดังนี้ ก็หาทราบไม่, จึงเกิดเป็นความไม่รู้ นำมาซึ่งความไม่บริสุทธิ์สะอาด ไม่สว่างไสวแจ่มแจ้ง และไม่สงบเย็น; ลักษณะอาการเช่นนี้ เรียกว่าเป็นโรคทางวิญญาณ. อาการแห่งโรคนี้ ทางกายก็สบายดี ทางมันสมองหรือทางจิตก็ปรกติดี แต่ก็ยังต้องหัวเราะและร้องไห้สลับกันไปตลอดเวลา ยังมีคตินต่อชีวิตของตัวเอง มีคตินในปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเป็นอยู่ประจำวัน ยิ่งเกี่ยวกับปัญหาเรื่องโลกหน้าด้วยแล้ว ยิ่งมีคตินความมีคติน จึงมีลักษณะเป็นโรค คือมีความหวาดกลัว หรือมีความหวาดตระเวงว่าโลกหน้าจะไม่ปลอดภัย เป็นอยู่ในลักษณะทรมานอย่างละเอียดประณีตสุขุม อยู่ตลอดเวลา เรียกว่า

สัตว์ประเภทไหน ภูมิไหน เพศไหน ชั้นไหน ยกเว้นแต่พระ
อรหันต์ประเภทเดียวกันนั้น ที่ไม่มีโรคทางวิญญาณ. สัตว์
หรือคนตามปรกตินั้น ทรัพย์สมบัติก็มี ร่างกายก็สบาย จิตใจ
ก็ถือว่าเป็นปรกติ แต่แล้วก็ยังเป็นโรคทางวิญญาณ. โรคทาง
วิญญาณนั่นเอง เป็นมูลเหตุอันเร้นลับ ที่ทำให้คนเรา เป็น
โรคในทางกาย หรือเป็นโรคในทางจิตเพิ่มขึ้นได้โดยง่ายตาย
ถ้าหากปราศจากโรคทางวิญญาณแล้ว โรคทางกาย หรือโรค
ทางจิต ก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้.

พุทธบริษัททั้งหลาย ควรจะได้ทราบถึง มูลเหตุอันสำคัญ
ของโรคทั้งหลาย ว่ามูลเหตุอันแท้จริงของโรคนั้นก็คือความ
ไม่บริสุทธิ์สะอาด สว่างไสวแจ่มแจ้ง สงบเย็นของวิญญาณ
นั่นเอง. ถ้าหากว่าดวงวิญญาณ มีคุณลักษณะเป็นความสะอาด
สว่าง สงบแล้ว โรคทางกายและโรคทางจิต ก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้
ความจริงอันนี้ วิทยาการในสมัยปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะวิทยาศา-
สตร์ ย่อมพิสูจน์ได้คือว่า โรคทางกายกับโรคทางจิตนั้น
มีมูลเหตุมาจากความไม่บริสุทธิ์ สมบูรณ์ในทางจิต ใจอยู่เป็นส่วน
มาก. โดยเฉพาะสมัยนี้ด้วยแล้ว ความผันแปรของโลก
เป็นไปในทางที่จะทำให้เป็น โรคทางวิญญาณกันมากยิ่งขึ้น;

แม้โรคในทางจิตก็มีมากยิ่งขึ้นกว่ากาลก่อน. อาตมาได้เคย
 ทราบรายงานทางการแพทย์ที่น่าสนใจสำหรับพุทธบริษัทเรา^{นี้}เป็น
 อย่างยิ่งอยู่ข้อหนึ่งคือรายงานทางการแพทย์ที่ประเทศอเมริกาค้น
 พบว่าผู้ที่มีชีวิตตามระบบอเมริกา^{นี้}แท้ เป็นโรคจิตกันโดยเปอร์
 เซนต์สูง. มีบุคคลพิเศษพันธุ์หนึ่ง เรียกว่าพวกพันธุ์ Hatterite
 ซึ่งอยู่ในประเทศอเมริกาค่วมัน ประปรายอยู่ทั่วประเทศอเมริกา
 ชนเผ่านี้กลับมีเปอร์เซนต์แห่งโรคในทางจิตต่ำที่สุด จนเรียก
 ได้ว่า แทบจะไม่มีเลย.

รายงานที่เป็น **เหตุผลในทางการแพทย์** นั้น แสดงให้
 ทราบต่อไปอีกว่า เพราะระบบแห่งการเป็นอยู่ประจำวันแบบ
 อเมริกา กับแบบของชนเผ่า Hetterite ^{นี้} แต่ต่างกัน
 ลึกลับ. แบบการเป็นอยู่ที่เรียกว่าสมัยใหม่นี้ อยู่กันในลักษณะ
 ที่บอกกันไม่ถูกว่าเป็นอย่างไรกันแน่; ความทะเยอทะยาน ทำให้
 ทุกคนต่างก้มหน้าก้มตาทำงานของตัวเอง แม้แต่สามีภรรยาที่ยัง
 พบกันได้โดยยาก, โดยเฉพาะลูกกับพ่อหรือแม่ก็ยังมิโอกาส
 พบกันได้โดยยาก พ่อหรือแม่กลับจากทำงาน ลูกก็นอนหลับแล้ว.
 พ่อแม่ไปทำงานแต่เช้าตรู่ ลูกก็ยังไม่นอน. การคลอเคลียที่คลอเคลีย
 ที่โรงพยาบาล โดยไม่ต้องเห็นหน้าสามี. ลูกเหมือนกับสิ่งที่
 คลอเคลียออกมาจากเครื่องจักร, จึงไม่มีความรู้สึกที่เป็นไปตาม

ธรรมชาติธรรมดา. ลักษณะที่เรียกว่า เพื่อนทุกข์เพื่อนยาก
 จึงหาไม่ค่อยได้ในชีวิตแบบนั้น ในระหว่างสามภรรยา หรือ
 ในระหว่างบิฑามารกากับบุตร. เพราะฉะนั้นแหละ ลูกจึงอาจจะ
 บันดาลโทษะ มาบิฑามารดาเมื่อไรก็ได้. ส่วนระบบการเป็นอยู่
 ประจำวันของพวกเขาคนเผ่า Hatterite นั้น มีลักษณะเหมือน
 กับการเป็นอยู่ของพวกเขาไทยเรา หรือฝ่ายตะวันออกทั่วไป ไม่มี
 ความต้องการอะไรเกินความจำเป็นของธรรมชาติ, มีความรัก
 ความผูกพันกันตามธรรมชาติ ในลักษณะที่เป็นเพื่อนทุกข์
 เพื่อนยาก ในระหว่างบุตรกับบิฑามารดา สามภรรยา. การ
 คดโกงบุตรจะต้องเป็นหน้าที่ของสามี ที่จะต้องประคับประคอง
 ในยามทุกข์ยามยากเช่นนั้น. บุตรกับบิฑามารดา มีความรักใคร่
 ผูกพันกันแทบตลอดวัน เหมือนกับที่เราเห็น ๆ กันตามธรรมชาติ
 ของสัตว์ทั่วไป; ลักษณะของจิตใจ จึงเป็นไปในทางที่คล้อย
 ตามธรรมชาติ หรือสัญชาตญาณดั้งเดิม: ความเป็นไปของ
 ระบบประสาทหรือสิ่งต่าง ๆ จึงมีความสม่ำเสมอมั่นคง เป็น
 ระเบียบเรียบร้อยตามธรรมชาติ ยากที่จะเป็นการเสียระเบียบ
 ขึ้นมาได้ จึงมีโอกาที่จะเป็นโรคทางจิตใจได้น้อย. นี่เป็น
 ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า *ความเป็นอยู่อย่างตะวันออกหรือ*

สมัยก่อนของเรา โดยเฉพาะตามวัฒนธรรมไทยนั้น เป็นการป้องกันโรคทางวิญญาณ โรคทางจิต หรือโรคทางกาย ตามลำดับอยู่แล้ว, เป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดอยู่แล้ว, ฉะนั้นในการที่จะรับเอาวัฒนธรรมแบบใหม่ หรือสมัยใหม่มานั้น จึงเป็นสิ่งที่จะต้องคำนึงว่าจะเป็นการนำมาซึ่งโรคทางวิญญาณ หรือโรคทางจิต หรือโรคทางกาย มากขึ้นหรือหาไม่ ทางที่ดีที่สุด เราควรคำนึงถึงหลักวัฒนธรรม และหลักแห่งพระศาสนาของฝ่ายทางตะวันออกนี้ ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพราะจะเป็นการป้องกันโรคทางกาย โรคทางจิต โรคทางวิญญาณ ดังกล่าวแล้วได้เป็นอย่างดี.

เมื่อโรคทางวิญญาณไม่เบียดเบียน มากเกินไปแล้ว โรคทางกายและโรคทางจิต ก็จะเบาบางอย่างน่าประหลาด. เราจำเป็นจะต้องสนใจเรื่องโรคทางวิญญาณกันเป็นส่วนใหญ่ ใจความสำคัญที่สุด ก็คือว่า ถ้าไม่มีโรคในทางวิญญาณอยู่ในโลกนี้แล้ว พระพุทธเจ้าก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น คือพระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องมี ไม่มีประโยชน์อะไรที่พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้น ถ้าหากว่าสัตว์โลกเราไม่เป็นโรคในทางวิญญาณกันอยู่โดยปกติ. แต่โดยที่สัตว์ทั้งหลายมีลักษณะเป็นโรคในทางวิญญาณอยู่เป็นประจำ ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่สามารถจะแก้ปัญหานั้นได้ ด้วยความมีเงิน มีอำนาจ มีอำนาจวาสนา.

โรคในทางวิญญาณไม่อาจหายไปด้วยอำนาจเงิน อำนาจอนามัย หรืออำนาจวาสนา เป็นต้น; ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ จึงจำเป็นต้องมีบุคคลประเภทพระพุทธรเจ้าบังเกิดขึ้นในโลก เพื่อเป็นผู้รักษาโรคของสัตว์โลกทั้งหลาย ในทางฝ่ายวิญญาณ. เราควรพิจารณาถึงโรคในทางวิญญาณกันโดยละเอียดต่อไป.

ถ้าจะกล่าวถึง สมมุตฐานของโรคในทางวิญญาณ พุทธบริษัททุกคนจะต้องพึงเล็งไปยัง อวิชชา ซึ่งแปลว่า ความไม่รู้ หรือภาวะที่ปราศจากความรู้ หรือสภาพที่ไม่เจือด้วยความรู้ คือ ปราศจากความรู้โดยสิ้นเชิง. การปราศจากความรู้นี้แหละ ทำให้เกิดการผันแปรในทางที่จะเกิดความทุกข์, ความทุกข์ จึงเกิดมาจากความไม่รู้โดยตรง, แต่โดยเหตุที่ความไม่รู้นั้น ก่อให้เกิดสิ่งอื่น ๆ ขึ้นมาอีกหลายลำดับ กว่าจะถึงความทุกข์, เพราะฉะนั้น เราจะพึงเล็งเหตุของความทุกข์ที่ก่ิเลสตัณหาชื่ออื่น บ้างก็ได้ ไม่จำเป็นจะต้องเรียกว่า อวิชชา โดยส่วนเดียว.

ในกรณีทั่วไป พระพุทธเจ้าท่านตรัสระบุสมมุตฐานของ ความทุกข์ว่า ตัณหา ได้แก่ความอยาก คืออยากได้ อยากเป็น อยากไม่ให้ เป็น ซึ่งบรรดาความอยากทั้งหลายของคนเราในโลกนี้ หรือโลกไหน ๆ ก็ตาม ล้วนแต่สรุปความได้เป็น ๓ อย่างนี้

เท่านั้น. อยากได้ ก็อยากได้วัตถุสิ่งของที่ตนชอบใจ; อยากเป็น ก็คืออยากเป็นนั่น เป็นนี่ ตามที่ตนอยากจะเป็น; อยากไม่เป็น ก็คืออยากไม่ให้เป็น ในสิ่งที่ตนไม่อยากจะเป็น, รวมกันแล้วก็เป็น ๓ ความอยาก, ^๕นี้เป็นโรคเพราะว่าเป็นการเสียบแทงอย่างยิ่ง ขอให้พิจารณาคูว่าความอยากอย่างไหนบ้าง ที่ไม่เป็นการเสียบแทงจิตใจ. อยากได้เงินได้ของ อยากเป็นนั่นเป็นนี่ อยากไม่ให้เป็นนั่น เป็นนี่ เช่นอยากไม่ให้เป็นเมียน้อยเขา อย่างนี้เป็นต้น ย่อมแสดงอาการที่เสียบแทงจิตใจอยู่เป็นประจำ คนเราจึงเตือนครันอยู่ด้วยโรคทางวิญญาณ ในลักษณะอาการที่ถูกเสียบแทง. ถ้าหากว่าการเสียบแทงนั้น เป็นการเสียบแทงตรง ๆ ก็ยังดีไป ถ้าเป็นการเสียบแทงที่ไม่แสดงอาการเสียบแทง ก็มองไม่เห็นต้นเหตุ ในที่สุดก็ต้องร้องไห้ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ว่ามีเหตุอันใดมาเป็นเครื่องทำให้ร้องไห้.

ถ้าพิจารณากันให้ละเอียดต่อไป ก็จะเห็นได้ในข้อที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรุปไว้ว่า บรรดาความทุกข์ทั้งหลายนั้น รวมลงที่ขันธทั้งห้า ซึ่งมีความยึดถือ. ขันธห้า ก็คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. คำเหล่านี้เป็นภาษาบาลี คงจะเข้าใจยาก ฟังลำบาก สำหรับผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลี แต่ถ้าจะ

กล่าวเป็นภาษาไทยเรา ก็คือร่างกายกับจิตใจนี้เอง. ร่างกาย
 ท่านเรียกว่ารูป. ส่วนจิตใจนั้น แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน: ส่วน
 สำหรับเป็นความรู้สึก สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ เรียกว่า *เวทนา*
 ส่วนที่เป็นตัวสมปฤติทำหน้าที่จำอะไรไว้ได้ หมายถึงสิ่งต่างๆ
 ไว้ได้ ไม่เลื่อนเบือนตั้งนี้ เรียกว่า *สัญญา* ก็ส่วนหนึ่ง, ส่วน
 ที่เป็นการคิดนึกต่างๆ เรียกว่า *สังขาร* ก็ส่วนหนึ่ง, ส่วน
 สำหรับรับรู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่า *วิญญาณ*
 นี้ก็เป็นส่วนหนึ่ง รวมเป็น ๔ ส่วน. รวมเป็นห้าทั้งส่วนที่เป็น
 ร่างกาย จึงเรียกว่าขันธทั้งห้า. *ขันธทั้งหลายนี้ เป็นที่ตั้งแห่ง*
ความยึดถืออยู่ตามธรรมชาติว่า เป็นตัวกู หรือของของกู.

ถ้าท่านอยากทราบ *พิษสงของความยึดถือ* ในขันธ
 หงหลาย ก็ต้องพิจารณาคูณที่พิษสงของความรู้สึกที่ว่าเป็น
 ตัวกู-ของกู. ความรู้สึกที่ตัวกูเป็นอย่างไรบ้าง ต้อง
 พิจารณาคูณถึงคนที่มีความยุ่งยากลำบาก ด้วยการที่ลดไม่ลง
 มีความถือตัวถือตน มีความกระต้างค้ายทิฎฐิ แม้แต่ตนเป็น
 ฝ่ายผิดก็ยังไม่ยอมรับผิด ตั้งนี้เป็นต้น. การทะเลาะวิวาทมา
 จากความรู้สึกว่าเป็นตัวกูนี้ เป็นส่วนใหญ่. ยิ่งเป็นการ
 ทะเลาะวิวาทระหว่างประเภทใหญ่ๆ ในโลกค้ายแล้ว ความ

รู้สึกว่ามันเป็นมูลเหตุอันสำคัญ ส่วนความรู้สึกว่าของกุนั้น เห็นได้ว่ามีอยู่ทั่วไป ทุกคนย่อมยึดถือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ตนพอใจว่าเป็นของของตน. เมื่อยึดถือก็หวงแหนดังนั้นเป็นต้น, เกิดเป็นปัญหาต่างๆ นานา ขึ้นมาจากความยึดถือว่า เป็นของของก. ส่วนที่เป็นภายใน โดยเฉพาะก็คือยึดถือ ว่าร่างกายจิตใจนี้เป็นของตน ก็เกิดความกลัวตาย เกิดปัญหายุ่งยากต่างๆ นานาที่จะต้องตาย ที่จะไม่ได้ตามที่ตนปรารถนา ที่จะไม่ได้นุกสนานเอร็ดอ่อย ทางเนื้อทางหนัง. ด้วยเหตุฉะนั้นแหละเราจึงต้องตกเป็นบ่าวเป็นทาสของกิเลสตัณหาตามแต่กิเลสตัณหาจะชักนำไปอย่างไร.

เมื่อยึดถือด้วยความรู้สึก ว่า ตัวกูและของกู มากจนเพียงใด ก็เหมือนกับทนต์หรือแบกคั้นเอาภูเขาทั้งลูก ขึ้นไว้เหนือจิตใจนั้น, เพราะฉะนั้นแหละ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า นตฺถิ ชนฺธสฺมา ทฺกฺกฺขา” -ความทุกข์ทั้งหลายเสมอด้วยขันธนี้ย่อมไม่มี; “สงฺขารํ ปฺรมา ทฺกฺกฺขา” -สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง, อธิบายในขั้นนี้โดยสรุปแล้ว ก็คือว่า ด้วยอำนาจความยึดถือสิ่งต่างๆ ว่าเป็นตัวกูบ้าง ว่าเป็นของกูบ้าง จึงเกิดความหนักแก่จิตใจที่หลงยึดถือเพราะอำนาจอวิชชา หรือกิเลสตัณหา. ส่วนข้อที่ว่าสังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่งนั้น ก็คือว่าขันธ

ทั้งหลายหรือร่างกายและจิตใจนั้น มันไม่มีอะไรเป็นของแน่นอน
 แผ่นถาวร จึงได้ถูกเรียกว่า สังขาร คือเป็นของปรุงประกอบ
 ขึ้นด้วยส่วนประกอบมากมายหลายอย่าง. จงดูที่รถยนต์คันหนึ่ง
 มันประกอบขึ้นด้วยส่วนประกอบอะไรบ้าง จึงจะแล่นไปได้.
 ร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย ทุกประเภททุกภูมิ ก็จำเป็นที่จะต้อง
 ประกอบด้วยองค์ประกอบมากมายฉนั้นนั้น มันจึงไม่มีอะไรเป็น
 ของแน่นอนแน่นอนกันเดียวแท้ๆเลย จึงปราศจากความมั่นคง
 และจะต้องเปลี่ยนแปลงวิปริตเสื่อมโทรมไปตามส่วน ของการที่
 มันต้องปรุง ซึ่งกันและกัน. เพราะเหตุฉะนั้น จึงทำให้เกิด
 ความทุกข์แก่บุคคลที่เข้าไปยึดถือเอาว่าเป็นตัวกูหรือของกู; ยึด
 ถือว่าตัวกู ไม่เท่าไรมันก็ค่อยแต่จะแตกทำลาย จะไม่เป็นไป
 ตามอำนาจปรารถนา, ยึดถือว่าของกูยิ่งขึ้นเท่าไร มันก็ยิ่งค่อย
 แต่จะแตก-ค่อยแต่จะทำลายวิบัติพลัดพรากไป ตามธรรมชาติ
 ตามธรรมชาติของมัน ทำให้เกิดความทุกข์แก่บุคคลผู้เข้าไปยึดถือ
 เอาว่าเป็น ตัวกูหรือของกู ยิ่งขึ้นเท่านั้น; ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ
 พระองค์จึงตรัสว่า “สังขารา ปริมา ทุกขา” -สังขาร เป็น
 ทุกข์อย่างยิ่ง อาการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็คือลักษณะของ
 สิ่งที่เรียกว่าโรคในทางวิญญาณนั่นเอง. ใครบ้างที่ไม่เป็นโรคนี
 ขอให้พิจารณา.

เมื่อพิจารณา ดู เห็นว่าทุกคนเป็นโรคทางวิญญาณ

กันอยู่แล้ว เราก็จะรู้จักพระมหากษัตริย์คุณ ของสมเด็จพระ
พระบรมศาสดาขึ้นมาทันที; เราจะรู้ถึงความจำเป็นที่จะต้อง
มีธรรมะ หรือมีศาสนาซึ่งเป็นโอสถสำหรับโลกขึ้นมาทันที.
เมื่อئันแหละ จึงจะเกิดการสนใจในสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ หรือ
ศาสนา โดยไม่ต้องแค้นไม่ต้องเขินกัน เหมือนแต่กาลก่อน
เหมือนกับบุคคลที่กลัวตาย ครันรู้ตัวว่าตนเป็นโรคอะไรแล้ว
ก็วิ่งไปหาหมอเอง ฉันทไตก็ฉันทันั้น. เพราะฉะนั้น เราพุทธ
บริษัททั้งหลาย ควรจะพากันพอใจ ในการที่ได้เป็นพุทธบริษัท.
เราพากันพอใจในข้อที่ว่า เป็นพุทธบริษัทนั้น ก็คือเป็นผู้ที่อยู่
ใกล้ชิดบุคคล ผู้ที่สามารถรักษาโรคในทางวิญญาณได้โดย
เด็ดขาด. ทุกคนย่อมยืนยันได้ในข้อนี้ว่า หลักธรรมใน
พุทธศาสนา ไม่มีอะไรอื่น นอกจากมีลักษณะเป็นยาที่จะรักษา
โรคของสัตว์โลกให้หายไปโดยสิ้นเชิง ไม่ว่าเขาจะเป็นโรคชนิด
ใด ที่ไม่ว่าสัตว์ผู้นั้นจะตั้งอยู่ในภูมิไหน ชั้นไหน หรือในโลกไหน
ย่อมล้วนแต่ต้องการยาวิเศษขนานนี้อย่างเดียวกันทั้งนั้น. ผู้ที่
เป็นพุทธบริษัทแต่ปากแต่ชื่อนั้น อาจจะไม่มองเห็น อาจจะไม่
รู้จักคุณค่าของยา ก็คือธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นก็ได้ แต่นั้น
เราไม่เรียกว่า เป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง.

พุทธบริษัทที่แท้จริง คือผู้ที่นั่งแวดล้อมรอบ ๆ พระพุทธเจ้าได้. นี่เป็นการยืนยันตามตัวหนังสือโดยเด็ดขาดแล้ว เพราะคำว่าพุทธบริษัท แปลว่าผู้ที่นั่งล้อมรอบพระพุทธเจ้า, อาตมาไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อย หรือเบื่อหน่ายที่จะพูดถึงคำ ๆ นี้ สักกี่ครั้งก็ตาม, บริษัท แปลว่านั่งรอบ ๆ เป็นวงรอบ ๆ เพราะคำว่า บริ แปลว่า รอบ ๆ, ษัท แปลว่า นั่ง บริษัท ก็แปลว่า นั่งเป็นวงรอบ ๆ เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอไป. ตัวอย่าง เช่นตั้งบริษัทการค้า ก็นั่งกันเป็นวงรอบ ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ของการค้า. แต่นี่เป็นบริษัทของพระพุทธเจ้า จึงได้นามว่า พุทธบริษัท เป็นผู้ที่นั่งเป็นวงล้อมรอบ ๆ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า. ผู้ใดไม่สามารถจะนั่งล้อมรอบองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้นั้นไม่สมควรเรียกตัวเองว่า เป็นพุทธบริษัท, อย่างจะเป็นได้ก็แต่บัญญัติหรือทะเบียน ไม่สามารถที่จะเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงได้ ต่อเมื่อใดผู้ใดนั่งแวดล้อมองค์พระพุทธเจ้าได้จริง ๆ จึงจะเรียกผู้นั้นว่า เป็นพุทธบริษัท. ถ้าผู้ใดยังไม่รู้จักพระพุทธเจ้าว่าอยู่ที่ไหน แล้วจะนั่งแวดล้อมรอบ ๆ ได้อย่างไร ก็จงสมเพชเวหนาดตัวเองให้มากเถิด.

พระพุทธเจ้าโดยแท้จริงนั้น

เราทุกคนอาจจะ

นั่งแวดล้อมรอบๆ พระองค์ได้ จนใกล้ชิด. ส่วนพระพุทธเจ้า
 โดยร่างกาย ที่ทรงดำเนินไปมาอยู่ในประเทศอินเดีย เมื่อ
 สองพันปีมาแล้ว ถูกปฏิเสธโดยพระองค์เองว่านั่นไม่ใช่
 พระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าที่แท้คือธรรมะ ผู้ใดเห็นธรรมะ
 ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า, ผู้ใดเห็นพระพุทธเจ้า ผู้นั้นเห็นธรรมะ
 เกี่ยวกับข้อนี้ พระองค์ได้ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นตถาคต
 ผู้นั้นเห็นธรรมะ ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคต
 ผู้ใดไม่เห็นธรรมะ แม้จะจับมุมจีวรของตถาคตไว้ไม่ยอม
 ปล่อย ไปไหนไปด้วยกัน ก็ยังหาชื่อว่าเห็นตถาคตไม่” ดังนี้.
 โดยเหตุนี้แหละ คนที่เกิดในประเทศอินเดีย จำนวนใหญ่
 ในสมัยนั้น จึงไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้าทั้งที่เดินสวนทางกันอยู่
 ทุกวัน. โดยแท้จริงแล้ว ใครจะเกิดที่ไหน หรือเมื่อไร
 ก็ตาม ถ้าเห็นธรรมะแล้ว ก็ชื่อว่าเห็นองค์พระสัมมา
 สัมพุทธเจ้าทั้งนั้น ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า เห็นธรรมะนั้น
 เห็นอย่างไร? เราจะต้องย้อนไประลึกถึงองค์พระพุทธเจ้ากันใหม่.
 พระพุทธเจ้า ก็มีร่างกายและจิตใจ ในลักษณะ
 ที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง. ร่างกายและจิตใจเหมือนกันหมด
 ไม่ว่าของใคร แต่คุณสมบัติพิเศษอีกอันหนึ่ง ที่มีอยู่ในร่างกาย
 และจิตใจนั้นแหละต่างกัน. คุณสมบัติอะไรเล่า ที่มีอยู่ใน

ร่างกายและจิตใจ ที่ทำบุคคลให้ได้นามว่า พระพุทธเจ้า
 ข้อนี้อธิบายได้ง่าย ๆ ว่า ความบริสุทธิ์สะอาดถึงที่สุด ความ
 สว่างไสวแจ่มแจ้งถึงที่สุด และความเป็นสันติสงบเย็นถึง
 ที่สุด ที่มีอยู่ในหัวใจในร่างกายนั้นแหละ เป็นคุณธรรม
 ที่ทำบุคคลนั้นให้ได้นามว่า พระพุทธเจ้า. หากแต่ว่าท่าน
 ได้แสวงหาคุณธรรมเหล่านั้นมาได้ด้วยพระองค์เอง.
 โดยเหตุฉะนี้ เราจึงเห็นได้ว่า พระบริสุทธิ์คุณ พระปัญญาคุณ
 และพระสันติคุณ ซึ่งมีอยู่ในพระหฤทัยของพระพุทธเจ้า
 นั้นแหละ คือองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่แท้, พระองค์จึง
 ทรงปฏิเสธร่างกายและจิตใจล้วน ๆ คือเบญจขันธ์นั้น ว่าไม่ใช่
 องค์พระพุทธเจ้า, แต่ทรงยืนยันธรรมะซึ่งเป็นคุณสมบัติอยู่ใน
 เบญจขันธ์นั้นต่างหาก ว่าเป็นพระตถาคต. ด้วยเหตุฉะนี้
 แหละ องค์พระพุทธเจ้าที่แท้ จึงได้แก่สภาพแห่งความ
 บริสุทธิ์สะอาด สว่างไสวแจ่มแจ้ง และสงบเย็นถึงที่สุด
 ที่มีอยู่ในนั้น.

เราทุกคน มีโอกาสจะถึงองค์พระพุทธเจ้าที่แท้ ได้
 โดยไม่ยากเลย คือด้วยการทำจิตใจของเรา ให้มีความสะอาด
 สว่าง สงบ ในทำนองเดียวกันกับพระหฤทัยของพระองค์.
 มันไม่เป็นของเหลือวิสัยอันใด ในการที่คนเราจะทำความ

สะอาด สว่าง สงบ ให้เกิดแก่จิตใจตามสมควรแก่สติกำลัง, หรือโดยสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ. มันมิได้หมายความว่า เราจะทำให้ได้มากเท่ากับพระพุทธเจ้าทุกคนไป แต่เราอาจจะทำให้เหมือนกันได้โดยไม่มีผิด ในระดับใดระดับหนึ่ง ตามความสามารถของเรา. เมื่อเรามีความสะอาดบริสุทธิ์ในใจ มีความสว่างไสวแจ่มแจ้งในใจ มีความสงบเย็นในใจ นั่นแหละคือ องค์ พระพุทธเจ้า ได้เสด็จ เข้ามา อยู่ใน หัว ใจ ของ เรา เสียเองแล้ว เราจึงถึงองค์พระพุทธเจ้าจริงๆ ได้ด้วยเหตุนี้. ถ้าเรียกกลับกัน ก็แปลว่า เรานั่งแวดล้อมรอบๆ องค์พระพุทธเจ้าได้ด้วยเหตุนี้ ตั้งนี้เป็นต้น. นี่คือลักษณะของบุคคลผู้เป็นพุทธบริษัทแท้ มีความสะอาด สว่าง สงบ อยู่ในใจ มีองค์พระพุทธเจ้าอยู่ในใจ หรือนั่งแวดล้อมรอบๆ พระพุทธเจ้าก็ตาม.

คนประเภทที่นั่งแวดล้อมรอบๆ พระพุทธเจ้าได้แล้ว นี้ได้รับรสอันประเสริฐสุดของความเป็นพระพุทธเจ้า ประจักษ์แก่ใจตนเอง จึงมีศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใส มั่นคงเป็นอจลศรัทธา ไม่หวั่นไหวในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ซึ่งที่แท้มีลักษณะอย่างเดียวกัน. ศีลของเขาเป็นไปได้อย่างง่าย เพราะอำนาจของศรัทธา ที่มีความเข้าถึง

องค์พระพุทธเจ้า; จึงไม่เป็นการยากที่จะรักษาศีล จึงมีศีล
 บริสุทธิ์ผุดผ่อง, รวมกันแล้ว เรียกว่า มีลักษณะเป็นสุข
 เข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพาน ที่เรียกว่าพระโสดาบัน
 คือผู้ถึงกระแสต้นแห่งนิพพานได้เป็นอย่างดี กังน. น
 เรียกว่า เป็นผู้หายจากโรคในทางวิญญาณเข้ามาระดับหนึ่ง
 แล้ว จึงมีความพอใจเลื่อมใส ในพระพุทธ พระธรรม
 พระสงฆ์ ชนิดที่เป็นอจลศรัทธา ไม่มีพญามารตนใด
 จะมาโยกคลอนศรัทธาของบุคคลนั้น ให้หวั่นไหวต่อไปได้
 กังน.

ถ้าพิจารณากันดู ในส่วนที่บุคคลนั้น หายจากโรคใน
 ทางวิญญาณ อย่างไรแล้ว ก็จะพบว่า บุคคลที่ว่ำนี้อย่าง
 น้อยก็ต้องละ สักกายทิฏฐิ คือความถือตัวตนชนิดหยาบ ๆ
 เสียได้, และจะละ วิจิกิจฉา คือความลังเลที่ทำให้จิตใจอ่อน
 แอต่าง ๆ เสียได้: มีความแน่ใจว่าชีวิตนี้คืออะไร? จะต้อง
 จัดต้องทำอะไร, มันมีที่สุกหรือจุดหมายปลายทางอย่างไร?
 ปฏิปทาที่เรายึดถือไว้ปฏิบัติกันนี้ ถูกต้องแน่นอน, หลักเกณฑ์
 อันนั้นใช้เป็นที่ยึดได้, พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
 เป็นวัตถุที่ตั้งของจิตใจที่จะเป็นที่ยึดได้, ปฏิปทาในพระพุทธ-
 ศาสนา สามารถจะนำออกไปสู่ความดับทุกข์สิ้นเชิงได้จริง

ดังนั้นเป็นต้น เรียกว่าไม่มีวิจิตรจินดาใดๆ ในตัวของตัวเอง
 สามารถที่จะมีกำลังใจ อันเข้มแข็ง ปฏิบัติหน้าที่ ที่ควรปฏิบัติ ให้
 ลุล่วงไปได้ด้วยดี และจะสามารถละ *สัจธรรม* ได้
 ด้วยอีกอย่างหนึ่ง. *สัจธรรม* ถ้าจะแปลเป็นไทยๆ
 กันแล้ว ก็ควรจะแปลว่า *ความบ้าเด๋ม* ! *สัจธรรม*
 แปลตามตัวหนังสือว่า ลูบคลำศีลพรต หมายถึง
 ถึงความที่เข้าใจในศีลและวัตร คือข้อปฏิบัติต่างๆ ผิดจากความ
 เป็นจริง แล้วก็ปฏิบัติไปอย่างมงงาย, แต่ความหมายที่แท้
 จริงนั้น ต้องหมายกว้างออกไปถึงความโง่งามงงาย ของคน
 สมัยบ้าเด๋มทุกชนิดรวมอยู่ด้วย ก็คือคนที่โง่งามงงายสมัย
 หนึ่งนั้น มีความเข้าใจผิดในการที่จะจับทุกข์ของตน หรือใน
 การปฏิบัติหน้าที่การงานของตน แต่แล้วก็ยังเข้าใจว่าของตน
 ถูก; นี่เป็นความมงงาย ถือที่ฟังผิดๆ ถือที่ฟังภายนอกมีผีสิง
 เทวดา เป็นต้น, ชนิดที่ไม่อาจเป็นที่ฟังได้จริง ก็นำออกมา
 เป็นที่ฟัง, ตลอดจนการประคิษฐ์ประคอยพิธีรีตองต่างๆ
 นานา ตามประสาคนโง่ ซึ่ชนิดถือไว้อย่างเหนียวแน่น ไม่ยอม
 ปล่อยวาง ดังนั้นแหละที่รวมเรียกว่าลักษณะของความเป็นบ้า
 เด๋มอย่างเดียวกัน. เขาต้องละสิ่งๆ นี้เสียก่อน จึงจะเป็นคนที่
 แรกถึงกระแสดแห่งพระนิพพาน หรือพระโสดาบันได้ *ถ้ายัง*

ไม่ละความเข้าใจผิดข้อยู่เพียงใดแล้ว ก็เรียกว่าเป็นคนที่ยังไม่ลืมตา. คนที่ลืมตา คือคนที่มองเห็นลู่ทางของพระนิพพาน จนไม่อาจหลงทางอีกต่อไป ฉะนั้นจะต้องหมดจากโรคร้ายทางวิญญาณเหล่านี้ เสียก่อน.

ลองพิจารณาดูเถิดว่า ถ้าคนเรา เพียงแต่เป็นพระโสดาบัน อันเป็นพระอริยบุคคลชั้นต้นที่สุดเท่านั้น ก็ยังละความถือตัวถือตนเสียได้ ละความเคลือบแคลงสงสัยในชีวิตของตนเสียได้ ละความโง่เขลาทางมกายต่างๆ ที่เกี่ยวกับปฏิบัติ การปฏิบัติเพื่อความรอดพ้นเสียได้ ดังนี้แล้ว น่าจะขึ้นอกขึ้นใจสักเท่าไร จะเป็นคนที่ปราศจากการเสียบแทงของโรคในทางวิญญาณมากน้อยเพียงใด. ยิ่งพิจารณาไปก็ยิ่งเห็นด้วยตนเอง และจะยิ่งพอใจในพระธรรมของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่รักษาโรคทางวิญญาณ. แม้แต่ในระคับแรกเท่านั้น ก็มีคุณค่าสูงประเสริฐเหลือที่จะกล่าวได้เสียแล้ว; ท่านจึงได้ถือกันเป็นหลักทั่วๆ ไปว่า การเป็นเพียงพระโสดาบันเท่านั้น ประเสริฐยิ่งไปกว่าสมบัติจักรพรรดิทั้งหลายรวมกันเสียอีก. เพราะปราศจากการเสียบแทงในทางวิญญาณนั่นเอง. สมบัติจักรพรรดินั้นยังมีมากเท่าไร ก็ยังเกิดการเสียบแทงในทางวิญญาณมากขึ้นเท่านั้น; แต่สมบัติ

พระโสดาบันนี้ ยังมีมากเท่าไร ก็ยังไม่มีการเสียบแทง
 ในทางวิญญาณมากขึ้นเท่านั้น, เป็นการหายจากโรคทาง
 วิญญาณในลักษณะเช่นนี้. นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า
 พระพุทธเจ้าท่านเป็นแพทย์อันสูงสุดอย่างไร และธรรมะนั้น
 เป็นโอสถอันประเสริฐสำหรับรักษาโรคทุกๆ โลก ทุกๆ ระดับได้
 อย่างไร เราจะได้พอใจในการที่จะรู้เรื่องยารักษาโรคของโลก
 กันโดยละเอียดต่อไป.

ตามธรรมคา ยารักษาโรคนี้ ย่อมมีอยู่ ๒ ประเภท
 ด้วยกัน โดยหลักใหญ่ๆ คือยาประเภทหนึ่งป้องกันมิให้เกิดโรค,
 ยาอีกประเภทหนึ่ง สำหรับแก้โรคที่เกิดขึ้นแล้วโดยเฉพาะ. ยา
 ประเภท Tonic หรือประเภทอายุวัฒนะนั้น เป็นยาป้องกันโรค
 โดยตรง เป็นการบำรุงรักษาอนามัยให้ปกติให้เข้มแข็ง ให้
 ต่อต้านโรคต่างๆ ได้ นี่เป็นยาป้องกันโรคประเภทหนึ่ง. ส่วนเมื่อ
 โรคอันใดเกิดเป็นโรคขึ้นแล้ว ก็จะต้องใช้ยาเฉพาะโรค นี่เป็นยา
 แก้โรค ประเภทหนึ่ง. ธรรมโอสถสำหรับโลก ก็มีลักษณะ
 เช่นนั้น; ธรรมโอสถประเภทหนึ่ง มีลักษณะป้องกันกิเลส
 หรือความทุกข์ไม่ให้เกิดขึ้น; ธรรมโอสถอีกประเภทหนึ่ง
 ก็ทำลายล้างกิเลส หรือความทุกข์ที่เกิดอยู่แล้วให้หายไป
 ในลักษณะที่ ตรงกันเป็นคู่ๆ ดังนี้.

ในบรรดา ธรรมชาติ ที่ป้องกันกิเลส แล้ว ก็ไม่มี
 อะไรมากไปกว่าสิ่งที่เรียกว่า “วิชา” หรือ “สัมมาทิฏฐิ”
 หรือความรู้ที่เป็นการรู้ว่าอะไรเป็นอะไร แล้วประพฤติปฏิบัติ
 ให้ถูกต้อง ในลักษณะที่จะป้องกันไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น และใน
 ลักษณะที่จะละกิเลสที่เกิดขึ้นแล้ว. การที่มีธรรมชาติประเภทนี้ไว้
 ก็เพื่อไว้ใช้เป็นหลักปฏิบัติทั่วไป ในขณะที่ยังไม่มียกเลสหรือ
 ความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏขึ้น ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ
 พุทธบริษัทเราจึงมีระเบียบประเพณี หรือถึงกับเป็น
 วัฒนธรรมด้วยซ้ำไป ที่จะสวดมนต์ภาวนาในลักษณะที่
 ถูกต้อง ที่จะทำจิตใจที่เรียกว่า กรรมฐาน ในลักษณะ
 ที่ถูกต้องอยู่เป็นประจำ ประจำกิน เพื่อป้องกันโรค
 ในทางวิญญาณ อันได้แก่กิเลสและความทุกข์นั้น.

ที่นี้ ถ้าหากว่ามีโรคอะไรในทางวิญญาณเกิดขึ้นเหลือ
 วิสัยที่จะแก้ไขโดยลำพังตนเองได้, ถ้าเป็นครั้งพุทธกาลก็วิ่งไปหา
 พระพุทธเจ้า ถ้าเป็นเดี๋ยวนี้ก็วิ่งไปหาครูบาอาจารย์ที่เชี่ยวชาญ
 เพื่อจะได้แก้ไขกิเลส หรือความทุกข์อันนั้นให้สิ้นไป รับข้อปฏิบัติ
 โดยเฉพาะมาสำหรับการแก้ไขโรคหรือกิเลสนั้น ๆ โดยเฉพาะ.
 ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ จึงกล่าวได้ว่ามีธรรมะเป็นโอสถสำหรับ
 โรค ที่เกิดขึ้นในโลก.

สำหรับพุทธบริษัทเรานั้น ควรจะภาคภูมิใจอยู่ข้อหนึ่ง
คือข้อที่ว่า พระพุทธศาสนา^{นี้} ยิ่งพิจารณาไปเท่าไร
ยิ่งเห็นคุณค่าการพิสูจน์; ยิ่งศึกษาไปในแง่ของประวัติศาสตร์
มากยิ่งขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งภาคภูมิใจว่าเป็นสิ่งที่เกิดมาด้วย
เหตุผล, เป็นสิ่งที่เกิดมาในลักษณะที่ถูกต้องเหมาะสมทุก ๆ
ประการ. อาตมาอยากจะขอร้องให้พิจารณากันสักหน่อยหนึ่ง
ถึงวาระที่เกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย: พึงเข้าใจ
ไว้ว่าก่อนพุทธศาสนาเกิดขึ้นนั้น ประเทศอินเดียหรือ
ชมพูทวีปในครั้งนั้น ปกคลุมไปด้วยคำสั่งสอนชนิดที่เรียกว่า
เข้าใจยากหรือปนเปกันสับสนกัน เป็นไปเพื่อความงงงายอย่างยิ่ง.
ข้อ^{นี้}ได้แก่คำสั่งสอนที่ออกมาจากคัมภีร์พระเวท ของพวก
เก่าแก่โบราณ ซึ่งมีอยู่ในประเทศอินเดีย^{นั้น} ทำให้เกิด
ความเชื่ออย่างงมงาย ไม่เป็นที่พอใจแก่บุคคลผู้มีสติปัญญา
ยิ่งขั้นทุกที จนถึงกับเรียกว่า เป็นยุคระส่ำระสายในทางจิต
หรือทางวิญญาณ หรือในทางปรัชญาก็ตามเกิด. ในที่สุด
ก็เกิดปฏิกริยาขึ้นมาอย่างน่าตกใจ คือว่าเมื่อคนเหล่านั้น
ไม่พอใจในลัทธิแห่งความเชื่อและการอ้อนวอนต่าง ๆ ที่มีอยู่
ในครั้งนั้น พวกหนึ่งก็เผลอจึงไปทางหนึ่ง คือถือเอาความสุข
ทางวัตถุเป็นที่พึง มองเห็นความสุขทางเนื้อทางหนึ่งเป็นสรณะ

ถือว่าถ้าได้สิ่งนี้แล้ว ก็เป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดที่มนุษย์ควรจะได้ จึงได้ประพฤติปฏิบัติเป็นไปในทางกามารมณ์ คือเอากามารมณ์เป็นสรณะ ถึงกับบัญญัติกามารมณ์นั้นว่าเป็นเครื่องดับทุกข์ คือพระนิพพานไปก็มี. เราจะค้นพบได้จากพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาของเราเอง เช่น ในสูตรบางสูตรที่กล่าวถึงทิวฐิ ๖๒ ประการนั้น^๑ มีการกล่าวถึงมิชฌาทิวฐิพวกหนึ่ง ซึ่งถือเอากามารมณ์เป็นนิพพาน, ลัทธินี้เรียกว่า โลกายตะ. ศาสตราชื่อว่า จาระวากะ ในบาลีธรรมจกกับปวัตตนสูตร ใช้คำว่า *กามสุขัลลิกานุโยค* หมายถึงลัทธิที่ถือเอากามารมณ์เป็นสรณะ นี้พวกหนึ่ง. ส่วนอีกพวกหนึ่ง กระเด็นไปในทางตรงกันข้าม คือต้องการจะทรมานร่างกาย จิตใจให้มากที่สุด เท่าที่จะมากได้ เพื่อจะให้กิเลสเหือดแห้งไป จึงจะถือว่าเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์ นี่เป็นพวก *อัสตทิลม-ณานุโยค* พระพุทธเจ้าเอง เมื่อออกผนวชใหม่ๆ ก็ทรงลองปฏิบัติลัทธิเหล่านี้ครบถ้วนบริบูรณ์หมดทุกอย่าง ดังที่ปรากฏในบาลีมหาสีหนาทสูตร^๒ เป็นต้น แต่แล้วพระองค์ก็ทรงพบว่า เป็นการผิดทั้งสองทาง, จึงได้ทรงค้นหาตามลำพังพระองค์เอง ในที่สุดก็พบธรรมะที่เป็นตัวพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า *มัชฌิมา*

๑. บาลี พรหมชาลสูตร สล. ที. ไตร. ๘/๑๖/๒๖

๒. บาลี มหาสีหนาทสูตร ม.ม. ไตร. ๑๒/๑๕๔/๑๗๗

ปฏิปทา ถึงกับพระองค์ทรงย้าว่า “ปุพฺพเพ อนนุสฺสฺสฺเตสฺส
 ธมฺเมสฺส” อย่างนี้เรื่อยไป ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่
 กาลก่อน ไม่ใช่เป็นธรรมะที่รับมาจากผู้ใด. พุทธศาสนา
 เกิดขึ้นมา ในฐานะเป็นปฏิภิกิยาอันใหญ่หลวง จากการ
 ระส่ำระสายของลัทธิต่างๆ ในประเทศอินเดียในสมัยนั้น ดังนี้.

สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า สิ่งซึ่งรู้ด้วยพระองค์เอง
 ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่กาลก่อนนั้น ก็คือมัชฌิมาปฏิปทา
 กำหนดแต่สายกลาง เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ,
 เป็นโอสถสำหรับ โลก ที่ทน ต่อการ พิศุจน์ ได้ จริง ๆ ไม่ เป็น ยา
 เสพติด, ข้อนี้จะต้องใคร่ครวญดูอย่างละเอียด ว่าศาสนา
 ส่วนมากถูกกล่าวหาว่าเป็น Opiate คือเป็นยาเสพติด ยาเบื้อเมา
 ของโลก ทำให้คนเสียเวลา ทำให้คนไร้ประโยชน์ พลตจาก
 ประโยชน์ที่ควรจะได้ นี่ก็เป็นความจริงอยู่เป็นส่วนใหญ่.
 แต่ว่าเหตุผลหรือคำกล่าวหานี้ จะนำมาใช้กับพระพุทธ
 ศาสนาไม่ได้ อย่างแน่ ๆ ถ้าหากได้พิจารณาคุณเข้าใจโดย
 ถ่องแท้ว่า พระพุทธศาสนานั้นมีหลักอยู่อย่างไร. เราทุก ๆ
 คนจะยอมรับหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์แปด

ว่าน้แหละ คือตัวแท้ของพระพุทธศาสนา, เป็นธรรมโอสธ
สำหรับโลก, ทนต่อการพิสูจน์ และไม่เป็นยาเสพติด!

มัชฌิมาปฏิปทา นั้น พระองค์ทรงระบุไว้ ว่า
ประกอบไปด้วยองค์แปด ถ้าเป็นยา ก็เป็นยาที่ประกอบขึ้นด้วย
ส่วนผสม ๘ ส่วน ส่วนที่หนึ่ง เรียกว่า **สัมมาทิฏฐิ** แปลว่า
ความเข้าใจอันถูกต้อง, ส่วนที่สอง เรียกว่า **สัมมาสังกัปป**
ความปรารถนาใฝ่ฝันที่ถูกต้อง, ส่วนที่สาม เรียกว่า **สัมมา-
วาจา** การพูดจาอันถูกต้อง, ส่วนที่สี่ เรียกว่า **สัมมาภี-
มัต** การประกอบกิจการงานที่ถูกต้อง, ส่วนที่ห้า เรียกว่า
สัมมาอาชีโว การดำรงชีวิตหรือเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง, ส่วนที่หก
ได้แก่ **สัมมาวาจาโม** ความพากเพียรพยายามในวิถีทางที่
ถูกต้อง, ส่วนที่เจ็ด เรียกว่า **สัมมาสติ** ได้แก่มีสติรำลึกควบคุม
ตัวเองไว้ในทางที่ถูกต้อง, ส่วนที่แปด เรียกว่า **สัมมาสมาธิ**
คือการดำรงจิตให้อยู่ในลักษณะของสมาธิที่ถูกต้อง. รวม
ความแล้ว ก็คือความเข้าใจถูกต้อง ทำให้เกิดความปรารถนา
ใฝ่ฝันที่ถูกต้อง, เมื่อมีความปรารถนาใฝ่ฝันเป็นไปถูกต้อง
หรือถูกต้องแล้ว การพูดจาก็ตาม การประกอบกิจการงานก็ตาม
การดำรงชีวิตเลี้ยงชีวิตก็ตาม หรือความพากเพียรก็ตาม
ย่อมเป็นไปถูกต้อง; และเมื่อมีสติรำลึกควบคุมความ

ถูกต้องนั้นไว้ได้เสมอไปแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยในการที่จะไม่
 คำนึงไปอย่างถูกต้อง. ยิ่งเมื่อมีสมาธิ คือความปักใจตำรง
 ใจแน่วแน่ ทั้งมั่นในทางที่ถูกต้อง ผลที่สุดก็จะประสบสิ่งที่
 ตนปรารถนา คือการแผดเผากิเลสหรือค้นหาให้สูญสิ้นไป
 ทำให้เกิดภาวะ คือความสะอาด สว่าง สงบ เย็น เป็นความ
 ไม่มีทุกข์ขึ้นมาในใจดังนี้. นี้เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา
 ไม่มากเกินไป และไม่น้อยเกินไป, ไม่ตั้งเกินไป และ
 ก็ไม่หย่อนเกินไป.

เราล้าทำให้พิสูจน์ว่า ความทุกข์ยากลำบาก
 และวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ในโลกนี้ ที่เป็นส่วนบุคคลก็ตาม
 ส่วนรวมก็ตาม อย่างไหนบ้าง ที่ไม่สามารถจะแก้ไขให้
 หายไปได้ ด้วยยาอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้.

เราล้าย็นว่า จะเป็นปัญหาเรื่องโลก ๆ ก็ตาม จะเป็นปัญหา
 เรื่องในทางธรรมก็ตาม ย่อมแก้ไขให้หายไปได้ด้วยหลักอันนี้,
 ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์โลกหน้า ประโยชน์สูงสุดกล่าวคือ
 พระนิพพานก็ตาม ย่อมจะมีเต็มขึ้นมาได้ด้วยการประพฤติ
 กระทำเช่นนี้ นี้คือลักษณะแห่งการทำท้าวาทนต่อการพิสูจน์
 ขยายความออกไปได้จนถึงกับว่า จะนำไปใช้กับบุคคลใดก็ได้
 จะไปใช้ที่มุมโลกไหนก็ได้ จะใช้ในยุคไหน ในอดีต อนาคต

สั่งกับปะ คือความปรารถนาใฝ่ฝันที่ถูกต้องก็จะบริบูรณ์ตาม, การพูดจาที่ถูกต้อง ก็จะบริบูรณ์ตาม, การทำางานที่ถูกต้อง ก็จะบริบูรณ์ตาม, การเลี้ยงชีวิตชอบ ก็จะบริบูรณ์ตาม, การพยายามชอบ ก็จะบริบูรณ์ตาม, การมีสติสัมปชัญญะโดยชอบ ก็จะบริบูรณ์ตาม, การมีสมาธิตั้งมั่นชอบ ก็จะบริบูรณ์ตาม. สัมมาวิมุตติ การหลุดพ้นชอบ ก็จะบริบูรณ์ตาม, ทั้งนี้ด้วยอำนาจของสัมมาทิฐิเป็นต้นนำ. ถ้าเราพิจารณากันในข้อนี้ ก็จะเห็นจริงว่า ถ้าขาดความเข้าใจหรือความรู้อันถูกต้องเสียแล้ว สิ่งต่างๆ ก็จะดำเนินไปผิดหมด โดยนัยนี้ เราจึงเห็นพ้องกับพระพุทธเจ้าโดยไม่มีข้อยกเว้นแต่ประการใด ในข้อที่พระพุทธองค์ตรัสว่า เมื่อสัมมาทิฐิบริบูรณ์แล้ว องค์มรรคอีก ๗ องค์ที่เหลือก็จะบริบูรณ์ตาม และผลคือญาณและวิมุตติ ก็บริบูรณ์ตาม, ทั้งนี้ เป็นต้น: เราจึงควรสนใจในสิ่งที่เรียกว่า สัมมาทิฐินี้ให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้นไปอีก.

คำว่า สัมมาทิฐินี้ ตามตัวหนังสือแปลว่า ความเห็นหรือความเข้าใจอันถูกต้อง. ถูกต้อง ก็คือตรงตามที่เป็นจริงว่าอะไรเป็นอะไร อย่าได้หลงเห็นดีเป็นชั่ว, หลงเห็นผิดเป็นชอบ อย่าได้หลงเห็นกงจักรเป็นดอกบัว, ดังนี้ เป็นต้น. การที่รู้ว่าอะไร

สัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นเหมือนรุ่งอรุณของพระนิพพานแล้วพระนิพพานก็จะต้องมีมาโดยแน่นอนฉันนั้น. เพราะฉะนั้นเราจงสนใจในสิ่งที่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ นี้กันให้มากเป็นพิเศษเถิด. ความยุ่งยากต่าง ๆ ที่เกิดอยู่เป็นส่วนตัวในครอบครัวก็ตาม, ในบ้าน ในเมือง ในประเทศชาติ หรือในโลกก็ตาม ล้วนแต่มีมูลเหตุมาจากการขาดสัมมาทิฏฐินี้ทั้งนั้น.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “สัมมาทิฏฐิสมาทานา สัพพํ ทุกฺขํ อูปัจจกฺกั” ซึ่งแปลว่า สัตว์ทั้งปวง ล่วงพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้โดยอำนาจสัมมาทิฏฐิ ทั้งนี้. เราจงพิจารณาดูให้ดี ท่านทรงใช้คำว่าสัตว์ทั้งปวง ท่านทรงใช้คำว่าทุกข์ทั้งปวง และว่าทุกข์ทั้งปวงสิ้นไป ด้วยอำนาจของสัมมาทิฏฐิ. สัมมาทิฏฐินี้ นอกจากจะเป็นรุ่งอรุณของนิพพานแล้วยังเป็น อรุณของกุศลธรรมทั้งหลายอีกด้วย คือ สัมมาทิฏฐินี้ เป็นตัวนำที่ดี คือนำให้เกิดธรรมะชื่ออื่นตามขึ้นมาอย่างครบถ้วน. พระองค์ตรัสว่า “สมฺมาทิฏฐิสฺส สกฺกเว สมฺมาสงฺกปฺโป ปโทติ, สมฺมาวาจา ปโทติ” ทั้งนี้เป็นต้นในบาลีจัตถาคารีศกสูตร^๑ ซึ่งมีใจความว่า สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจาเป็นต้น ของบุคคลผู้มีสัมมาทิฏฐินี้ ย่อมบริบูรณ์. หรือถ้ากล่าวกลับกันอีกทางหนึ่งว่าเมื่อมีสัมมาทิฏฐิบริบูรณ์แล้ว สัมมา

๑. บาลี มหาจัตถาคารีศกสูตร อูปริ. ม. ๑๔/๑๘๗/๒๗๕

หนังสือ ยังไม่มีการใช้หนังสือ ยังไม่มีวัตถุที่เป็นสิ่งพิมพ์
 หรือมีเครื่องตีพิมพ์ ทั้งนี้เป็นต้น. เขาไม่มีความจำเป็น
 จะต้องรู้หนังสือ ! และไม่มีการศึกษาอะไรมากมายไป
 กว่านั้น ! แต่แล้วในที่สุด ก็ยังสามารถเอาธรรมะของ
 พระพุทธเจ้าไปใช้ได้ บรรลุผลผลข้อใดข้อหนึ่งได้ หรือ
 ทั้งหมดก็ได้. ทั้งนี้ก็เพราะความสนใจที่แท้จริง มีการ
 ประพฤติการกระทำที่ถูกต้องสมควรแก่ธรรม นั้นเอง.

อาตมาอยากจะยืนยันว่า ถ้าพวกเราสมัยนี้ มีการ
 กระทำที่ถูกต้อง หรืออย่างน้อยที่สุด ก็มีความสนใจให้
 ถูกวิธีแล้ว เชื่อว่าจะได้ผลเป็นอย่างดีเกี่ยวกับสมัยพุทธกาล
 ถ้าอาตมาจะได้ใช้วิธีอธิบายตามอัคนิมิตตบ้างในข้อนี้ หวังว่า
 จะได้รับอภัย. เพราะเหตุว่าเวลานี้น้อย ไม่สามารถจะบรรยาย
 เรื่องใดให้ละเอียดได้ จึงต้องรวบรัด. เพื่อให้มีการรวบรัด
 อาตมาก็จะขอชี้ชวนให้เลยไปสนใจ ในหลักพิเศษบางอย่าง
 ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เอง พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า
 สัมมาทิฏฐิ ความเข้าใจ หรือความเห็นอันถูกต้องนั้น เป็น
 เหมือนรุ่งอรุณของพระนิพพาน หมายความว่ารุ่งอรุณนั้น
 เป็นนิมิตอันแสดงว่าเวลาเที่ยงวันจะต้องมาถึง; ถ้าเราได้เห็น
 รุ่งอรุณแล้ว เราก็แน่ใจต่อเวลาเที่ยงวัน, ข้อนี้ฉันใด ถ้าเรามี

ปัจจุบันก็ได้ และยิ่งกว่านั้น ยังอาจนำไปใช้ได้แม้ในนิรียโลก เทวโลก มารโลก พรหมโลก, หรือโลกไหนก็ตาม ถ้าหากจะมีอยู่ โดยกล่ากว่า ในบรรดาสสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงแล้ว ความทุกข์ยากหรือกิเลส ย่อมมีอยู่ในลักษณะอย่างเดียวกัน ! และย่อมแก้ไข ให้หายได้ด้วย โอสถ อันประเสริฐ ใน พระพุทธศาสนา ไม่ทำให้เกิดการเสพติด คือโง่เขลาองมายแต่ประการใดสมควรที่จะใช้เป็นหูกยาสากลสำหรับโลกเรียกว่า ธรรมโอสถ สำหรับโลกได้โดยแน่แท้.

ปัญหาสุดท้ายเหลืออยู่ตรงที่ว่า เราจะทำให้เกิด อริยมรรค มีองค์แปดขึ้นมาได้อย่างไร จะได้ชื่อว่าเรา เป็นผู้มียาหม้อใหญ่ที่จะป้องกัน และรักษาโรคได้โดยสิ้นเชิง. ขอให้พุทธบริษัทเรา มีความสนใจ กับความสำคัญของ พระพุทธศาสนาในขั้นนี้ให้มาก. ถ้ามีวิริยอุตสาหะและศึกษาให้ ถูกทางแล้ว จะไม่เป็นของยากเลย ขอให้เข้าใจว่าบุคคลในประเทศอินเดียในสมัยพระพุทธเจ้านั้น ก็ไม่ได้ฉลาดวิเศษอะไรไปว่าคนในสมัยนี้, และยิ่งกว่านั้น เรายังจะเห็นได้จากหลักฐานในพระบาลีนั้นเองว่า คนเหล่านั้นก็แทบจะ ไม่รู้หนังสือ คนในสมัยพระพุทธเจ้านั้น หายากที่สุดที่จะรู้หนังสือ. เพราะเหตุใด? เพราะเหตุว่ายังไม่มีโรงเรียน

ในที่บางแห่งพระองค์ทรงจำแนกสัมมาทิฏฐิไว้เป็นลักษณะของการรู้ปฏิจอสุมุบาท คือแสดงให้เห็นตามลำดับ ๆ ว่าทุกข์เกิดมาจากอะไร, เห็นว่าเกิดมาจากชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา จนกระทั่งเห็นว่าเกิดมาจากอวิชชา; ทุกข์จะดับไปก็เพราะการดับตามลำดับ กระทั่งดับอวิชชา ดังนี้มี.

แต่ถ้าเราจะพิจารณากันโดยนัยทั้งหมดนี้แล้ว ก็จะไม่กว้างขวางพิศดาร จนเหลือที่จะวิสัญญานำให้หมดได้ในโอกาสอันน้อยนี้ อาตมาจึงขอย้ำในข้อที่ว่า เราควรจะมี วิธีลัด ๆ สั้น ๆ ที่ทำให้เข้าถึงตัวสัมมาทิฏฐิ ได้โดยเร็ว ชนิดที่อยู่ในวิสัย หรือความสามารถของบุคคลทุกคนแม้ที่ไม่รู้หนังสือ เช่นเดียวกับพระอรหันต์ส่วนมากครั้งพุทธกาลไม่รู้หนังสือ บางองค์ก็เป็นคนแก่เฒ่า งก ๆ เงิน ๆ ได้ฟังพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็เป็นพระอรหันต์ได้ที่ตรงนั่นเอง คือตรงพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั่นเอง ดังนี้ เป็นต้น. นี้ เพราะอำนาจแห่งอะไร? นี้ ก็เพราะอำนาจของสัมมาทิฏฐิที่ดำเนินไปถูกต้องทาง ดังกล่าวแล้ว ว่าเป็นอย่างลัด ๆ สั้น ๆ.

สัมมาทิฏฐิ ที่ว่าลัด ๆ สั้น ๆ นั้น ได้แก่สรุปความหมายของความรู้ ความเห็น หรือความเข้าใจอันถูกต้องว่าหมายถึงรู้

เป็นอะไรนั้น หมายถึงการรู้ว่าควรทำอะไร ควรปฏิบัติอย่างไร
ไว้ต่อสิ่งนั้นๆ และผลจะเกิดขึ้นอย่างไร นั้นเป็นใจความสำคัญ.

สัมมาทิฏฐิ^๕นี้ โดยทั่วไปในพระบาลี จำแนกเป็น
การรู้ว่า อะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อะไรเป็น
สภาพแห่งความไม่มีทุกข์ที่แท้จริง และอะไรเป็นวิธีที่จะให้ได้มา
ซึ่งความไม่มีทุกข์นั้น.

นอกจากนั้น ยังมี การจำแนกสัมมาทิฏฐิ^๕เป็นอย่างอื่น
เช่น จำแนกเป็นการเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; เห็นว่าสิ่งทั้ง
หลายทั้งปวงไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทำความหนักใจให้แก่
บุคคลที่เข้าไปยึดถือว่าเป็นเจ้าของ, และมีลักษณะไม่เชื่อฟังใคร
ไม่อยู่ในอำนาจของใคร, ทั้งไม่เป็นตัวของมันเอง, แต่เป็นไป
ตามอำนาจเหตุตามอำนาจปัจจัย ไม่เป็นไปตามความปรารถนาของ
ผู้ใดทั้งสิน, ดังนั้นก็มิ.

สัมมาทิฏฐิ^๕ ในที่บางแห่ง ระบุให้รู้ลักษณะของกรรม
คือการกระทำ และผลที่จะบังเกิดขึ้นจากการกระทำเป็นกรรมดี
กรรมชั่ว ไม่เกี่ยวข้องกับผลกรรม ทั้งที่ดี และชั่วอีกต่อไป ดังนี้
ก็มี.

หรือเห็น หรือเข้าใจ ว่าอะไร เป็นอย่างไรโดยแท้จริง. ถ้าสรุปให้สั้นที่สุดกันแล้วอาตมาอยากจะยืนยันว่า ได้แก่ความรู้ ความเห็น หรือความเข้าใจ อันถูกต้องในข้อที่ว่า “ไม่มีอะไรที่น่าเอาและน่าเป็น” ประโยคสั้น ๆ ว่า “ไม่มีอะไรที่น่าเอาและไม่มีอะไรที่น่าเป็น” นี้เท่านั้น เป็นใจความสำคัญ ที่มใจความของคำว่าสัมมาทิฏฐิไว้โดยสิ้นเชิง.

ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า “ไม่มีอะไรที่น่าเอาและน่าเป็น” นี้ จำแนกออกได้เป็นหลายทาง เช่นว่าไม่น่าเอาไม่น่าเป็น ก็เพราะมีความหมายว่าทุกสิ่งมันเป็น “เชื้อโรค” มันเป็น “รังโรค” เมื่อมันล้วนแต่เป็นเชื้อโรค มันล้วนแต่เป็นรังโรค แล้วจะไปเอาไปเป็นเข้าอย่างไร. ทำไมอาตมาจึงว่าเป็นเชื้อโรครังโรค ? เพราะว่าถ้าไปเอาเข้าแล้ว หรือไปเป็นเข้าแล้ว ก็เหมือนกับไปเพิ่มเชื้อเพลิงให้แก่กิเลสตัณหาบ้าง หรือว่าเป็นการให้เชื้อเพลิงอันใหม่แก่กิเลสที่ยังไม่เคยเกิดบ้าง. ที่ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่น่าเอาไม่น่าเป็นเช่นนั้น โดยสรุปก็เพราะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง.

แต่ ประโยคว่า “ไม่มีอะไรที่น่าเอาและน่าเป็น” นี้ก็มีอันตรายอยู่บ้างเหมือนกัน สำหรับบุคคลที่ฟังผิด, ถ้าเข้าใจ

ประโยคว่า “ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น” ผิดแล้ว ก็จะทำให้โทษเช่นเดียวกับที่ถ้าเข้าใจถูกต้องแล้ว จะให้คุณ. เพราะฉะนั้นเราจะต้องทำความเข้าใจในส่วนนี้กันให้มาก เป็นพิเศษ.

ในข้อแรก พิจารณากันถึง คำว่า “เอา” ในบรรดาสิ่งที่คนเราต้องการ จะเอา—จะเอา กันนั้น ถ้ากล่าวโดยสรุปแล้ว ก็หมายถึงมนุษย์สมบัติ หรือสวรรค์สมบัติ. **มนุษย์สมบัติ** หมายถึงสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา; **สวรรค์สมบัติ** ก็หมายถึงสิ่งที่ทั้งมนุษย์และทั้งเทวดาปรารถนา. แต่แล้วในที่สุดทั้ง ๒ สมบัตินี้ ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าความสุขสนุกสนาน เอรีตอร้อย ทางเนื้อ ทางหนัง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ. ความสุขที่เป็นอย่างมนุษย์สมบัตินั้น ลุ่ม ๆ คอน ๆ ไม่ค่อยจะได้ตามความปรารถนา, ส่วนที่เป็นสวรรค์สมบัตินั้น เป็นไปตามความปรารถนามากกว่า. นี้ เรียกว่าสิ่งที่สัตว์ทั่วไปจะเอา; แต่พึงเข้าใจไว้เสียด้วยว่านิพพานสมบัตินั้น หมายถึงความสงบที่เกิดมาจากการไม่เอาอะไรเลย; ต่อเมื่อไม่เอาอะไรเลย จึงจะได้ นิพพานสมบัตินั้นมา.

ส่วน คำว่า “เป็น” นั้น หมายถึงการเป็นอะไร ๆ ตามที่มนุษย์หรือเทวดาต้องการจะเป็น. ถ้าจะเข้าใจในข้อนี้ก็ต้อง

พิจารณาถึงความ เป็น ที่ เป็นกันอยู่จริง ๆ ตามที่มนุษย์เราเป็น ๆ กันอยู่ : แล้วพิจารณาต่อไปให้เห็นจริงว่า ภาวะอย่างไหนบ้าง ที่ น่าเป็น. ตัวอย่าง เช่นท่านทั้งหลายบางคนเคยเป็นบิดามาแล้ว จง พิจารณาเถิดว่า ความเป็นบิดานี้ น่าสนุกที่ตรงไหน. คนหนุ่ม ๆ ที่ยังไม่เคยเป็นบิดา อาจจะรู้สึกว่าจะสนุกก็ได้. แต่ถ้าคนที่เคยเป็น บิดามาเต็มที่แล้ว ก็คงจะสั่นหัว ว่าไม่สนุกเลย การเป็นแม่ ก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่เคยเป็นแม่จนแก่เฒ่าแล้ว ก็จะมีรู้สึกว่าน่าสั่น หัว. การเป็นบุตร ก็ไม่มีความน่าสนุกที่ตรงไหน. พิจารณาต่อไป ถึงการเป็นนาย กับการเป็นบ่าว. คู่กันทำนองเดียวกัน; การ เป็นนายจะน่าสนุกได้อย่างไร ในเมื่อมีความรับผิดชอบมากมาย การเป็นบ่าวก็ไม่สนุกในการที่จำต้องรับใช้. การเป็นลูกจ้าง หรือนายจ้างก็ไม่สนุก. แม้ที่สุด แต่การเป็นหญิงหรือการเป็น ชาย ผู้ที่เข้าใจถึงความหมายของการเป็นหญิงเป็นชายอย่าง แท้จริงมาแล้ว ก็คงจะสั่นหัว. แม้การเป็นสามีภรรยาที่เช่นเดียวกัน; เมื่อคำนึงถึงการที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้สมบูรณ์ ตาม หน้าที่ของสามีภรรยาแล้ว ก็คงจะต้องสั่นหัว.

พิจารณาถึง คู่ที่น่าสนใจต่อไปอีก ก็คือการเป็นผู้แพ้ผู้ชนะ ความเป็นผู้แพ้ นั้น ใคร ๆ ก็จะต้องสั่นหัว. แต่ถ้าพิจารณาให้ถี่

ความเป็นผู้ชนะก็ยังไม่สิ้นหัวเช่นเดียวกัน เพราะว่าผู้ชนะย่อมจะต้องลงทุนมาก! ผู้ชนะย่อมจะต้องประสบเวร! ผู้ชนะจะต้องนอนไม่หลับยิ่งกว่าผู้แพ้! ดังนั้นเป็นต้น. คู่ต่อไป คือผู้ถูกเขาเปรียบ และผู้เอาเปรียบเขา พิจารณาเหตุเกิด ผู้ถูกเขาเอาเปรียบนั้นคงไม่น่าสนุกแน่. แต่ผู้เอาเปรียบผู้อื่นได้ตามความปรารถนาเล่น่าสนุกใหม่, ผู้ที่เคยรู้รสมาดีแล้ว ก็ยังจะสันทัดเช่นเดียวกัน เพราะเป็นการนำมาซึ่งความยุ่งยากลำบากใจ ต้องระแวงว่าจะต้องตกเป็นผู้ถูกเขาเอาเปรียบกลับคืน ในโอกาสหนึ่ง. ผู้ถูกเขาทำ และผู้กระทำเขาก็ต้องตกอยู่ในทำนองเดียวกัน.

ที่นี้ พิจารณากันแง่อื่นต่อไปอีก คือการเป็นคนและการเป็นสัตว์, เป็นคนสนุกใหม่? เป็นสัตว์สนุกใหม่? เป็นสัตว์ก็มีความทุกข์ไปตามประสาสัตว์, เป็นคน ก็มีความทุกข์ไปตามประสาคน. อีกคู่หนึ่ง คือการเป็นมนุษย์และเทวดา; เป็นมนุษย์ ก็มีความทุกข์อย่างมนุษย์; เป็นเทวดา ก็มีความทุกข์อย่างเทวดา ท่านทั้งหลายอาจจะเข้าใจตามที่เขาเข้าใจกันโดยมากกว่า เป็นเทวดาสนุก แต่ขอให้เข้าใจว่า เป็นเทวดา ก็ยังมีปัญหา มากเท่า ๆ กับมนุษย์ ยังถูกกิเลสเสียบแทงมากเท่ากับมนุษย์, ยังมีปัญหาเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย

มากเท่า ๆ กับมนุษย์, พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เอง ในที่แห่งหนึ่ง^๑ ว่า พวกเทวดาก็เดือดร้อนในข้อที่ตายแล้ว จะไปเกิดที่ไหนดี, พวกเทวดาทายลง จะไปหาสุคติกันที่ไหน? นี่ก็เป็นปัญหาหนักใจของพวกเทวดา. แต่ในที่สุก ก็ยุติว่ามนุษย์โลกนี้แหละ คือสุคติของเทวดา. เทวดาจึงปรารถนาที่จะลงมาเกิดในมนุษย์โลกอันเป็นที่เกิดของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เพื่อจะได้สิ่งเหล่านี้ ซึ่งในเทวโลกไม่มี. มนุษย์โลก จึงเป็นสุคติของพวกเทวดา. ถ้าพิจารณาถึงคนบางเหล่า ที่หลงใหลในเทวโลกว่า เป็นสุคติ จนทุ่มเททรัพย์สินสมบัติเพื่อเทวโลกตามความละเมอเพื่อฝันนั้นแล้ว จะเห็นได้ว่าอยู่ในลักษณะที่น่าสมเพชเพียงไร. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสข้อความนี้เป็นเครื่องเตือนสติว่า สุคติ-สุคติ หรือโลกที่เป็นสุขนั้น หมายถึงที่มีธรรมะของพระพุทธเจ้าหรือมีพระรัตนตรัยตั้งมั่นเป็นต้น. พวกเทวดาผู้มัวเมาอยู่ในกามสุขยิ่งไปกว่ามนุษย์ แล้วจะนำเลื่อมใส นำบุญชวยอย่างไร. ขอให้ลองคิดดูว่าจะน่าสนุกไหม ในการที่จะเป็นเทวดา.

ทีนี้ ถ้าเรา พิจารณาให้ละเอียดลึกซึ้งต่อไป ถึงข้อที่ว่า ถ้าเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา หรือเป็นสัตว์ ไม่น่าสนุกแล้ว ลอง

๑. บาลี อิติวุตตกะ ขุททกนิกาย ๒๕/๒๘๕๐/๒๖๑.

เป็นก้อนคิน ก้อนคินกันคู้บั้ง ตังนี้จะสนุกใหม่? เป็นคั้นคัก
 คั้นคัก เป็นมกเป็นแมลง เป็นนกเป็นหนูคู้บั้ง จะน่าสนุก
 ใหม่? พิจารณาไปๆ ในที่สุดก็จะสั่นหัวไปตามๆ กัน. เหลียว
 มาทางมนุญย์โลกอีกคร้งหนึ่ง มาพิจารณาคูให้ละเอียดยิ่งขึ้นไป
 อีกว่าความเป็นอย่างไหนบั้งที่น่าเป็น. ถ้าเป็นคนโง่ ก็มีความ
 ทุกข์ไปตามประสาคนโง่, คนฉลาดก็มีความทุกข์ไปตามประสาคน
 ฉลาด และยิ่งจะมีทุกข์มากกว่าคนโง่ คนมีอำนาจวาสนา ก็มีความ
 ทุกข์ความหนักไปตามประสาคนมีอำนาจวาสนา. คนไร้อำนาจ
 วาสนา ก็มีความทุกข์ความลำบากไปตามแบบของคนไร้อำนาจ
 วาสนา. ถ้าพิจารณาในลักษณะที่ต้องทนทรมาณกันแล้ว ก็ยัง
 จะเหมือนกัน มีหัวก้อนเดียวกัน มีปัญหาอย่างเดียวกัน ต้อง
 มีปัญหาเนื่องด้วยความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; จึงไม่ม
 การได้เปรียบเสียเปรียบอะไรกันเลย.

พิจารณาคูให้คั่งขึ้นไปอีกคู้หนึ่ง ก็คือการเป็นคนดีและ
 คนชั่ว: คนชั่วมักต้องมีความทุกข์ไปตามประสาคนชั่ว ส่วนคนดี
 ก็ยังมีความทุกข์ไปตามประสาคนดี: จะคี่ชนิดไหน จะคี่อย่าง
 มนุญย์ จะคี่อย่างเทวดา ก็มีความทุกข์ไปตามประสาของคนดีแบบ
 นั้นๆ ตังนี้. ยิ่งไปกว่านั้นอีกคู้หนึ่ง ก็คือการเป็นคนมีบุญกับคน

มีบาป. คนมีบาป ก็ต้องมีความทุกข์ไปตามประสาคนมีบาป, คนมีบุญ ก็ต้องมีความทุกข์ไปตามประสาของคนมีบุญ ไม่มีใครจะได้เปรียบกว่ากัน. คนมีบุญก็มีปัญหาเรื่องการเงิน กำ เจ็บ ตาย มีปัญหาเรื่องบังคับสิ่งต่างๆ ไม่ได้, ยังต้องหัวเราะบ้างยังต้องร้องไห้บ้างสลับกันเหมือนกันกับคนมีบาป.

ในที่สุด เราก็มาถึง คู่สุดท้าย ที่เรียกว่า คนมีสุขกับคนมีทุกข์. คนมีทุกข์นั้น หมายถึงคนมีทุกข์อยู่ในตัวแล้ว. ส่วนคนมีสุข ก็คือคนมีทุกข์นั่นเอง เพราะว่าความสุขตามความหมายของคนธรรมดาสามีบุญหรือปดุษณนั้นคือความทุกข์ที่เคลือบน้ำตาลเป็นความสุขเหมือนกับเหยื่อที่หุ้มเบ็ดเอาไว้ เป็นสุขด้วยกงจักรที่กำลังเห็นว่าเป็นดอกบัว มันจะเป็นความสุขของคนชนิดไหนก็ล้วนแต่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ ทำให้เกิดความหนักใจ ความหึงหวง ความวิตกกังวลต่างๆ นานา. นี้เรียกว่า เป็นความสุขตามประสาโลกียะ ยกเว้นความสุขประเภทที่เป็นนิพพาน ซึ่งที่แท้ท่านไม่ได้เรียกว่าความสุขเลย ท่านเรียกว่า ที่สุดทุกข์เท่านั้น.

สิ่งที่เรียกว่า ความสุขทุกชนิด นั้น ย่อมหมายถึงความพอใจ กำลังสบายอึดอ้อมใจ ตามที่กิเลสตัณหาได้เหยื่ออะไรมาตามต้องการเท่านั้น. แม้จะพิจารณากันถึงความสุขที่เกิดแต่สมาธิ

หรือฉานหรือสมาบัติก็ตาม พระพุทธเจ้าก็ยังคงตรัสว่าความสุข
นั้น ๆ เป็นเวทนาที่ไม่เที่ยง ยังเปลี่ยนแปลง ยังทำความหนัก
ใจให้แก่บุคคลที่เข้าไปยึดถือว่าเป็นเจ้าของ. พวกที่เป็นนักสมา
บัติหรือพวกพรหมนั้น ก็ยังมีปัญหาเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย,
ยังมีปัญหาเรื่องตัวตน. พรหมทั้งหลายนั้นแหละ ยังมีความ
รู้สึกว่า “ตัวกู” หรือ “ของกู” ชนิดที่ละเอียดสุขุมยิ่งไปกว่า
พวกมนุษย์, พวกพรหมเหล่านั้นยังมีสักกายทิฏฐียิ่งไปกว่า
มนุษย์; จึงเป็นอันว่าคนมีสุขแม้ชั้นพรหมก็คือคนมีทุกข์แบบ
หนึ่ง ตามแบบของเขานั่นเอง.

ในที่สุด เราก็เหลืออยู่แต่ สิ่งกลาง ๆ สิ่งหนึ่ง ก็ว่าลอง
เป็นตัวตนเฉย ๆ คือ อย่าเป็นคนดีชั่ว อย่าเป็นคนมีบุญมีบาป
คนสุขคนทุกข์อะไรเลย ลองเป็นแต่ตัวตนเฉย ๆ ถึงขั้นดูอีกทีหนึ่ง
แล้วพิจารณาดูว่าจะน่าเป็นหรือไม่. ในที่สุดก็จะพบความจริง
เหมือนกันอีกว่า ถ้ายังมีความรู้สึกที่ตัวตนหรือตัวกูอยู่เพียงใด
แล้วก็จะต้องแบก “ตัวกู” นั้นแหละอยู่รำไป เหมือนกับแบก
ภูเขาขนาดภูเขาคิมาลัย ไว้เหนือจิตใจอยู่เนืองนิจ. เมื่อเป็น

ห่วงตัวกูและอะไร ๆ เกี่ยวกับตัวกูอยู่ดังนี้ ก็เป็นผู้มีทุกข์ชนิดหนึ่งไปตามแบบของการยึดถือตัวตนล้วน ๆ.

พระอรียบุคคลชั้นต้น ๆ ก็ยังมีความรู้สึกเป็นตัวเป็นตนอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่. พระอรหันต์พวกเดียวกันนี้ที่ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นอะไรเลย. การเข้าใจว่าพระอรหันต์ท่านมีความรู้สึกว่าคุณเป็นพระอรหันต์นั้น คือความเขลาหรือมงายอย่างยิ่ง ต่อเมื่อไม่มีความอยากเป็นอะไรเลย จึงจะเป็นพระอรหันต์. ถ้ายังมีความอยากเป็นพระอรหันต์อยู่เพียงใดแล้ว อย่าหวังเลยว่าจะ เป็นพระอรหันต์ เพราะฉะนั้นพระอรหันต์จึงได้แก่บุคคลที่หมด ความอยากเป็นอะไร ๆ โดยสิ้นเชิง, แม้แต่อยากเป็นตัวตนเฉย ๆ ก็ไม่มี ดังนั้นเป็นต้น. โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า การไม่อยากเป็นอะไรเลยนั้นแหละ หมายถึงความเข้าใจอันถูกต้องว่า “ไม่มีอะไรน่าเป็น”

ปัญหาเหลืออยู่ต่อไป ว่า ถ้าไม่อยากเอาอะไรไม่อยาก เป็นอะไรโดยสิ้นเชิงแล้ว คนเราจะมีชีวิตอยู่กันได้อย่างไร ? เราจะทำงานกันไปทำไม ? ดังนั้นเป็น, ถ้าปัญหาข้อนี้เกิดขึ้นในใจของบุคคลผู้ใดแล้ว อาตมาขอรับรองให้พิจารณาแก่กันให้กว้างออกไป ถึงลักษณะของพระพุทธเจ้าเป็นข้อแรกก่อน. พระพุทธ

เจ้าท่านหมดความรู้อีกยี่สิบห้าปี หรือของตบโดยสิ้นเชิง. พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านหมดกิเลสที่เป็นเหตุให้อยากเอาอะไรอยากเป็นอะไร โดยสิ้นเชิง แต่ทำไมท่านจึงมีชีวิตอยู่ได้ และท่านยังทำงานมากกว่าพวกเราเสียอีก.

พระพุทธเจ้าท่านทำงานมากกว่าพวกเรา คือท่านจะตื่นแต่ยังตีกอยู่ เพื่อจะนั่งพิจารณาพิจารณาตลอดไปยังสัตว์โลกทั้งปวงว่า ใครที่ไหนอยู่ในลักษณะเช่นไร. ควรจะไปจัดการกับเขาอย่างไร. เข้าขึ้นท่านก็ไปโปรด คือหาโอกาสทรมานหรือทำประโยชน์แก่บุคคลนั้นจนได้. ตอนบ่าย ท่านก็สั่งสอนชาวบ้าน. ตอนค่ำท่านสอนภิกษุสงฆ์. ตอนเที่ยงคืนท่านก็แก้ปัญหาของพวกเทวดา ซึ่งอธิบายกันมาได้แก่พวกวรรณกะษัตริย์ หรือเจ้านาย ซึ่งไม่มีเวลารว่างในเวลากลางวัน. นี่แสดงว่า ท่านทำงานมากกว่าพวกเรา ทั้งที่จิตใจของท่านไม่อยากเป็นอะไร.

นี่ สำหรับพวกเราแล้ว จะมีคำตอบอย่างไรในปัญหาข้อนี้. คำตอบในปัญหาข้อนี้สำหรับพวกเราก็คือว่าพระพุทธศาสนา มีอยู่ในฐานะเป็นอุบายสำหรับให้เราเป็นอยู่อย่างผาสุก ไม่ต้องเป็นทุกข์ แต่ก็ทำอะไร ๆ ได้ทุกอย่าง. ที่ว่าเป็นอุบายนั้น

หมายความว่าให้เรามองเห็นความจริงในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเสียก่อน
 ว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น แล้วเราจะรู้สึกตัว ทำหรือเอา
 หรือเป็น ต่อสิ่งเหล่านั้น ในในลักษณะที่เหมาะสมกับความจริงที่
 ว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่น่าเอา น่าเป็น คือ มันเป็นสิ่งที่เราไม่ควรจะ
 มอบกายถวายชีวิตหรือยอมตัวเป็นบ่าวเป็นทาสของมัน. เราทำ
 หรือเกี่ยวข้องกับมันด้วยสติสัมปชัญญะ ในข้อที่ว่ามันไม่มีคุณ
 ค่าถึงกับต้องเกิดทรมาน. เราทำไปเท่าที่สติปัญญาอำนวยให้เรา
 ทราบ ว่าเราควรจะจัดการกับสิ่งที่ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็นเหล่านั้น
 อย่างไรเท่านั้น. ถ้าปัญหามีว่าเราจะต้องทำงานกันไปทำไม? คำ
 ตอบก็มีว่า แม้ว่าเราไม่อยากจะอะไรไม่อยากจะเป็นอย่างอะไรแต่เมื่อ
 ร่างกายหรือชีวิตยังอยู่ ก็ควรจะใช้ไปในทางที่จะทำความดีให้
 แก่ผู้อื่นบ้าง, และใช้ไปในการทำให้เราเกิดความรู้ความเข้าใจ
 ในสิ่งทั้งปวง ในลักษณะที่จะทำให้เราถอนการเอา การเป็น
 ออกได้สิ้นเชิงนั่นเอง.

หลักพระพุทธศาสนา ก็รับรองว่า เราไม่อาจจะปล่อย
 วางสิ่งใดได้ ถ้าหากว่าเรายังไม่ได้ลูบคลำสิ่งนั้นอย่างครบถ้วน
 บริบูรณ์ ให้เข้าใจแจ่มแจ้งเสียก่อน, เช่นสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนี้คือ
 อะไร เรายังไม่อาจเข้าใจได้ เว้นไว้แต่เราจะต้องผ่านชีวิตนี้ไป

อย่างถูกต้องบริสุทธิ์บริบูรณ์เสียก่อน. โดยเหตุนี้แหละเรา
 จะต้องทน ทนศึกษาความเป็นคน, ทนศึกษาสิ่งที่เรียกว่า
 ชีวิต จนกว่าจะเข้าใจว่า มันคืออะไรโดยถูกต้อง แล้ว
 เราจึงจะปล่อยวางสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นสลัดทิ้งออกไปได้โดยสิ้นเชิง
 ที่เรียกว่าลุดถึงนิพพาน. สรุปลึกความสั้น ๆ ว่า การทำการงาน
 ให้ดีที่สุด ตามที่มนุษย์จะพึงทำได้นั้นแหละ คือวิถีทางที่จะ
 ทำให้บรรลุดถึงนิพพานได้ง่ายขึ้น เพราะว่าการทำงานนั้น ทำให้
 เข้าใจโลก ทำให้เข้าใจชีวิต ทำให้เข้าใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ว่า
 ไม่น่าเอาไม่น่าเป็น อย่างแท้จริง, ถ้าเราจะไปพูดเอาเองเดี่ยว
 นว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่น่าเอา ไม่น่า
 เป็น ดังนี้ ก็คือคนโกหกตัวเอง หลอกหลวงตัวเองและยังจะ
 หลอกหลวงคนอื่นด้วย เพราะเราไม่อาจจะมองเห็นความจริงข้อ
 นี้ แล้วก็เป็นการพูดไปตามความอวดดี. เราจะต้องผ่านสิ่ง
 เหล่านี้ไปโดยถูกต้องเสียก่อน จึงมองเห็นสิ่งทั้งปวง ไม่น่าเอา
 ไม่น่าเป็น.

อีกประการหนึ่ง ที่สำคัญที่สุด ซึ่งเราจะต้องทำ
 ในการเอาหรือในการเป็นต่อสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ให้ถูกต้องตาม
 ความเป็นจริงของมัน; ข้อนี้ได้แก่ ความที่มันเป็นของ

ไม่นำเอา ไม่นำเป็น แต่เราก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่
 ไม่นำเอา ไม่นำเป็น ให้ถูกต้องตามวิธี เราจึงจะเชื่อว่า
 ผู้มีความรู้ที่ถูกต้อง จำเนียรชีวิตจิตใจไปในลักษณะที่สูงขึ้น
 ไปตามลำดับ, มีความสะอาด สว่าง สงบเย็น เพิ่มขึ้นไปตาม
 ลำดับ. การที่จะนอนคิดฝันเอาๆ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจใน
 นิพพานนั้น อันนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดยยาก หรือเป็นไปได้
 การบรรลุธรรมจะต้องเกิดจากการผ่านสิ่งต่างๆ มาด้วยตนเอง
 แล้วหงัน จึงจะรู้ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ยกตัวอย่าง
 ง่าย ๆ เมื่อตะกัณ ที่ว่าการถามว่าการเป็นพ่อเขานั้นสนุกไหม.
 คนที่ไม่เคยเป็นพ่อเขามาก่อนจะรู้ได้อย่างไร ว่ามันน่าสนุก
 หรือไม่น่าสนุก. ถ้าเกณฑ์ให้เด็ก ๆ ตอบ ก็คงจะผิดโดยสิ้นเชิง
 แม้เกณฑ์ให้คนแก่ ๆ ตอบ บางคนที่เป็นคนโง่ ก็คงจะตอบผิด
 เว้นไว้แต่จะเป็นคนที่มีความสติปัญญา สนิทสนำแล้ว ผ่านความเป็นบิดา
 มาอย่างถูกต้องพอสมควรแล้วเท่านั้น จึงจะตอบปัญหาที่ว่า
 การเป็นพ่อเขานั้นสนุกไหม ดังนั้นเป็นต้น ได้ถูกต้อง, เพราะเหตุ
 ฉะนั้นแหละ ถ้าใครก็ตามต้องการจะข้ามให้พ้นจากโลกนี้
 ไปสู่โลกุตตระแล้ว ก็มีวิธีเดียวเท่านั้น ก็จะต้องเดินข้าม
 โลกนี้ไปให้ดี ๆ ในลักษณะที่ว่ามันเป็นโลกที่ไม่นำเอา ไม่นำ

เป็น แต่เราเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วยให้ถูกวิธี ตามความหมาย
 ที่ไม่นำเอา ไม่นำเป็น จนกระทั่งเกิดความรู้แจ้งขึ้นมาจริง ๆ
 ปฏิบัติถูกต้องสิ่งทั้งปวงได้จริง ๆ จนใจของเธออยู่เหนือความ
 ทุกข์ เป็นจิตใจที่ความทุกข์ท่วมไม่ถึง เหมือนกับเกาะที่น้ำ
 ท่วมไม่ถึง มันใดก็มันนั้น.

การที่สัมผัสมาทิวฐิ รู้ว่าอะไรเป็นอะไรถูกต้องตามเป็นจริง
 นี้ เป็น สิ่งสำคัญ หรือเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา
 ถึงที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสรรเสริญไว้เป็นอันมาก และให้ถือเอา
 เป็นหลักแต่อย่างเดียว เพื่อเป็นเครื่องทำความดับทุกข์สิ้นเชิงได้
 ถึงนี้. เมื่อเรามีความรู้สึกในข้อที่จะไม่เอา ไม่เป็นอยู่เป็นประจำ
 แล้ว ก็เลศคณหากก็ไม่ครอบงำจิตใจของเรา แต่มีสติปัญญา
 มาอยู่แทน; จิตใจของเราเปรียบเหมือนแก้ว หรือบัลลังก์
 อันหนึ่ง, ถ้ากิเลสคณหาขึ้นมาบัลลังก์แทนก็จะบันดาลสิ่ง
 ต่าง ๆ ให้เป็นไปตามกิเลสคณหา. ถ้าบ่ดกิเลสคณหาลงไป
 ให้สติปัญญาหรือสัมผัสมาทิวฐิขึ้นมาแทน ก็จะบันดาลสิ่งทั้งหลาย
 ให้เป็นไปได้โดยถูกต้อง. สัมมาทิวฐิเป็นเหตุให้เกิดการพูดถูก
 ทำถูก คิดถูก ที่จะทำความรอดพ้นให้แก่ตนได้โดยสิ้นเชิง
 จริง ๆ เพราะเป็นการทำให้จิตละวางสิ่งทั้งปวง แล้วน้อมไปสู่
 ความดับไม่เหลือ คือพระนิพพาน อยู่ได้โดยอัตโนมัติ.

เรายังมี ความหวังครั้งสุดท้าย อีกข้อหนึ่งว่า เราทุกคน จะต้องตาย! แต่ขณะเมื่อจะแตกตายทำลายชั้นชั้นนั้นก็ยัง เป็นโอกาสสำคัญ ที่จะทำความดีทุกอย่างให้แก่ตน. เปรียบ เหมือนเราเมื่อตกบันไดแล้ว ก็จะต้องพลอยกระโจนให้เหมาะ ๆ. ถ้าเรากระโจนได้พอเหมาะ ก็เลยปลอดภัย และถึงได้เลย. การ รู้ว่าอะไร ๆ ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น ประจำใจอยู่เสมออันนั้นแหละ จะทำให้เราปล่อยวางสิ่งทั้งปวงได้ในขณะที่จะดับสังขาร. แม้ แต่เราจะถูกรถยนต์ชนล้มลงอยู่ใต้รถยนต์ จวนจะขาดใจอยู่ใต้ รถยนต์ในนาที่นั้น แต่ถ้าเรามีความรู้สึกที่ถูกต้องในข้อที่สิ่ง ทั้งหลายทั้งปวง เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่น่าเอา ไม่น่า เป็น ประจำใจอยู่ก่อนแล้ว ก็อาจจะเกิดปลงตก หรือปล่อย วางขึ้นได้ แม้ที่ใต้รถยนต์ และกลายเป็นพระอรหันต์ผู้หลุดพ้น จากทุกข์ได้ แม้ที่ใต้รถยนต์นั่นเอง! นี้เรียกว่าเป็นผู้ที่เอา ตัวรอดได้ แม้กระทั่งในวาระสุดท้าย!

ข้อที่บุคคลกลัวกันนัก ว่า ถ้าเราไม่เอาอะไร ไม่เป็นอะไร เสียเลยแล้ว คนทั้งหลายก็จะมาแย่งชิงทรัพย์สินสมบัติสิ่งต่าง ๆ ไปหมด ดังนั้น, เป็นสิ่งที่น่าขบขันเกินไป; เพราะว่ามีใจ ของเราจะไม่ยึดถือสิ่งต่าง ๆ, สิ่งต่าง ๆ ก็ยังถูกคุ้มครองอยู่โดย

ชนบทรรมนิยมประเพณีบ้าง, โดยกฎหมายบ้าง. หรือโดยอำนาจ
 ของธรรมชาติเองบ้าง ไม่ต้องมัวเป็นห่วงว่าถ้าใจของเราไม่ยึดถือ
 ว่าเรา ว่าของเราแล้ว จะมีคนมาแย่งชิงเอาไป. ข้อสำคัญมันอยู่
 ตรงที่ว่า เรามีอุบายอันวิเศษสุดที่จะทำให้เราไม่มีความทุกข์
 แล้วยังแถมมีสิ่งต่าง ๆ และปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของเรา ให้
 ลุล่วงไปด้วยดี ถึงขนาดที่เรียกได้ว่าเราเป็นผู้มีความ
 ชนะ โดยทุกวิถีทางและตลอดเวลา มีชีวิตอยู่อย่างบริสุทธิ์
 ผุดผ่องปราศจากการครอบงำอำยัยของกิเลส และความทุกข์
 โดยสิ้นเชิง ทั้งนี้.

ถ้ายิ่งพิจารณาคืบต่อไป จะยิ่งเห็นความสำคัญของสัมมา-
 ทิฏฐิยิ่งขึ้นไป ว่าเมื่อเรามีสัมมาทิฏฐิในข้อที่ว่า สิ่งทั้งหลาย
 ทั้งปวงไม่น่าเอา ไม่น่าเป็นแล้ว อำนาจของสัมมาทิฏฐินั้นเอง
 จะทำให้เรามีศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ โดยอัตโนมัติ เพราะว่าเราไม่
 เอาอะไร เป็นอะไร ด้วยกิเลสตัณหา. การล่วงศีลปาณาติบาต
 ก็เพราะเราอยากจะได้เนื้อมากินบ้าง ฆาตกรรมบ้าง หรือเกรงว่าจะ
 ทำร้ายเราบ้าง ทั้งนี้เป็นต้น. การจะล่วงอกินนา กาเม มุสา สุรา
 ก็เช่นเดียวกัน เพราะกิเลสตัณหาครอบงำ ในความเอา ความ
 เป็น อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ จึงได้ทำผิดเหล่านั้น. พิจารณา

ต่อไปถึงสมาธิ: ถ้าจิตตั้งอยู่ในลักษณะที่ไม่อยากเอาอะไร ไม่อยากเป็นอะไรจริง ๆ แล้ว นั่นแหละคือความเป็นสมาธิอย่างยั่งยืนในตัว. สมาธิที่แน่นั้นในการที่จะไม่เอาอะไร ไม่เป็นอะไรนั้นแหละคือสมาธิของพระพุทธเจ้าที่แท้จริง. ผิดจากนั้นแล้ว จะต้องเป็นสมาธิ ของพวกนอกศาสนา.

พิจารณาต่อไปอีก, ความรู้สึกที่ไม่อยากเอาอะไร ไม่อยากเป็นอะไรนั้นแหละ คือ ตัวปัญญาที่แท้จริง, รู้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามที่เป็นอย่างจริง ตามความหมายของคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. เมื่อมองเห็นความไม่น่าเอา ไม่น่าเป็นของสิ่งทั้งปวงโดยแท้จริงแล้ว จิตก็ปล่อยวางสิ่งทั้งปวงโดยอัตโนมัติ นี้เรียกว่า ปัญญา. จึงเห็นได้ว่า การพิจารณาเห็นความจริงในลักษณะที่ทำให้ไม่อยากเอาอะไร ไม่อยากเป็นอะไร ด้วยกิเลสตัณหาอันนั้น เป็นการปิดหนทางแห่งการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นได้อย่างสิ้นเชิง, ทำให้ทุกคนมีความอึดความพอปราศจากการเสียดแทงของความอยากทุก ๆ ประการ ซึ่งเป็นเสมือนโรค โดยธรรมชาติว่าเป็นเครื่องเสียดแทง และทั้งเป็นยาที่จะรักษาโรคทางกายและทางจิตที่กำลังเกิดอยู่ให้หายไป ๆ จนกระทั่งเป็นการหายโดยสิ้นเชิงทั้ง ๓ ทาง ดังนี้.

นี่แหละ คือ ธรรมะที่เป็นยารักษาโรค, รักษาโรค
 ในโลกทุกชนิดให้หายไป ทั้งโรคทางกาย โรคทางจิต และ
 โรคทางวิญญาณ โดยลักษณะที่กล่าวมาแล้ว. เราเป็น
 พุทธบริษัท ควรจะได้รู้จักใช้ “โอสถสำหรับโลก” ของ
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เป็นที่กันทุก ๆ คน จะสามารถบำบัด
 โรคของเราได้จริง และเราก็จะไม่เสียที่ที่เบ้มีพุทธบริษัทด้วย.
 ทุกคน ควร สนใจ หลักธรรม ทั้งหมด ในพุทธศาสนา ในฐานะเป็น
 โอสถสำหรับโลก; และหลักธรรมะทั้งหมดนั้นอาจสรุปรวมลง
 ได้ในประโยคสั้น ๆ ว่า “ไม่มีอะไรที่น่าเาน่าเป็น” หรือ
 จะขยายออกเป็นข้อธรรมะทุก ๆ ข้อ ในพระพุทธศาสนาหรือใน
 พระไตรปิฎกทั้งสิ้นอย่างไรก็ได้ โดยไม่ต้องสงสัย: จึงเป็น
 กำลังใจหรือเป็นความหวัง แม้แก่คนแก่คนเฒ่า ที่ไม่รู้หนังสือ
 ทั้งมีชีวิตรอ ๆ แร่ ๆ อยู่แล้วสามารถจะเอาตัวรอดได้ เพราะ
 อำนาจที่รู้จักใช้ธรรมโอสถสำหรับโลก ของพระสัมมาสัมพุทธ-
 เจ้า โดยนัยที่กล่าวมา.

...

...

...

ข้อความกึ่งที่ได้วิเศษณา พอสสมควรแก่เวลา สรุป
 เป็นใจความ ได้ว่า ขันธุ์ คือร่างกายจิตใจนี้ เป็นของหนัก

เป็นความทุกข์ เป็นของเสียบแทงแก่บุคคลผู้ยึดถือว่าเป็น
 ตัวกู หรือของกู. สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ เพราะมันเป็น
 แต่เพียงของซึ่งประกอบกันขึ้นด้วยส่วนประกอบหลาย ๆ ส่วน
 ซึ่งแต่ละส่วน ๆ ล้วนแต่ไม่เป็นตัวของตัวเอง มีแต่การเปลี่ยนแปลง
 อยู่ยวบยับ ยิบยับไปหมด, ดังนั้นจึงเกิดเป็นโรครทาง
 วิญญาณขันธ์ แก่บุคคลผู้เข้าไปยึดถือ ว่าเป็นตัวกูหรือของกู
 โรคนั้นจะหายไป ด้วยธรรมโอสถของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า
 อริยมรรคมีองค์แปด เป็นหนทางอันประเสริฐ มีปรกตินำ
 ไปสู่พระนิพพาน อันเป็นที่ดับแห่งโรคหรือทุกข์ทั้งปวง.
 อริยมรรคมีองค์แปดนั้น สำคัญอยู่ที่องค์แรก คือสัมมาทิฐฐิ
 ความเข้าใจถูกต้อง; เมื่อมีองค์แรกนี้แล้ว องค์หลัง ๆ จะต้อง
 ตามมาเอง. สัมมาทิฐฐิอยู่ในลักษณะที่เป็นเสมือนรุ่งอรุณ
 ซึ่งมีแล้วก็จะต้องมีเวลาเที่ยงวันตามมาโดยแน่นอน, จงสนใจ
 ในเรื่องที่จะพิจารณาให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร โดยแท้จริง ให้มาก
 เป็นพิเศษเถิด จะนำมาซึ่งความเป็นพุทธบริษัทอันถูกต้อง.
 ข้อนี้ จะสำเร็จได้ด้วยบทสำหรับพิจารณาสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่า
 “ไม่มีอะไรที่น่าเอา ไม่มีอะไรที่น่าเป็น”. และเป็นบทที่
 อาจจะปฏิบัติได้เป็นประจำวัน ด้วยการตั้งปัญหาขึ้นเฉพาะ
 ตนในเวลาอันสงบ ว่ามีอะไรบ้าง ที่น่าเอาและน่าเป็น

น่าสนุก ; เป็นพ่อเขาสนุกใหม่, เป็นลูกเขาสนุกใหม่,
 เป็นสามีเขาสนุกใหม่, เป็นภรรยาเขาสนุกใหม่ ดังนั้นเป็นต้น:
 หรือสูงไปกว่านั้น ก็ว่าเป็นเทวดาสนุกใหม่ เป็นมนุษย์
 สนุกใหม่ ดังนั้นเป็นต้น: หรือลึกลงไปกว่านั้นก็เป็นคนดี
 คนชั่ว, คนแพ้กคนชนะ, เป็นคนมีบุญ คนมีบาป กระทั่ง
 คนมีสุขคนมีทุกข์, ตามความหมายของโลกนั้นๆ เป็นอย่าง
 ไหนน่าสนุกบ้าง, ถ้าวิบัติสนาของบุคคลนั้นดำเนินไปอย่าง
 ถูกต้องจนถึงที่สุดแท้จริงแล้ว ก็จะมองเห็นความไม่น่าสนุก
 ทุก ๆ อย่าง ในความเอา ในความเป็น; จิตจะถอยหลัง
 หรือสละคืนจากการเอา การเป็นทุกชนิด เปลื้องตนออกมา
 เป็นอิสระ เรียกว่าหลุดพ้น หรือเป็นวิมุตติหลุดพ้น จาก
 ความทุกข์ หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสโดยสิ้นเชิง ถอน
 ตัวตน คือถอนความยึดถือว่าตัวตนเสียได้ ไม่มีทางที่จะเกิด
 ความรู้สึกว่าตัวกู หรือของกูอีกต่อไป; เป็นอันว่าไม่มีร่องรอย
 อันใดที่จะเกิดกิเลส ไม่มีพื้นฐานอันใดที่จะทำให้เกิดกิเลส
 กิเลสจึงเหือดแห้งหายไปด้วยอำนาจ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ
 พรหมจรรย์ที่บริสุทธิ์บริบูรณ์, จึงทำความถึงที่สุดแห่งทุกข์ ให้
 แก่ตนได้โดยชอบ ดังที่ได้วิสัชนามา.

พวกเราพุทธบริษัททั้งหลาย ได้พร้อมเพรียงกัน
 ส่งเสริมกิจการของโรงพยาบาลสงฆ์ ด้วยความมุ่งหมาย
 ที่จะให้เป็นส่วนหนึ่งของการบำรุงพระพุทธศาสนา ให้
 พระพุทธศาสนายังคงมีอยู่ โดยอาการที่ยังมีธรรมะอยู่ในโลก
 มีผู้ประพฤติธรรมะอยู่ในโลก มีการหลุดพ้นจากความทุกข์
 อยู่ในโลกตลอดไป ดังนี้. ขอให้เราทุกคนมีปณิธานตรงมา
 ยั้งมั่น แล้วมีศรัทธาโมหะ ในการกระทำของตน ๆ.
 ทำจิตให้สูงขึ้น ให้สะอาด สว่าง สงบ ยั้งมั่น ด้วยการ
 มองเห็นคุณค่าของธรรมโอสถ ที่เรากำลังทำตนให้เป็น
 เสมือนหนึ่งเครื่องรองรับ เครื่องเกอกล เครื่องอุดหนุน
 ให้ธรรมโอสถนี้ ยังคงมีอยู่เป็นท่วงแกสตร์ของโลกทั้งหลาย
 ตลอดกาลนาน โดยไม่คิดแต่เพียงว่าเราได้รับแต่ส่วนตัว
 ก็พอแล้ว. ขอให้กล้าคิด กล้าพยายาม กระทั่งถึงการ
 ที่จะทำให้ธรรมโอสถนี้ ยังคงมีประดิษฐานอยู่ในโลก
 ยืนยาวยิ่งกว่า ๕๐๐๐ ปี เป็นที่พึ่งแกสตร์ทั้งหลายต่อไป
 ข้างหน้า ดังที่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ท่านได้ทำ
 สืบ ๆ กันไว้ ต่อ ๆ กันมา จนถึงพวกเราในปัจจุบันนี้.

เราทั้งหลายจงอาศัยความกตัญญูคุณทเว^๕ เป็นเบื้องหน้า
 เสียสละทุกอย่างทุกทาง เพื่อจะสืบอายุพระศาสนา
 อันเป็นธรรม โอสถของโลก ให้ยืนยาวต่อไป ตลอด
 กัลป์าวสานต์เทอญ.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

มองแต่ แง่ดี เถิด.

เขามีส่วน เคาบ้าง ช่างนิ้วเขา
 คงเล็กลงเขา ส่วนที่สี่ เขามีอยู่
 เป็นประโยชน์ โลกบ้าง ยังแท้ดี
 ส่วนที่ซัว ลอยไปรู้ ขอบเขาเค็ป;
 ละเขาคน มีสี่ โดปส่วนได้ไป
 ลอยมัวเหี่ยว คั้นหา สหายเค็ป
 เหมือนเหี่ยวหา นหวดแท้ ทปเป็ล่าว
 มีกให้เคย มองแต่สี่ มีคุณจริง ๆ

ศาสนาคืออะไร?

เรื่อง

ศาสนาที่แท้จริงมีเพียงศาสนาเดียว

พุทธทาสภิกขุ

ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๑๔

ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

วันนี้ เราจะพูดกันในหัวข้อที่ว่า ศาสนาที่แท้จริงมีเพียงศาสนาเดียวในหมื่นโลกธาตุ ที่ท่านทั้งหลายก็ทราบกันอยู่แล้ว. แต่ก่อนอื่นทั้งหมด ก็อยากจะพูดกันถึงเรื่องที่ว่า เพราะเหตุไรจึงต้องพูดกันถึงเรื่องนี้ ?

ถ้าจะกล่าวโดยทั่ว ๆ ไปก็เพราะเหตุว่า เดิมนั้นเรากำลังมีศาสนามากมาย จนมีการทะเลาะกันระหว่างศาสนา, หรือว่า

ความที่มันมีศาสนาที่ขัดกันนั้นแหละ จึงเป็นมูลเหตุให้โลกนี้
ระส่ำระสาย. ยิ่งถ้าจะดูกันให้ลึกกว่านั้น ปัญหามันยังเนื่องไปถึง
เรื่องที่ลึกกว่านั้น ซึ่งเราจะได้แบ่งออกเป็นปัญหาหลาย ๆ กลุ่ม
ด้วยกัน.

บรรดาปัญหาของโลกเป็นส่วนรวมนี้ มีอยู่กลุ่มหนึ่ง
เป็นเรื่องที่เราจะต้องพิจารณาคูกันให้เห็น ก็คือว่า โลกกำลัง
จะฉิบหาย เพราะมีวิกฤตการณ์ร้ายแรงยิ่งขึ้นทุกที. ข้อที่ท่าน
ทั้งหลายอาจจะทราบกันอยู่แล้ว ไม่ต้องอธิบายอะไรกันมาก
มายก็ได้ แต่เอามาพูดเพื่อให้เห็นว่ามันก็มีอันนั้นแหละ เป็นมู
ลเหตุที่เป็นปัจจัยสำคัญของโลกทุกวันนี้ ที่เราจะต้องช่วยกันคิด
แก้ไข. โลกกำลังประสบวิกฤตการณ์ กำลังจะฉิบหายร้ายยิ่งขึ้น
ทุกทีนี้ มันมีมูลเหตุมาจากการที่ไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ระหว่าง
ศาสนา รวมอยู่ด้วยประการหนึ่ง.

ดังนั้นสิ่งที่เราควรจะมีหวังก็คือว่า โลกมันจะรอด
ต่อไปได้ ก็เพราะมีความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา คือแต่ละ
ศาสนา หรือแต่ละบุคคล ผู้ที่นับถือศาสนาต่าง ๆ กันนั้น
มีความเข้าใจกันดี แล้วกันเพราะเข้าใจศาสนาของตน ๆ ดี และ
ปฏิบัติถูกต้องด้วย อันนี้เป็นทางที่โลกนี้มันจะรอดอยู่ได้. ที่นี้

จะสำเร็จอย่างนั้นได้ก็ต้องมีความเข้าใจอันถูกต้อง ว่าโดยที่แท้แล้วมีศาสนาเพียงศาสนาเดียวใน همینโลกธาตุ. ส่วนที่คิดแยกแตกต่างกันนั้น มันเป็นเพียงเปลือก เปลือกนอกของศาสนา ไม่ใช่เนื้อแท้ของศาสนา. นี้แหละ คือปัญหาของโลกเป็นส่วนรวมกันทั้งโลก โลกมันมีปัญหอย่างนี้ โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ เราจึงเอามาพิจารณา เพื่อจะช่วยกันแก้ไขในฐานะที่ว่าเราอยู่กันในโลกร่วมกัน.

ที่นี้ ก็มาถึงปัญหาของชาวพุทธโดยเฉพาะ ในฐานะที่เราเป็นชาวพุทธ เรามีความเคารพนับถือตัวเอง ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ เรามีความรับผิดชอบในหน้าที่ของเรา เราก็มองไปยังปัญหาที่กำลังมีอยู่. โดยทั่วไปเราจะพบว่า พระพุทธศาสนาของเรายังไม่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ตถาคตเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์, การเผยแผ่พรหมจรรย์หรือธรรมวินัยนี้ ก็เพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์; อะไร ๆ ก็ล้วนแต่เล็งถึงเทวดาและมนุษย์. แต่เดี๋ยวนี้พระพุทธศาสนาของเรายังไม่เป็นประโยชน์ ทั้งแก่เทวดา และมนุษย์.

คำว่า “เทวดาและมนุษย์” ในที่นี้ ถ้าไม่มีปัญญาที่จะมองเห็นเป็นอย่างอื่น ก็จงมองไปในทำนองที่ว่า มนุษย์ก็คือคนธรรมดาสามัญ ชั้นสามัญ: เทวดา ก็คือผู้คนชั้นพิเศษที่มันดีกว่าสามัญ. โดยทั่วไปในโลกเราก็มีคนสามัญอาบเหงื่อต่างน้ำ ที่ชั้นชั้นพิเศษ ก็ไม่ต้องเป็นอย่างนั้น มีความสะดวกสบาย สนุกสนานอยู่ได้, มันไม่เหมือนกัน มันผิดกันเกือบจะตรงกันข้าม. ตรงนั้นแหละ เราจึงเรียกว่าเป็นเทวดาพวกหนึ่ง เป็นมนุษย์สามัญอีกพวกหนึ่ง ที่พุทธศาสนานี้ ต้องการให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์. แม้ว่าเทวดากับมนุษย์จะต่างกันโดยสภาพความเป็นอยู่ แต่ก็ยังเหมือนกันโดยทางจิตใจ คือมีกิเลสและความทุกข์. พุทธศาสนาจะต้องเป็นประโยชน์ได้เท่ากันทั้งเทวดาและมนุษย์.

เดี๋ยวนี้ปัญหาของเราคืออยู่ที่ว่า ศาสนาของเรายังไม่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ — ตามที่พระศาสดาทรงประสงค์, — ตามที่มันควรจะเป็นได้ โดยเหมาะสมแก่มนุษย์, — และตามที่พระเจ้ากำหนดไว้. เรามองกันใน ๓ แง่อย่างนี้;

ที่ว่า ตามที่พระศาสดาทรงประสงค์: พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เองว่า ไม่ได้ประสงค์อย่างอื่น นอกจากประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ ท่านประสงค์อย่างนี้. ที่สิ่งเหล่านี้ยังไม่เป็นไปตามที่ท่านประสงค์ พวกเราที่เคารพตัวเองแล้ว ต้องรับผิดชอบที่ต้องทำหน้าที่อันนี้.

ที่ว่า ตามที่มันควรจะเป็นไปได้ โดยเหมาะสมแก่มนุษย์นั้น ก็เพราะว่า มนุษย์ไม่ใช่สัตว์เดรัจฉาน. ธรรมชาติสร้างมนุษย์มาให้มีสติปัญญาเพียงพอที่จะรับเอาประโยชน์อันสูงสุด ยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน; มนุษย์มีอะไร ๆ ที่จะรับเอาประโยชน์ให้มากได้ แต่แล้วมันก็ยังไม่ได้. เพราะเหตุอะไร? ก็เพราะปัญหาที่กำลังพูดถึงอยู่นี้.

ส่วนข้อว่า ตามที่พระเจ้าประสงค์ หรือตามที่ธรรมชาติกำหนดไว้ว่า เป็นมนุษย์ควรจะต้องสักเท่าไร ควรจะมีอะไรมาสักเท่าไร. คนอื่นเขาเรียกว่า “พระเจ้า” ก็ตามใจเขา เราเรียกว่า “ธรรมชาติ” ธรรมชาติเป็นผู้กำหนดไว้ว่ามนุษย์ควรจะได้อะไร จึงจะสมกับความเป็นมนุษย์ เทียบวันเราก็ยังไม่ได้สิ่งนั้น.

เหล่านี้เรียกว่าเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับพวกเรา และเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่เราจับนับถือกันอยู่ เป็นปัญหาที่เราจะต้องช่วยกันแก้ไขให้ลุล่วงไป.

ปัญหาอีกกลุ่มหนึ่ง คือปัญหาของคนบางพวก แต่แล้วก็เป็นส่วนใหญ่ ที่มีอยู่ในโลกนี้ แยกกันเป็นพวก ๆ ไม่เหมือนกัน และมีปัญหาต่าง ๆ กัน :

พวกที่หนึ่ง เห็นว่าศาสนาไม่จำเป็นสำหรับโลกในสมัยนี้แล้ว นี่ทำนองหลายที่เคยได้ยินได้ฟังกันอยู่แล้ว และเข้าใจไว้ด้วย ว่ามีคนพวกหนึ่งจำนวนมากอยู่ที่เดียวพากันเห็นว่าศาสนาไม่เป็นที่จำเป็นสำหรับมนุษย์อีกต่อไปแล้ว พวกนี้ก็ไม่สนใจศาสนา แล้วเป็นพวกที่จะมีมากขึ้นทุกที ๆ ด้วย. อย่างชาวต่างประเทศหนุ่ม ๆ หลายคนที่มาที่นี่ พอลถามว่าถือศาสนาอะไร เขาบอกว่าไม่มีศาสนา พุดด้วยการแน่ใจยืนยันมั่นคงหน้าเฉยตาเฉย. น้อยอยู่ในพวกที่เห็นว่าศาสนาไม่จำเป็นสำหรับโลกแล้ว.

พวกที่สอง เป็นพวกที่เห็นส่วนที่ไม่ใช่ศาสนาว่าเป็นศาสนา. สิ่งที่ไม่ใช่ศาสนานั้น หมายถึงเปลือกของศาสนาบ้าง ไสยศาสตร์บ้าง พิธีกรรมต่าง ๆ แล้ง ๆ บ้าง ซึ่งไม่ใช่ศาสนา แต่คนพวกนี้เขาเห็นว่านี่แหละคือศาสนา: มีได้ทั้งบ้านนอกและเมืองหลวง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันคืออยู่ โดยเฉพาะในหน้าหนังสือพิมพ์ที่มีมากขึ้นทุกที.

พวกที่สาม เห็นศาสนาผิดว่าไม่ใช่เป็นศาสนา คือ ส่วนที่จะจับทุกข์ จับกิเลสโดยตรงนั้นแหละ เขากลับเห็นว่า ไม่สำคัญอะไร. คนบางพวกถือว่าศาสนาไม่เกี่ยวกับเรา หรือไม่ใช่หน้าที่ของเราที่จะจับกิเลส เขาอยากจะมีกิเลสมากๆ และว่าเมื่อมีกิเลสมากแล้วก็มีกำลังมากๆ; หากไปทำลายกิเลส เสีย มันก็จะถอยกำลัง. เรื่องนี้เขาเห็นการทำลายกิเลสนั้นว่า เป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์อะไร นี่แหละเห็นตัวศาสนาผิดไปว่าเป็น สิ่งที่ไม่ใช่ศาสนา.

พวกที่สี่ เห็นว่า “การได้” นั้นแหละเป็นศาสนา ได้เงินได้ทองนั้นแหละ เป็นศาสนา. คนพวกนี้เปลี่ยนศาสนา เร็วมาก พอมองเห็นว่าถ้าอะไรเป็นทางที่ทำให้ได้ในสิ่งที่ตัว ต้องการแล้วจะยึดถือสิ่งนั้นทันที. สังเกตที่เขาจะถึงพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เขาจะรู้สึกว้า พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ จะช่วยให้เขาได้สิ่งที่เขาต้องการ โดยเฉพาะเช่นเงิน ความสวยงาม ความอะไรต่างๆ; นี่ถือเอาความได้วัตถุที่ตัว ต้องการเป็นศาสนาไปเสีย นี้ก็มีมากเหมือนที่เคยเล่าให้ฟังวันก่อน ว่ามีคนถือศาสนา Hitachi เพราะทำงานอยู่ในบริษัท Hitachi

มีรายได้ดี ไม่มีอะไรดีกว่า สำหรับการจะได้เป็นอย่างนั้น
นี้เรียกว่าเป็นตัวอย่างในการที่ถือเอาว่า “การได้” นี้เป็นศาสนา.

พวกที่ห้า คนอีกส่วนหนึ่ง เห็นศาสนาเป็นข้อดีของความ
ความเจริญ หรือความก้าวหน้าในโลกนี้. เขาต้องการความเจริญ
ความก้าวหน้าในโลกนี้ แล้วก็เห็นศาสนาเป็นข้อดีต่อความ
ก้าวหน้า. นี่ก็เพราะเข้าใจว่าศาสนาสอนให้ไม่ทำความเจริญ
สอนให้สันโดษอย่างโง่ ๆ; ซึ่งเป็นเรื่องความเข้าใจผิดของคน
เหล่านั้น มันไม่ใช่เรื่องของศาสนา. คราวหนึ่งได้ไปเถียงกัน
ถึงเรื่องนี้ เขาหาว่าคน ๆ หนึ่งนั้นจะต้องปฏิบัติได้แต่ในทางโลก
ส่วนทางธรรมนั้นเอาเข้ามาด้วยกันไม่ได้ มันขัดกัน. เขาเปรียบ
ว่ามันเหมือนขนมปังแผ่นเดียวทาเนยสองหน้า อย่างนี้ไม่มี
ใครทำ; แต่ที่แท้เรื่องนี้มันไม่ได้เป็นอย่างนั้น ถ้าจะเปรียบ
กับขนมที่กินแล้วมันควรจะเป็นเหมือนกับ sandwich มีไส้อยู่
ตรงกลางประกบด้วยของสองอย่าง สองข้าง ซึ่งไม่ต้องเหมือน
กันก็ได้. เราทำ sandwich ด้วยขนมปังสองชนิด หรือของที่
ไม่ใช่ขนมปังเสียข้างหนึ่งก็ยังได้ ก็เป็น sandwich ที่ดี มันไม่
ขัดกันอย่างนี้. ฉะนั้นอย่าได้เห็นว่า ศาสนานี้เป็นข้อดีของความ
ความเจริญ หรือความก้าวหน้า,

พวกทหก เห็นว่าศาสนาเป็นสิ่งที่ทำให้เสียเปรียบในการแข่งขัน คือถ้าอยู่กับในโลกนั้นมันต้องมีการแข่งขัน ถ้าใครไปเคร่งศาสนา คนนั้นจะเสียเปรียบ แล้วก็ไปไม่รอด ก็เลยไม่อยากจะทำเกี่ยวข้องกับศาสนา หรือถือศาสนาเป็นหลัก ถือเอาการได้เปรียบนั้นแหละเป็นหลัก.

นี่ ปัญหาเหล่านี้มันก็มีอยู่ทั่วไปในโลก แล้วปัญหาที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในเวลานี้ ก็คือปัญหาที่จะเอามาเป็นข้อสุดท้าย คือมีคนพวกหนึ่งเห็นเป็นว่า มีศาสนาหลาย ๆ ศาสนา แล้วก็ศาสนาของเรา ศาสนาของเขา ในฐานะที่ตรงกันข้าม หรือว่าเป็นข้าศึกแก่กัน เป็นปรปักษ์ต่อกันและกัน. ฉะนั้นขอให้นึกถึงตัวเองให้คิดว่าชาวพุทธบางคนก็มีอาการอย่างนี้ : เรามีศาสนาพุทธ เรามีศาสนาอื่น แล้วมันไม่เหมือนกัน มันเป็นปรปักษ์ต่อกัน แปลว่าอยู่ร่วมกันไม่ได้ มีอย่างนั้น.

นี่ ปัญหาเหล่านี้ เป็นปัญหาที่มีอยู่จริงที่ทำให้เกิดความลำบากยุ่งยาก ระส่ำระสายเบียดเบียนกันไม่มีที่สิ้นสุดอยู่ส่วนหนึ่งด้วย. ถ้าจะให้หมดปัญหาทุกชนิด ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ เราจะต้องมีความเข้าใจถูกต้องต่อสิ่งที่เราเรียกว่าศาสนา; แล้วต้องเห็นว่ามันมีเพียงศาสนาเดียว โดยแท้จริงทั้งในหมีนโลกธาตุ.

และถ้าคนเข้าถึงศาสนาจริง ศาสนาเดียวในหมื่นโลกธาตุนี้แล้ว มันก็ง่ายเข้าที่จะปฏิบัติ แล้วจะเกิดความรักใคร่กัน เหมือนกับว่าเป็นคนๆ เดียวกันทั้งหมื่นโลกธาตุ แล้วมันก็ไม่โง่ ไม่หลงมกมายในเรื่องความแตกต่างของโบสถ์วิหาร พิธีรีตอง ลัทธิธรรมเนียมอะไรอีกเยอะเยอะ.

เดี๋ยวนี้มันกำลังโง่ กำลังหลงอยู่ในความแตกต่างกัน กระทั่งโบสถ์วิหาร โบสถ์พวกพุทธ โบสถ์พวกคริสต์ โบสถ์พวกอิสลาม โบสถ์ของพวกอื่น มันก็ล้วนแต่แตกต่างกัน; มันไปโง่ไปหลงที่เห็นความแตกต่างกันของโบสถ์ ก็เลยเข้าใจไปว่าศาสนาก็แตกต่างกัน. ในเมื่อโบสถ์มันเป็นเพียงเปลือกของศาสนา เนื้อในของศาสนานั่นอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้, หรือว่าไปโง่ไปหลงในพิธีรีตองเล็กๆ น้อยๆ ปลีกย่อยที่เป็นของเฟื่องเกิดขึ้นมา ไม่ใช่ตัวศาสนา ขอให้เข้าใจว่าพิธีรีตองเกิดขึ้นตามความเข้าใจที่มกมาย มีอยู่ด้วยกันทุกลัทธิทุกศาสนา; แม้แต่ศาสนาพุทธนี้ ก็มีพิธีรีตอง ที่เป็น เนื้อร้าย เนื้ออก ที่เฟื่องเกิดขึ้น อีกมากเหมือนกัน ศาสนาอื่นเขาก็มี แล้วไปโง่ไปหลงในความแตกต่างของพิธีรีตองอย่างนี้; หรือว่าไปหลงในเรื่องลัทธิ ธรรมเนียม

ซึ่งสักว่าเป็นของที่เพิ่งจะสร้างขึ้น ทำขึ้น เพื่อความเหมาะสม
 อย่างอื่น; หรือว่าไปหลงในฝอยของพระคัมภีร์. ที่จริงสิ่งที่เรียก
 กันว่าพระคัมภีร์นั้น ล้วนแต่เป็นฝอยทั้งนั้น ในครั้งพุทธกาล
 พระพุทธเจ้า หรือที่เขารู้กันในครั้งนั้นก็ไม่เคยใช้คำว่าคัมภีร์.
 คัมภีร์คำนี้ใช้เป็นคุณศัพท์ หมายถึงลึกซึ้ง สิ่งที่ลึกซึ้ง. เดียว
 เราเอาคำว่าภัมภีร์มาใช้เป็นชื่อของกระดาษหรือใบลาน หรือ
 เรื่องราวที่สักว่ามีอยู่ เพียงแต่อยู่ในกระดาษหรือใบลานก็เรียกว่า
 คัมภีร์. สมัยนี้ยึดถือใบลานกันอย่างยิ่ง ถ้ามีอยู่ในใบลานแล้ว
 ใครจะเขียนใครจะพูดก็เป็นของศักดิ์สิทธิ์ไปหมด ฉะนั้นเลย
 อ้างคัมภีร์มาข่มขู่กัน แต่แล้วเรื่องคัมภีร์นั้นมันเป็นเรื่องฝอย
 ทั่งนั้น ฝอยของคัมภีร์ หรือคัมภีร์ฝอยทั้งนั้น. มันก็เลยไปติด
 อยู่ในคัมภีร์ ไปโง่ไปหลงในตัวคัมภีร์ ไม่รู้ว่าศาสนาที่แท้จริง
 คืออะไร อยู่ที่ไหน.

นอกนั้นยังไปหลงในเรื่องปุคคลาธิษฐาน ที่เรื่องมัน
 ลึกเกินไป พูดกันตรงๆ ไม่ได้ เขาพูดเป็นเรื่องสมมติ อุปมา
 เป็นโวหารนี้เรียกว่าปุคคลาธิษฐาน ก็ไปหลงเรื่องอย่างนี้กันมาก.
 แล้วยังมีเรื่องปาฏิหาริย์ที่พูดไว้ในภาษาคน มันก็คล้ายๆ กับเรื่อง
 ปุคคลาธิษฐาน. ปาฏิหาริย์คือสิ่งที่ถ้าฟังกันตามตัวหนังสือแล้ว

เชื่อไม่ไหว อย่างว่าพระพุทธเจ้าพอคลอดออกมาก็เดินได้ พูดได้
 อะไรได้ทำนองนี้. อย่างนั้นมันมีกันทุกศาสนาเรียกว่าเป็นปาฏิหาริย์
 มีความมุ่งหมายคือสนับสนุนให้พระศาสนานั้น ๆ มีความศักดิ์สิทธิ์
 มากขึ้นอย่างหนึ่ง และมีความมุ่งหมายว่าจะเปรียบเทียบสิ่งอัน
 ลึกลับไว้ในรูปคำพูดชนิดนี้ เช่นว่าพอเกิดมาเดินได้นั้นก็หมาย
 ความว่า พอพระพุทธเจ้าตรัสรู้ขึ้นมาก็เผยแผ่ศาสนาของพระองค์
 ได้ มีคนเชื่อฟัง พูดให้คนยอมรับได้ ไม่ต้องรอเวลาอะไรอีก.
 ปาฏิหาริย์อย่างนั้นขอให้เข้าใจว่ามีกันทุกศาสนา แล้วพอ ๆ กัน
 ทั้งนั้น แต่ก็ไม่ถึงตัวของศาสนา มันต้องหมดความหลงในเรื่อง
 อย่างนั้นเสียก่อน. ฉะนั้นการที่จะหมดความหลง หรือหมด
 ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ก็จะต้องเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา”
 นั้นอย่างถูกต้อง. ถ้าเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” ถูกต้อง
 จริง ๆ จะมองเห็นเอง ว่ามันมีแต่เพียง ศาสนาเดียวใน همین
 โลกธาตุ.

ที่นี้ ก็มาถึงคำว่า “โลกธาตุ” บางคนอาจจะยังไม่
 เข้าใจ โลกะ-ธาตุ. คำว่า ธาตุ หรือ ธา-ตุ นี้หมายถึง
 สิ่งที่ทรงตัวอยู่ได้ ปราภฏการณมีสำหรับสิ่งเหล่านั้น นี้ก็เรียกว่า

ธาตุ คำว่า “โลก” โลกในภาษาบาลีตามตัวหนังสือตามหลักของภาษาบาลีคำนี้แปลว่า *สิ่งที่แตกได้* ก็หมายความว่าสิ่งที่ไม่อยู่ถาวรตลอดอนันตกาล เป็นสิ่งที่ชำรุดหรือแตกได้ นี้เรียกว่าโลก ไม่ว่าโลกไหน. โลกธาตุ ก็แปลว่า สิ่งที่ทรงตัวอยู่ชั่วขณะหนึ่งแล้วก็แตกไป เรียกว่า โลกธาตุ. นี้แหละเป็นความหมายทางภาษาธรรม : ถ้ามันทรงตัวอยู่ได้ถึงระยะกาลที่มันจะอยู่ได้ แล้วก็แตกดับลงนี้เรียกว่าโลกธาตุหนึ่ง แล้วมีมากมาย. แต่เดี๋ยวนี้ภาษาธรรมคำที่เราพูดกันอยู่นี้ไม่ใช่อย่างนั้น เราพูดกันอย่างภาษาคนธรรมดาที่เขาพูดกันทั่วไป แม้ในประเทศที่มีภาษาบาลีเป็นหลัก คำว่า *โลกธาตุ* นี้ ก็หมายถึงโลกๆ หนึ่งหรือชุกหนึ่ง แต่มันก็พูดยากหรืออธิบายยาก จึงต้องเอาตามรายการที่เขาวางไว้ เช่นว่า มีพระพุทธเจ้าเพียงองค์เดียว มีดวงอาทิตย์เพียงดวงเดียว มีระบบของมนุษย์ นรก สวรรค์ อินทร์ พรหม อะไรเพียงระบบเดียว นั่นแหละเรียกว่าโลกธาตุหนึ่ง. เช่นมีคำกล่าวที่ว่า “ในโลกธาตุหนึ่งจะมีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นสององค์นั้นไม่ได้ เป็นอริสัจนะ” นี้พระพุทธภาษิตก็มีที่กล่าวอย่างนี้. ฉะนั้นเรารู้เอาเองก็แล้วกัน ว่าขอบเขตที่มัน

จะมีพระพุทเจ้าได้เพียงองค์เดียว มีครั้งละ ๒ องค์ไม่ได้ นั่นมันมีเท่าไร แค่นั้น แล้วมีดวงอาทิตย์เพียงดวงเดียว มีนรกอยู่ระบบหนึ่ง มีสวรรค์อยู่เพียงระบบหนึ่ง หรือมีคนมีอะไรก็ตาม ล้วนแต่เพียงระบบเดียวเท่านั้นใน ๑ โลกธาตุ. เรายังมองเห็นด้วยตาไม่ได้ เราจึงต้องคำนวณตามหลักที่เขากล่าวไว้. ถ้าสมมติให้ท่านองมันคล้าย ๆ กับว่าระบบสุริยจักรวาล ซึ่งมีดวงอาทิตย์ดวงเดียวตั้งอยู่เป็นประธาน : Solar system ที่เรียกในภาษาวិทยาศาสตร์นั้น มันมีพระอาทิตย์เพียงดวงเดียว แล้วก็มีอะไรก็เพียงเดียว ๆ ๆ ไป นี้ก็เรียกว่า “โลกธาตุหนึ่ง” ก็ยังพอจะใช้ได้โดยอนุโลม ให้มันพอจะฟังถูก. ที่นี้มันมีคำว่า “ตั้งหมื่นโลกธาตุ” โลกธาตุหนึ่ง ๆ นั้นมิใช่มีน้อย แต่มีตั้งหมื่นและบางราย บางคัมภีร์ว่า มีตั้งสามหมื่น สามหมื่นโลกธาตุ มีอยู่ทั้งหมดสามหมื่นโลกธาตุ; อย่างจะพูดสมมติก็มีตั้งสามหมื่นสุริยจักรวาล.

เอาละเรื่องนี้ไม่สำคัญ มันจะมีเท่าไรไม่สำคัญ สำคัญอยู่ตรงที่ว่า เวลานี้เราจะยืนยันว่าในโลกธาตุไหน ระบบสุริยจักรวาลไหนก็ตาม รวมกันทั้งหมดแล้วมีศาสนาที่แท้จริง

อยู่เพียงศาสนาเดียว. ขอให้ท่านสนใจฟังในข้อนี้ และถ้าฟังแล้ว ต้องฟังจนให้เข้าใจ คำว่า “ศาสนาเดียว” ด้วย.

เรามีความหมายที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่งว่า ในโลกธาตุไหน ก็โลกธาตุก็ตาม มันมีสิ่งที่มีชีวิตเป็นของสำคัญ. ถ้าไม่มีสิ่งที่มีชีวิตก็ไม่ใช่ของสำคัญอะไร ไม่ต้องพูดถึง. ที่นี้ ถ้ามีสิ่งที่มีชีวิตแล้ว มันมีอะไรอย่างเดียวกันอยู่อย่างหนึ่ง ก็คือหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความทุกข์, เกี่ยวกับเหตุให้เกิดทุกข์, ความดับของความทุกข์ และทางให้ถึงความดับของความทุกข์, ที่เราเรียกกันว่า “อริยสัจสี่” นี้ เหมือนกันหมดเลย. ข้อนี้จะอธิบายละเอียดกันทีหลัง.

ในชั้นนี้ก็เพียงแต่ต้องการให้ทราบว่า ในโลกธาตุไหนก็ตาม เรื่องที่เกี่ยวกับความทุกข์และความดับทุกข์นั้นเหมือนกันหมด ไม่ว่ามันจะมีสักที่พื้นโลกธาตุ; และยังแถมว่าในอดีตกาล ในปัจจุบันกาล ในอนาคตกาล มันจะเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น ไม่เป็นอย่างอื่นอีก ถ้ามันยังมีโลกธาตุอยู่แล้วก็มีไปจนกว่ามันจะแตกดับลงไปสมตามชื่อของมัน ว่าโลกคือสิ่งที่แตกได้. ในทุก ๆ โลกธาตุ ไม่ว่าโลกธาตุไหน มันอยู่ใต้กฎของธรรมชาติอย่างเดียวกัน ข้อเดียวกัน คือความเป็น

อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ต่อให้มันมีสักล้านโลกธาตุ มันก็มี
ความเหมือนกันตรงที่มีความเป็นอนิจจัง เป็นทุกขัง เป็น
อนัตตา.

พวกมหายานเขากล่าวไว้ประหลาดๆ ว่ามีพระพุทธรเจ้า
ต้นกำเนิดอยู่องค์หนึ่งเรียกว่า อาทิพุทธรเจ้า—พระพุทธรเจ้าองค์
เดิมหรือองค์แรก; แล้วก็เกิดพระพุทธรเจ้าออกมาเป็นชั้นๆ จาก
จากองค์นั้น เป็นพระพุทธรเจ้าประเภทที่มาจากกำลังจิตหรือฌาน
ของพระพุทธรเจ้าองค์แรก แล้วยังมีพระพุทธรเจ้าที่เป็นมนุษย์
ออกมาจากพระพุทธรเจ้าที่เกิดจากกำลังฌานนั้นอีกทีหนึ่ง; ก็เลยมี
พระพุทธรเจ้านับด้วยพันด้วยหมื่นด้วยแสน: และพระพุทธรเจ้า
ทั้งหมดนั้นขึ้นอยู่กับพระพุทธรเจ้าองค์แรกเพียงองค์เดียว. นี่มัน
คล้ายๆ กับว่า ทั้งหมดมันขึ้นอยู่กับสิ่งๆ เดียว หรือออกมา
จากสิ่งเดียว. อาทิพุทธรเจ้า พระพุทธรเจ้าองค์แรกนั้น บางพวก
ใช้ชื่อว่า อมิตายุ อมิตาภะ ก็มี คือเป็นสิ่งที่มีความสูงที่คำนวณ
ไม่ได้ มีแสงสว่างที่คำนวณไม่ได้ เป็นต้นตอของแสงสว่าง
หรืออายุทั้งหมด.

นี่ พุทไปมันก็มากเรื่อง แล้วจะพันเผื่อ จะเวียนหัว
จะง่วงนอน; ขอให้จับใจความให้ได้แต่เพียงว่า สิ่งที่มีอยู่

มากมายนั้นมันไม่แปลกกัน มันมีความเหมือนกันเป็นอย่างดีด้วยกันอยู่อย่างหนึ่ง. สำหรับในแง่ของศาสนานั้น เราจะถือว่าในโลกธาตุไหนมีศาสนาอย่างเดียวกัน ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป ว่าคืออะไร.

ที่นี้ ก็มาถึงสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” มันก็ชวนงงงนอนมากยิ่งขั้น ขอให้ฟังให้ดีๆ ถ้าเราจะเข้าใจคำๆ นี้ในแง่ของภาษา เรื่องมันก็จะมาก : ขั้นแรกที่สุด ให้เข้าใจว่า คำว่า “ศาสนา -- ศาสนา” นี้ เป็นคำพูดที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมาแล้วกับบัญญัติความหมายเอาตามความรู้สึกของตัว. พวกเราเป็นไทยก็มีภาษาไทย ถือตามความหมายในภาษาไทย; ในภาษาไทยมีคำว่า “ศาสนา” ซึ่งเอามาจากภาษาบาลี. แต่คำว่า “ศาสนา” ตัวนี้ แปลว่า คำสั่งสอน กลายเป็นคำพูดที่เป็นคำสั่งสอน. คำๆ นี้ยังมิได้เล็งถึงตัวการปฏิบัติ ฉะนั้นคำว่า “ศาสนา” ในภาษาไทยนี้ หมายถึงคำสั่งสอน. แต่พระพุทธเจ้าไม่เรียกศาสนาของท่านว่าคำสั่งสอน ก็ท่านไม่ยากให้มีแต่คำสั่งสอน ต้องการให้มีการปฏิบัติ. พระพุทธเจ้าท่านไม่เคยทรงใช้คำว่า “ศาสนา” แต่ท่านใช้คำว่า “พรหมจรรย์” - จรรย์นั้น แปลว่า จริยา คือประพฤติกหรือปฏิบัติ - พรหมนี้ แปลว่า ประเสริฐ.

สิ่งที่เราเรียกกันในเมืองไทยว่า “ศาสนา” นั้น พระพุทธเจ้าท่านไม่เคยเรียก ท่านเรียกว่า “พรหมจรรย์” จงมาประพาศพรหมจรรย์ นี่คือมาบวชในศาสนา, แล้วจึงไปเผยแผ่พรหมจรรย์ นั้นแหละคือไปเผยแผ่ศาสนา, ฉะนั้น ศาสนาของพระพุทธเจ้าท่านหมายถึงตัวการประพาศปฏิบัติที่ประเสริฐที่เรียกว่า “พรหมจรรย์”

บางที ก็เรียกว่า “สิกขา” = ศีลสิกขา สมานสิกขา บัญญาสิกขา นี่ก็ไม่ใช่ตัวคำสั่งสอน: คือตัวการปฏิบัติลงไปตรง ๆ ให้เป็นศีล ให้เป็นสมาน ให้ปัญญาขึ้นมา อย่างนี้เรียกว่า สิกขา และนั่นแหละคือศาสนา. ในภาษาไทยเรียกว่า “ศาสนา” แต่ในภาษาบาลี เรียกว่า “สิกขา”

บางที พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกรวม ๆ ว่า “ธรรมวินัย” ธรรมวินัยนี้ก็มิได้หมายถึงตัวคำสั่งสอน หมายถึงได้รับคำสั่งสอนแล้วก็ปฏิบัติตามธรรมตามวินัย. มีธรรมะมีวินัย นั้นหมายความว่าปฏิบัติมันจึงจะมี ไม่ใช่เพียงแต่เล่า ๆ เรียน ๆ แล้วมันจะมีวินัยขึ้นมาได้; ต้องปฏิบัติเสร็จแล้วมันจึงจะมีธรรมะและมีวินัย. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” โดยเนื้อแท้หมายถึงการ

ปฏิบัติ **ตัวการปฏิบัติ** ไม่ใช่สักแต่ว่าคำสั่งสอน; นี่จำไว้ให้ตี ๆ ประเดี๋ยวมันมีเรื่องคาบเกี่ยวกันอีกมาก. แต่ในภาษาไทยเรามีคำว่า “ศาสนา” คำนี้แปลว่าคำสั่งสอน แต่ **ตัวแท้ของศาสนา** ไม่ใช่คำสั่งสอน มันเป็นตัวการปฏิบัติ. ถ้าเราจะให้คำ ๆ นี้ ยังคงใช้ได้อย่างถูกต้อง เราต้องแก้คำแปล หรือความหมายของคำว่า *ศาสนา* ในภาษาไทยนี้เสียใหม่ คือให้มันหมายถึงตัวการปฏิบัติตามคำสั่งสอนนั้นเสร็จแล้ว จึงจะเป็นตัวศาสนาขึ้นมา. ขอให้ท่านจำคำว่า “ศาสนา” ไว้ในฐานะเป็นภาษาไทยเสียคำหนึ่งก่อน.

ที่นี้ เราก็คงจะไปถึงคำว่าศาสนา ที่เป็นภาษาสากล คือใช้รวมกันทั้งโลก โดยเฉพาะก็คือคำภาษาอังกฤษว่า religion ซึ่งเอามาจากภาษาละติน คำว่า religion นี้เป็นภาษาอังกฤษที่ถอดเอามาจากภาษาละติน; ก็เลยต้องเอาความหมายในภาษาละตินมาเป็นหลัก : คำว่า religion เดียวนี้ก็แปลกันว่าศาสนา เพราะว่ามันไม่รู้ว่าจะแปลว่าอะไร. แต่แล้วมันก็มีปัญหาเกิดขึ้น ซึ่งจะได้พิจารณากันต่อไป คาบเกี่ยวไปถึงพระเจ้าและอะไร ๆ อีกมาก. ที่นี้ว่ากันตามตัวหนังสือก่อน คำว่า religion ถ้าถูก

เด็ก ๆ ที่เพิ่งเรียนภาษาอังกฤษก็จะอ่านว่า re-lig-ion ตัว lig
มันสำคัญ ; ในสมัยโบราณ คือสมัยที่ฝรั่งเจ้าของภาษาที่ใช้
ภาษาละติน เขาค้นพบกันว่าในสมัยที่คนชื่อ Cicero เป็น
เจ้าตำรับตำราอยู่นั้น คน ๆ นี้เขาให้คนอื่นถือหลักว่าคำ religion
นั้นมาจากคำว่า lig. คำว่า lig นี้แปลว่า ปฏิบัติ ปฏิบัตินั้นคือ
ปฏิบัติตามคำสั่งที่มาจากสวรรค์.

ต่อมาอีกถึงสมัยคนที่ชื่อ Servius คนนี้มาให้ความเห็น
ใหม่ว่า คำว่า religion นั้นที่ถูกมาจากคำว่า leg. คำว่า leg นี้
แปลว่าผูกพัน เหมือนเอาเชือกมาผูกอะไรอย่างนี้ เรียกว่าผูกพัน.
ฉะนั้น religion คือสิ่งที่ทำการผูกพันมนุษย์ให้ติดกับพระเจ้า.
สองคนเกิดให้ความหมายเป็น ๒ อย่างแล้ว.

ต่อมาอีกถึงสมัย St. Augustin The Great กล้าย ๆ จะ
ประนีประนอม ว่าอย่าไปมัวเถียงกันเลย เอมันทั้งสองคำมาผูก
รวมเข้าด้วยกัน ทั้ง leg และทั้ง lig ก็เลยได้ความหมายว่า
การปฏิบัติตามคำสั่งจากสวรรค์ เพื่อให้เกิดการผูกพันกัน
ระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้า. นี้ความหมายสมบูรณ์เต็มที่
คือเราต้องปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงแต่พูดหรือเพียงแต่สอน ปฏิบัติ

ตามคำสั่งที่มาจากสวรรค์ แล้วเกิดความผูกพันมนุษย์กับพระเจ้า ให้ติดกัน นี่คือตัว religion หรือ “ศาสนา” ในภาษาไทย. ฟังดูแล้วของเขาคือ เขาคิดที่ คิดว่าคำว่า “ศาสนา” ในภาษาไทย มากทีเดียว. คำว่า ศาสนาในภาษาไทยแปลได้แต่ว่าเป็นคำสั่งสอน, ส่วนคำว่าศาสนาในภาษาอังกฤษ คือ religion นั้น มันแปลว่า ปฏิบัติตามคำสั่งจากสวรรค์ จนเกิดความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระเจ้ามันติดว่ากันมาก. แต่แล้วคำว่า “religion” นั้นแหละเมื่อจะต้องแปลเป็นไทย มันก็ไม่แปลเป็นอื่นได้นอกจากจะแปลว่าศาสนา.

เรามันอยู่ในโลกรวมกันทั้งโลก มันต้องมีคำพูดที่พูดใช้ได้รวมกันทั้งโลก; สำหรับคำว่าศาสนานั้นมันไม่มีคำอื่นนอกจาก คำว่า religion: จะเป็นศาสนาไหนในโลกนี้ก็ตามมันต้องใช้คำว่า religion เป็นคำกลางสำหรับพูดกันให้เข้าใจกันทั้งโลก. อย่างเจอหน้ากัน จะถามว่า นับถือศาสนาอะไร อย่างนี้มันก็ต้องใช้คำๆ เดียวกัน มันจึงจะรู้กันคือ religion อะไร. หรือจะไปขอหนังสือเดินทางไปต่างประเทศ เขาก็ต้องถามว่าศาสนาอะไร มันก็ต้องใช้คำๆ หนึ่ง ซึ่งมันตรงกันหมด

แล้วแต่ว่าจะนับถือศาสนาไหน. ฉะนั้นคำว่าศาสนาในภาษาไทย
 นั้นไม่ต้องพูดถึงก็ได้ ยกเลิกเสียก็ได้ ต้องเอาคำกลางคำสากล
 ที่ใช้ได้แก่ทุกชาติทุกศาสนาทุกภาษา ที่เขาจะใช้เขียนในหนังสือ
 เดินทางเป็นต้น ก็คือ religion หมายถึงระบบปฏิบัติตามคำสั่ง
 จากสวรรค์ที่ทำให้มนุษย์เป็นอันเดียวกันกับพระเจ้า.

บัญญัติมันเดินต่อไปอีก ในข้อที่ว่าศาสนาที่มันจะเป็น
 ประโยชน์ มันต้องทำหน้าที่ ไม่ใช่ว่าเป็นคำสั่งสอนเฉยๆ
 มันมันไม่ได้. มันต้องมาอยู่ในฐานะเป็นเครื่องช่วยโลก ช่วยคุ้ม
 ครองโลก. เรามีคำอุปมาอื่นๆ อีกมาก เช่น คำว่า เป็น
 โรงพยาบาลของโลก หรืออะไรทำนองนี้ ให้ศาสนามีอยู่ในโลก
 เพื่อช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ทางจิตทางวิญญาณ เป็น
 โรงพยาบาลทางจิตทางวิญญาณนี้ นั่นคือตัวศาสนา. ที่ไหนคนใน
 ประเทศไหนภาษาไหนเขาจะเรียกว่าอะไรก็ตามใจเขาซิ เขาจะ
 เรียกเป็นคำพูดอื่นอีกก็ภาษาก็ตามใจ แต่ของจริงต้องมีเพียง
 สิ่งเดียวคือสิ่งนี้ คือ **สิ่งที่จะช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์**
ในทางจิตทางวิญญาณ; แล้วก็ยุติว่า จะใช้เป็นหลักในภาษา
 สากลว่า “religion” เป็นคำกลางสำหรับรู้จักกันไป เพราะว่า
 เราใช้ภาษานี้เป็นภาษากลางระหว่างชาติ.

ศาสนาที่แท้จริงมันมีความหมายอย่างไร ? มันก็มีความหมายตรงที่ว่า ช่วยให้นักบุญพ้นจากความทุกข์ ระบบปฏิบัติอันใดมันช่วยให้นักบุญพ้นจากความทุกข์ ได้ระบบนั้นชื่อว่าศาสนา ฉะนั้นเมื่อเราพูดว่า “ศาสนาที่แท้จริงมีเพียงศาสนาเดียวในห้วงโลกธาตุ” นี้ เราต้องเสด็จถึงระบบปฏิบัติที่ช่วยคนหรือช่วยสัตว์ทั้งหมื่นโลกธาตุ ให้พ้นจากทุกข์ทางจิตทางวิญญาณได้. แล้วก็ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ในที่ร้อยก็พันก็หมื่นก็แสนโลกธาตุอะไรก็ตามใจ เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. เรื่องความทุกข์ ความดับทุกข์ นั้นมันเหมือนกันหมด ไม่ต่างกันเลย ฉะนั้นสิ่งที่จะมาดับความทุกข์ของสัตว์ทั้งหลาย เหล่านี้ได้หมด ก็ต้องเป็นสิ่งเดียวกัน อันเดียวกัน ข้อเดียวกัน เรื่องเดียวกัน หรือเหมือนกัน; ก็เลยเรียกว่าระบบปฏิบัติเพื่อความรอดพ้นจากความทุกข์โดยตรง.

ระบบปฏิบัติเพื่อรอดออกจากความทุกข์โดยตรงนั้น คือศาสนา เป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา; ไม่ใช่คำพูด ไม่ใช่ตัวหนังสือ ไม่ใช่อะไรทำนองนั้น ไม่ใช่พิธีกรรม ไม่ใช่ลัทธิธรรมเนียม แต่ว่าเป็นตัวการปฏิบัติ

ท้วยเร็ว ท้วยแรง ท้วยมือ ท้วยเท้าลงไปจริง ๆ แล้วเอา
 ท้วยรอดจากความท้วยได้ นั้นแหละคือท้วยศาสนา. ฉะนั้นสิ่ง
 เรียกว่า “ศาสนา” นั้น มันอยู่คู่กันกับสิ่ง
 เรียกว่า “ความ
 รอด” ความรอดนั้นมันมี ๒ ความหมาย; รอดทางกายคือไม่ตาย
 รอดทางวิญญาณคือไม่มีความท้วยเลย มีชีวิตอยู่โดยไม่มี
 ความท้วยเลย. อย่างรอดทางกาย เช่นหนีเสือหนีช้างเอาท้วยรอดไป
 ได้ นั้นมันรอดทางกาย นี้ไม่สำคัญ. รอดทางวิญญาณ หมายความว่า
 รอดตอนมีชีวิตอยู่นี้แหละ ก็คือรอดจากความท้วยที่เกิดจากกิเลส
 กิเลสจับตัวเราไม่ได้ เราไม่มีความท้วยเพราะกิเลส นี้เรียกว่า
 “ความรอดในทางวิญญาณ”

สิ่งที่เรียกว่าศาสนาคู่กันกับความรอด แล้วก็
 เป็นความรอดทางวิญญาณ; ไม่พูดถึงเรื่องทางร่างกายมันเป็น
 เรื่องของสิ่งที่ต่ำกว่าศาสนา. ถ้ารอดพ้นจากความท้วย ละก็ใช้ได้ เพราะ
 ฉะนั้นสัตว์ใดมีความท้วย สัตว์นั้นต้องมีศาสนา แม้ว่าสัตว์นั้น
 จะเป็นเพียงสัตว์เดรัจฉาน นี้ฟังดูให้ตี ๆ. เพราะฉะนั้นศาสนา
 ของสัตว์เดรัจฉานก็ต้องมี แต่มันอยู่ในรูปของร่างกาย ฉะนั้น
 เราเลยไม่เรียกว่ามีศาสนา สำหรับสัตว์เดรัจฉาน; แต่ที่แท้

มันก็ต้องมี สำหรับระบบทางร่างกาย. สัตว์เคระเจจันเช่น เปี้ยว เช่นปู นี่ชอบยกตัวอย่างให้มันต่ำที่สุด มันก็มีศาสนาคือการ วิ่งลงรู. เมื่อมันวิ่งลงรูมันก็นึกภัย หนีอันตราย รอคอยอยู่ได้เป็น ความรอด: นั่นแหละศาสนาของมัน ก็คือการวิ่งลงรู นี่เพราะ มันสู้ใครไม่ได้, แต่ถ้าสัตว์อื่นที่มันดีกว่าเปี้ยวกว่าปู มันมี วิธีที่จะทำให้รอดอย่างอื่นได้ มันก็สู้ขึ้นไป สูงขึ้นไป. ส่วน มนุษย์เรา呢 ไม่ถึงว่าความรอดเพียงเท่านั้นมันก็พอแล้ว ถ้า ความรอดเพียงเท่านั้นพอแล้ว มันก็เท่ากับสัตว์เคระเจจัน. มัน ขยายหน้ามนุษย์ที่คิดว่าสัตว์เคระเจจัน. มันต้องมีความรอด อีกอย่างหนึ่งที่สูงขึ้นมา คือความรอดทางจิตทาง วิญญาณ.

เมื่อจะพูดให้รวมกันหมดแล้ว คำว่าศาสนานี้
หมายถึงระบบของความรอด ทั้งทางกายและทางใจ
ดีกว่า เพราะว่า ถ้ากายมันไม่รอดแล้ว ใจมันก็ไม่มีการตั้ง
ไม่มีที่อาศัย; มันควรจะรวมความรอดทางกายนี้เข้าไว้ด้วย.
ถึงนั้นจึงขอรวบรัดเอาเสียเลยว่า สิ่งนี้เรียกว่าศาสนานี้

คือระบอบของความรอด” ใช้คำกลาง ๆ ว่า ความรอด
 อยู่รอดทั้งทางกายและทางจิต. ฉะนั้นศาสนาที่แท้จริงคือ
 ระบบการปฏิบัติ เพื่อให้รอดพ้นจากอันตราย ทั้งทางกายและ
 ทางจิต. จะมีพระเจ้าหรือไม่ จะมาจากสวรรค์หรือไม่ นั้น
 ไม่ใช่ปัญหาสำคัญ หมายความว่าถ้ามันเป็นการปฏิบัติที่เอาตัว
 รอดได้แล้วมันใช้ได้ทั้งนั้น มันจะมาจากพระเจ้า มาจากสวรรค์
 หรือไม่ ไม่สำคัญ; มันสำคัญอยู่ที่เอาตัวรอดได้. แต่ว่าในที่สุด
 ที่แท้จริงนั้นมันมีพระเจ้าและมาจากสวรรค์ด้วยกันทั้งนั้น; ระบบ
 ที่ช่วยให้เอาชีวิตรอดก็ตาม ให้เอาวิญญาณรอดก็ตาม มนมา
 จากพระเจ้า หรือมาจากสวรรค์ทั้งนั้น โดยมีความหมาย
 ต่างกัน. คนหนึ่งถือว่าพระเจ้าเป็นคน เป็นคน ๆ เรา
 หนึ่งแหละ และอยู่ที่สวรรค์ทางทิศไหนก็ตามใจ แล้วก็พูด
 ส่งลงมา บอกลงมา; นี่เขาเชื่ออย่างนั้นก็มิ. แต่ว่าพระเจ้า
 ของพวกเราชาวพุทธบริษัทนี้ ไม่เป็นอย่างนี้พระเจ้าของเรา
 คือกฎธรรมชาติ. ฉะนั้นสวรรค์ของพระเจ้าคือที่อยู่ของกฎ
 ธรรมชาตินั่นเอง.

ศาสนาหรือระบบความจริงที่ปฏิบัติแล้วเอาตัวรอดได้
 นั้นมันเป็นกฎของธรรมชาติ พระเจ้าธรรมชาติให้มา พระเจ้า

กฎธรรมชาติให้มา สำคัญกว่าพระเจ้าชนิดไหนหมด. เรา
ก็คุยได้เหมือนกันว่า ศาสนาพุทธนั้นก็มาจากสวรรค์ของพระเจ้า
พระเจ้าส่งมาด้วยเหมือนกัน. แต่พระเจ้าของเรามีความหมาย
อย่างนี้ พระเจ้าของคนพวกอื่นมีความหมายอย่างอื่น; แต่แล้ว
ก็อย่ามามัวเดียวกันเรื่องเปลือก มาตั้งหน้าตั้งตาพิจารณากันใน
ข้อที่ว่า ที่ส่งมาจากสวรรค์นั้นส่งมาว่าอย่างไร? คือว่าจะเอา
ตัวรอดให้ได้จากความทุกข์นั้น จะต้องทำอย่างไร? อันนี้จะ
เหมือนกัน. ประเดี๋ยวจะพูดให้ฟังว่ามันเหมือนกันอย่างไร.

เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า “ตัวศาสนา”
และเป็นศาสนาที่แท้จริง เป็นระบบปฏิบัติเอาตัวรอดได้
ซึ่งได้รับมาจากสวรรค์หรือพระเจ้า แล้วเราก็มีสวรรค์
หรือพระเจ้าตามแบบของเรา คนอื่นก็มีตามแบบของ
คนอื่น

ในชั้นนี้อยากจะให้มองกันกว้าง ๆ เสียก่อน ว่า
ทุกสิ่งหรือว่าทุกชีวิตทุกระดับของชีวิต ชีวิตทุกระดับนี้
ต้องมีศาสนา ต้องมีสิ่งที่เรียกว่าศาสนา. นี่ขอให้มอง
ให้เห็นชัดนี้ แล้วก็จะเกิดความพอใจ ชอบสิ่งที่เรียกว่า
ศาสนา. สัตว์ในระดับสูง มนุษย์ เทวดา มาร พรหม
หรืออะไรก็ตาม สัตว์ในระดับสูงนี้มันก็มีศาสนา; มนุษย์

ก็ต้องมีศาสนา เทวาก็ต้องศาสนา มารพรหมก็ต้องมี
 ศาสนา ต้องถือศาสนา ถ้าว่าโดยภาษาคนธรรมดา
 มนุษย์อยู่ที่นี้ เทวคาอยู่บนสวรรค์ข้างบน พรหมอยู่ข้างบน
 ชนไป มันก็ต้องมีศาสนา. แต่ว่าถ้าจะถือว่าทั้งหมด
 อยู่ในหัวใจของคน เวลาที่เราเห็นคเหินยอเหงื่อไหลไคลย้อย
 ลำบาก เราเป็นมนุษย์อย่างนี้ เราก็ต้องมีศาสนาของมนุษย์
 ที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น. ในบางเวลาเราสบายอืมเอิบไปด้วย
 กามารมณ์ได้อย่างใจไปหมด พอใจตัวเองอย่างนี้เราก็เป็นเทวคา
 ถึงขนาดนี้แล้ว เราก็ยังต้องมีศาสนา. เพราะแม้ว่าเราได้อืม
 ได้สบาย ได้สรวลเสเฮฮาถึงขนาดนั้นแล้ว ก็ยังมีสิ่งที่จะต้องระวัง
 ต้องสำรวม ต้องปฏิบัติอยู่ที่. แม้จะได้เป็นพรหมมีความ
 สุขอย่างพรหม เกิดมาจากฉานสมาธิอันจิตสนิทสะอาดแล้ว ก็ยัง
 ต้องมีศาสนาที่จะต้องระมัดระวังปฏิบัติอย่าให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา
 ได้เหมือนกัน. แม้ว่าจะเป็นเทวคามารพรหมชนิดไหนก็ยังต้องมี
 ศาสนา, เป็นมนุษย์ก็ยังมีศาสนา.

 แม้มองในทางคำที่ว่าจะเป็นสัตว์นรก หรือสัตว์

เทวรัจจาน หรือเปรต หรืออสุรกาย มันก็ต้องมีศาสนา

ไปตามแบบของเรา คือให้รอดพ้นจากความทุกข์. พวกที่
 ตกนรกอยู่ก็อยากจะพ้นจากความทุกข์ในนรก ก็ต้องมีศาสนา
 เพื่อปฏิบัติ. สัตว์เดรัจฉานรู้ได้เท่าไร มันจะรู้อะไรได้
 เท่าไร มันก็ต้องมีวิธีปฏิบัติให้รอดชีวิตอยู่ได้เท่านั้น
 เหมือนกัน. เปรตมันก็ต้องหาวิธีเอาตัวรอดจากความ
 เป็นเปรต. อสุรกายก็ให้มันรอดจากความเป็นอสุรกายไป.
 ก็เลยแปลว่าทั้งนรก เกร็ดจัน เปรต อสุรกาย มันก็ต้องมีศาสนา.

พวกกันอย่างอื่นอีก โดยหลักที่เขาใช้จัดพวก
 สัตว์ต่าง ๆ นี้. เขาว่าสัตว์มีพวกอันตชะ เกิดจากไข่.
 ชลาพูชะ เกิดในน้ำ, สังกะชะ เกิดในความหมักหมม,
 โอปปาติกะ เกิดผูกขึ้นทางจิตทางวิญญาณ; ถ้าพูดห้าอย่าง
 นี้แล้วเหมือนกันหมด. พวกอันตชะ เกิดจากฟองไข่หมด
 เช่นนก สัตว์ที่มีไข่ก่อน ก็ต้องมีศาสนา ชลาพูชะ เกิด
 ในน้ำ เช่นพวกมนุษย์ มันก็ต้องมีศาสนา. พวกสังกะชะ
 เกิดในความหมักหมม จุลินทรีย์ที่มองด้วยตาไม่เห็นเกิดจากความ
 หมักหมมไม่ต้องมีพ่อแม่ มันก็ต้องมีศาสนา เพราะว่ามัน
 ยังอยากมีชีวิต อยากเอาตัวรอด มันก็ดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอด

เหมือนกัน. ส่วนพวกโอบปาคิกะ ทางจิตวิญญาณ ก็คิด
 อย่างไรเกิดเป็นอย่างไร—คิดอย่างไรต้องเป็นอย่างไร นี่มัน
 ก็ต้องคิดไปในทางเอาตัวรอด หรือเมื่อมันมีความรู้สึกเป็นทุกข์
 มันก็ต้องคิดในทางเอาตัวรอด. สัตว์เหล่านี้ทั้งหมดก็ต้องมีศาสนา
 คือความรอด.

ทีนี้ ต่อให้เป็นต้นไม้ที่เราเห็น ๆ อยู่ ต้นไม้เหล่านี้ต้น
 โต ๆ กระทั่งต้นไม้เล็กลงมา ๆ กระทั่งต้นไม้ที่ขนาดคู้ด้วยตาไม่เห็น
 เป็นจุลินทรีย์ประเภทพืช เป็นต้นไม้ที่คู้ด้วยตาไม่เห็น มันก็ต้อง
 มีศาสนา. ต้นไม้ไม่มีศาสนา มันก็นอนอยู่ตลอดเวลาเพื่อรอดชีวิต
 มันต่อสู้ในเรื่องแสงสว่าง เรื่องน้ำ เรื่องอาหาร เรื่องอากาศ
 เรื่องอะไร ๆ ให้มันรอดชีวิตอยู่ ฉะนั้นระบบการต่อสู้ของต้นไม้
 นั้นแหละคือศาสนา ศาสนาของต้นไม้. แม้จะเป็นต้นไม้ที่เล็กจนคู้
 ด้วยตาไม่เห็น มันก็มีระบบต่อสู้ เพื่อให้มันรอดอยู่ สัตว์เล็ก ๆ
 แม้ cell เทียว มันก็มีความรู้สึกที่จะต่อสู้ให้มันรอดชีวิตอยู่ แปล
 ว่ามันก็มีศาสนา; นี่คือศาสนาวิทยาศาสตร์ละ ขอให้เข้าใจ. ถ้า
 นิยมวิทยาศาสตร์ ชอบวิทยาศาสตร์เป็นหลักละก็ นี่ศาสนาวิทยา
 ศาสตร์ คือสิ่งที่มีชีวิตมีความรู้สึกต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ตัวรอดอยู่ได้

แล้วมันก็ต่อสู้กันจนเอาตัวรอดอยู่ได้จริงๆ เหมือนกัน; ระบบนั้น
 นั้นแหละคือศาสนาของสิ่งที่มีชีวิต. ถ้ามันสูงขึ้นมา ๆ มันก็มี
 ระบบต่อสู้ ระบบปฏิบัติที่สูงขึ้นมา ๆ ๆ จนถึงคน. คนมีปัญห
 ทั้งทางกายและทางจิต ระบบศาสนามันก็กว้างออกไป. ส่วนสัตว์
 เทร็จจาน หรือต้นไม้เราถือว่ามันมีปัญหทางร่างกาย ไม่มี
 สติปัญญา ความทุกข์ที่จะเกิดขึ้น เพราะมีสติปัญญา จึงไม่มี
 ส่วนมนุษย์เรามันมีสติปัญญา ยังมีสติปัญญามากทางที่จะเกิดความ
 ทุกข์เพราะสติปัญญามันก็ต้องมาก คือมันคิดเก่ง ละโมบเก่ง
 โกรธเก่ง โง่หลงเก่ง เพราะมันคิดได้เก่ง ก็เลยมีระบบศาสนา
 ที่ลึกซึ้งหรือสูงขึ้นไป.

เท่าที่พูดมาทั้งหมดนั้นก็เพื่อให้รู้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า
 “ศาสนา” นั้น มันคืออะไร? คือการตั้งรกรากอยู่ที่เดียว เพื่อที่
 จะให้เกิดความรอดจากสิ่งที่ตัวไม่ต้องการ: นี่คือตัวศาสนาที่เป็น
 ศาสนาตัวแท้ แล้วมีอย่างเดียวกันเท่านั้นตรงกันหมดทั้งใน همین
 โลกธาตุ ซึ่งจะได้พูดให้ฟังต่อไป.

อยากจะพูดเลยไปเสียให้หมดถึงสิ่งที่จะขอเรียกไว้ที่ก่อนว่า
 “ศาสนาแฝง” ที่พูดมาแล้วนั้นหมายถึง “ศาสนาจริง” ศาสนา

ที่แท้จริง ระบุตรงลงไปจริง ๆ. นอกจากศาสนาที่ถูกต้องที่แท้จริง
แล้วมันยังมีศาสนาแฝง สิ่งที่เข้ามาแฝงกันอยู่กับศาสนา จนมอง
เห็นเป็นศาสนาไปก็ด้วย^๕คือศาสนาที่มันอยู่ในรูปของอะไรบางอย่าง
แต่ว่ามันเนื่องกันอยู่กับศาสนา. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนาแฝง”
นี่พอจะแบ่งออกไปได้ ว่าศาสนาที่อยู่ในรูปของศีลธรรม
วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี.

ศีลธรรม เป็นของกลาง กว้าง ใช้กันได้ทั่วโลกมีระบบ
ปฏิบัติเหมือน ๆ กันหมด คือไม่เบียดเบียนกันทางสังคม เป็น
คนซื่อสัตย์สุจริต กตัญญูกตเวที หรืออะไรทุกอย่าง ที่ทำ
ให้สังคมอยู่เป็นปกติ นี่เรียกว่าศีลธรรม. ศาสนาที่อยู่ในรูปของ
ศีลธรรมอย่าง^๕ก็มี. ไม่ดูการระบุว่าเป็นศาสนานี้ศาสนานั้น แต่มัน
เป็นศาสนาที่อยู่ในรูปของศีลธรรม หรือศีลธรรมนั้นแหละมันมา
อยู่ในรูปของศาสนาส่วนหนึ่งเท่านั้น.

วัฒนธรรมก็เหมือนกัน ไทยก็มีวัฒนธรรมอย่าง^๕นี้อย่าง^๕
ประจำชาติ มันก็คือศาสนาที่แฝงอยู่ในรูปของวัฒนธรรม หรือ
ว่าวัฒนธรรมที่มาอยู่ในรูปของศาสนาส่วนหนึ่งเท่านั้น; ที่เป็น
ธรรมเนียมประเพณีที่ต่างต่าง ๆ ก็เป็นอย่าง^๕.

ที่นี้ สูงขึ้นไปก็มี ศาสนาที่อยู่ในรูปของปรัชญา หรือ
 อภิปรัชญา นี่มีสติปัญญาหลักซึ่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับสติปัญญา
 ไม่เกี่ยวกับทางปฏิบัติ. สิ่งที่เรียกว่าปรัชญา หรืออภิปรัชญานั้น
 เป็นเพียงทฤษฎี ไม่ใช่ตัวการปฏิบัติ; แต่เขาถือกันว่าเป็นต้นเหตุ
 ที่จะให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้อง. แต่เดี๋ยวนี้สติปัญญานั้นมีมาก
 จนโง่. มันมีมากเกินไป มันคิดเก่ง มันคิดไปได้มากมายหลายร้อย
 หลายพันแ่ง แล้วใช้อะไรไม่ได้ ลำบากเปล่าเหนื่อยเปล่า. นี่มัน
 เป็นเรื่องมีสติปัญญาจนโง่อย่างนี้ เป็นเรื่องของปรัชญา คือชอบ
 คิดอย่างเดียว. ยิ่งเป็นเรื่องที่เข้าใจไม่ได้ของพุทธศาสนาแล้ว
 ปรัชญานั้นก็ยิ่งเป็นปรัชญาที่เพ้อเจ้อต่อไปอีก. ที่จริงตัวพุทธ-
 ศาสนานั้นไม่ใช่ปรัชญา เป็นหลักปฏิบัติตรง ๆ อย่างที่กล่าวมาแล้ว
 และอยู่ในรูปของวิทยาศาสตร์ คือมีเหตุผลชัดอยู่ในตัวเลยว่ากิเลส
 เป็นอย่างนี้พอเกิดขึ้นแล้วเป็นอย่างนี้ มีความทุกข์อย่างนี้: ตับ
 กิเลสเสีย มันก็มีความทุกข์อย่างนี้: นี่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่
 พุทโไว้ในรูปที่เข้าใจไม่ได้หรือเข้าใจทันทีไม่ได้ ก็เลยกลายเป็น
 ปรัชญา เช่นเรื่องปฏิจจุสมุปบาทอันซับซ้อนลึกซึ้ง พุทโถกันผิด
 มากออกไป ผิดมากออกไป อธิบายผิดมาตั้งพันปีแล้ว เรื่อง

ปฏิจสมเด็จพระพุทธศาสนา กลายเป็นปรัชญาไป แต่ที่แท้มัน
เป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ แสดงอยู่ชัดเลยว่า เพราะอันนั้นเกิด อันนั้น
จึงเกิด, อันนั้นเกิดอันนั้นจึงเกิด ไม่ต้องไปตามใครที่ไหน ไม่ต้อง
คำนวณอะไรอีก เป็นวิทยาศาสตร์. แต่มันเกิดไม่เข้าใจและ
มองไม่เห็น มันจึงกลายไปอยู่ในรูปของปรัชญา เรื่องอริยสัจ
เรื่องปฏิจสมุปบาทนี้ สำหรับพระอรหันต์แล้ว มันเป็นเรื่อง
วิทยาศาสตร์ที่ท่านเห็นชัดและปฏิบัติอยู่: สำหรับคนธรรมดา
ไม่เห็นอย่างนั้น เลยกลายเป็นปรัชญา. ยิ่งพวกฝรั่งที่เป็นคน
ชอบคิดมากในสมัยนี้แล้ว พอมาพบเข้ายังเป็นปรัชญาไปใหญ่เลย;
แต่เรื่องแท้ ๆ นั้นเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ง่าย ๆ สำหรับพระอรหันต์.

ที่นี้ ยังมีอยู่ในรูปของ ตรรกศาสตร์ ที่ใช้เหตุผลทาง
ทฤษฎีไม่ต้องปฏิบัติกัน พุทธศาสนาที่อยู่ในรูปของปรัชญาของ
ตรรกศาสตร์อย่างนี้ก็มีมาก เรียนจนตายก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร
และนักศึกษาศสมัยปัจจุบันก็ชอบเรียนกันในแง่นี้ เหล่านี้แหละ
คือ "ศาสนาแฝง" ที่เสียเวลาอย่างนี้.

ศาสนาแฝงที่อยู่ในรูปของ จิตวิทยา ก็มี; ธรรมดาเรา
แต่เรื่องกิเลส เพียงเพื่อดับกิเลสได้ ไม่ต้องการให้เป็นความรู้

ทางจิตวิทยา เพราะเขาแต่เพียงฉบับก็เลสได้ มันก็เป็นเรื่อง
ศาสนา เรื่องกับทุกข์. ที่นี้ เขามาตั้งปมของปัญหาให้มากขึ้น
ในทางจิต เรื่องเกี่ยวกับจิต เลยกลายเป็นจิตวิทยาขึ้นมา เป็น
ภูเขาเลากาที่เรียกว่าคัมภีร์ “อภิธรรมเจ็ดคัมภีร์” นี่เป็นเรื่องจิต
วิทยาแทบทั้งนั้นเลย มากมายเป็นภูเขาเลากา จนเป็นพุทธศาสนา
ที่อยู่ในรูปของจิตวิทยาไปเลยก็มี.

ยังมีพิเศษที่ว่า พุทธศาสนาที่อยู่ในรูปของศิลปะ คือ
คู่กับความมั่งคั่งในทางความคิดความนึก หรือการปฏิบัติที่จะให้กับ
ทุกข์ได้ ซึ่งพอฉบับทุกข์ได้แล้วมันงมงายอย่างยิ่ง แต่ไปคู่กันแต่ที่
ความมั่งคั่งนั้นนั้นเลยกลายเป็นศิลปะ เลยไม่ต้องปฏิบัติกันเหมือน
กัน. แล้วยังมีวัตถุศิลปะที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาอีกมากมาย เช่น
พระพุทธรูป โบสถ์วิหาร และอะไรต่างๆ ที่สวยงามล้วนเป็นศิลปะ
นี้ก็เลยไม่ต้องปฏิบัติอะไรกัน.

พุทธศาสนาที่อยู่ในรูปแฝงต่างๆ อย่างนี้ก็ยังมีมาก
ให้รู้ไว้ว่าเป็นศาสนาแฝง ไม่ใช่ศาสนาตัวจริง. ศาสนาตัว
จริงก็คือวิธีวงหนึ่ลธของเป็ยวของปุ่ นี้จริงกว่าเสียอีก คือ
การประพฤติปฏิบัติที่ช่วยให้กับทุกข์ได้นั้นคือ ศาสนาจริง ๆ ถ้า

เป็นมนุษย์ที่รู้จักควบคุม อย่าให้เกิดความผิดพลาดขึ้น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อย่าให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู-ของกูขึ้นมาที่นั่น นั่นแหละคือศาสนาจริง; นอกนั้นเป็นศาสนาแฝง แล้วยังมาก แล้วยังเพ้อจนเป็นบ้าหอบฟาง อีกตามเคย. หอบฟางไว้ท่วมหัว ท่วมหู ท่วมตัว มองไม่เห็น แต่ในนั้นไม่มีข้าวเปลือกสักเม็ด มันก็มีแต่ฟาง; และถ้ามีเม็ดข้าวเปลือกบ้างก็เป็นเม็ดลีบ ๆ ไม่มีสาร. เคี้ยวเรากำลังตกอยู่ในลักษณะอย่างนี้ ไปหลงตามพวกที่ชอบคิดอะไรไม่มีขอบเขต เลยไปถูกเปลือกทั้งนั้น ไปถูกศาสนาแฝงทั้งนั้น ไม่ใช่ศาสนาที่ถูกต้อง.

นอกจากศาสนาแฝงที่กล่าวมาแล้ว มันยังมาอยู่ในรูปศาสนาที่ว่าเอาเอง นี่ก็เป็นศาสนาแฝง. ศาสนาว่าเอาเองคือชอบใจอะไรก็เอาสิ่งนั้น ว่าเป็นศาสนา เหมือนกับนายคนนั้นที่ว่าเขาถือศาสนา Hitachi อย่างนี้ เขาว่าเอาเอง ใครจะทำอะไรเขา นี่เราก็มีทางที่จะว่าเอาเองเหมือนกัน ถือศาสนาอะไรตามที่เราจะชอบและรู้สึก แล้วยังพูดออกมา.

สรุปแล้วเราจึงมีศาสนาจริงและศาสนาแฝง กล่าวคือทางปฏิบัติที่มีอยู่เดี๋ยวนี้จริง ๆ ในหมู่มนุษย์นี้มันมีศาสนาอยู่ ๒ ชนิด

ศาสนาที่เป็นของแท้จริงต้องเป็นอิสระ เช่นว่าไม่อยู่ภายใต้ อำนาจของการเมืองเป็นต้น. ศาสนาที่อยู่ภายใต้อำนาจของ การเมืองนั้นต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงบิดผันไปตามอำนาจของการ เมือง ทำให้ศาสนาเป็นบริวารของการเมือง เกือบทั่วโลกเขาทำ กันอย่างนี้; เขาถือศาสนาอะไรอยู่ที่ตาม แต่แล้วการเมืองมันบังคับ ให้เขาต้องบิดผันศาสนาของเขา เพื่อคล้อยไปตามประโยชน์ทาง การเมือง, ศาสนาพุทธก็ถูกใช้อย่างนี้ ศาสนาคริสต์ก็ถูกใช้อย่างนี้ หรือศาสนาอื่น ๆ ก็ถูกใช้อย่างนี้. เมื่อมันถูกใช้ไปอย่างนี้เสียแล้ว มันก็ไม่ใช่ศาสนาที่แท้จริง หรือศาสนาที่เป็นอิสระ. นี่เรามี ศาสนาที่แท้จริงและอิสระอยู่เป็นชนิดที่หนึ่ง.

ชนิดที่สองคือ ศาสนาจำยอม จำเป็นต้องยอมแพ้ เป็น ศาสนาจำยอมให้อยู่ใต้อิทธิพลของสิ่งอื่น ไม่จริงอยู่ในตัวเอง บางคนเขาพูดว่าเดี๋ยวนี้จนนัก ขออนุญาตพระพุทธเจ้าไปเลี้ยง เบ็ดสั๊กพักหนึ่งก่อนเดี๋ยวนี้อย่างนี้เรียกว่าศาสนาจำยอม; แต่เนี่ย ยังเป็นเรื่องเล็ก. เรื่องใหญ่ของคนทั้งโลก เช่น มันฆ่าฟันกันทั้ง โลก แล้วก็ขอให้พระเจ้ายกโทษให้ไม่ต้องถือว่าเป็นบาป นี่มันเป็น ศาสนาจำยอม และไม่จริง.

เราควรจะรู้จักศาสนาที่แท้จริง และศาสนาจำลอง
 สำหรับจะแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด แล้วเราเอาแต่ศาสนา
 ที่แท้จริงมาสำหรับจะเป็นศาสนาเดียวกันในหมื่นโลกธาตุ.

เอาละมาถึงตอนนี้ก็อยากจะพูดถึงประเด็นที่ว่า มีเพียง
 ศาสนาเดียวในหมื่นโลกธาตุ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก ก็คือจะพูด
 เฉพาะในประเด็นนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก:

ข้อแรกคือ มีเพียงศาสนาเดียวโดยหลักของธรรมชาติ
 บทนิยามในประเด็นนี้มันมีอยู่ว่า ศาสนาคือความรอดที่เกิดมา
 จากการปฏิบัติที่ถูกต้อง ตามธรรมชาติ. ความหมายสำคัญ
 อยู่ตรงที่ว่า ต้องเป็นความอยู่รอด แล้วก็จากการปฏิบัติที่ถูกต้อง;
 แล้วถูกต้องนั้นต้องตามกฎของธรรมชาติ. ถ้าผิดจากกฎธรรมชาติ
 มันไม่ถูกต้อง แล้วมันไม่เป็นไปได้ ฉะนั้นเราต้องเอาหลักที่
 ธรรมชาติ. ที่สำหรับหลักของธรรมชาตินี้มันมีอยู่ว่าตัว
 ธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง, หน้าที่
 ของมนุษย์ ตามกฎของธรรมชาตินั้น อย่างหนึ่ง, แล้ว
 ผลที่เกิดจากหน้าที่นั้น ก็เป็นธรรมชาติอีกอย่างหนึ่ง. สิ่งนี้
 เรียกว่า “ธรรมชาติ” มีความสำคัญที่เราจะต้องรู้หรือเข้าใจ

อยู่ ๔ อย่าง อย่าง^๕: วัชรธรรมชาติแท้ๆ เป็นอย่างไร ? ใน
 นั้นมีกฎอย่างไร ? แล้วหน้าที่ที่จะเกิดมาจากกฎนั้นมันมีอยู่
 อย่างไร ? เราต้องทำงานได้ผล ถ้ายังไม่ได้ผลก็ไม่มีประโยชน์
 อะไร.

ทุกสิ่งทุกอย่างมันเป็นวัชรธรรมชาติ ชีวิตของเรา ร่างกาย
 ของเรา เลือดเนื้อของเรา ตัวเราทั้งตัว^๖เป็นธรรมชาติ. ที่^๗
 ความทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ตัวเรา^๘ ก็เป็นวัชรธรรมชาติ กิเลสที่มีอยู่
 ในตัวเราก็คือวัชรธรรมชาติ แล้วรูป หรือนาม หรือขันธ์ หรือธาตุ
 หรืออายตนะ หรือลักษณะเฉพาะคืออินจัน ทุกขัง อนัตตา
 มันเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวเรา. ที่^๙ เราจะต้องหาให้พบกฎของ
 ธรรมชาติที่มันเกี่ยวกับความสุข หรือความทุกข์: เมื่อใจเราเกิด
 ความรู้สึกที่เป็นตัวกู-ของกู เมื่อนั้นเราเป็น ทุกข์ทันที; เมื่อใจ
 เราว่างจากความรู้สึกที่เป็นตัวกู-ของกู เมื่อนั้นเราไม่มีทุกข์เลย;
 นี่เป็นกฎธรรมชาติ. ฉะนั้นเราก็คงมีหน้าที่ ที่จะต้องทำไม่ให้เกิด
 ตัวกู-ของกูขึ้นมา. แม้ว่าเราจะต้องทำงาน เช่น หาเลี้ยงชีวิต หรือ
 ปฏิบัติการงานอะไรร้อยแปดพันอย่าง เราก็ต้องควบคุมไม่ให้เกิด

ความรู้สึกว่าตัวกู-ของกูขึ้นมา จึงจะไม่เกิดความทุกข์. ที่นี้ เราก็ปฏิบัติในลักษณะที่ไม่ให้เกิดตัวกู-ของกู ผลของมันก็คือความสุขอยู่อย่างเป็นสุข. ซึ่งเราเรียกว่ามรรคผลนิพพาน; พวกอื่นเขาเรียกว่าได้อยู่ร่วมกับพระเจ้า ได้อยู่ในโลกของพระเจ้า ไม่มีความทุกข์เลย เพราะว่ามันกำลังไม่มีตัวกู. นี่ศาสนาเดียวทั้งหมดในโลกธาตุมีได้เพราะว่า มันเป็นเพียงกฎของธรรมชาติเพียงกฎเดียวอย่างเดียวกัน. ขอให้ตั้งอกตั้งใจพิจารณาให้เห็นว่ามันขึ้นอยู่กับธรรมชาติและกฎของธรรมชาติเพียงอย่างเดียวเหมือนกันทั้งหมดในโลกธาตุ.

เมื่อมันมีเพียงอย่างเดียว เราก็มองเห็นในแง่ว่ามันเหมือนกันทุกศาสนา ที่มีอยู่ในโลกเวลานี้ หรือปัจจุบัน หรืออนาคต หรืออดีตก็ตาม มันจะมีกร้อยศาสนาก็สิบศาสนา มันต้องอาศัยกฎของธรรมชาติเกี่ยวกับความสุขความทุกข์ขึ้นทั้งนั้น จึงจะเป็นศาสนาขึ้นมาได้. ถ้าไม่อย่างนั้นมันเป็นเพียงความเห็นของเอกชน. ที่พูดว่าความเห็นเอกชนก็คือความเห็นของคนบางคน ผิดหรือถูกก็ตามใจ เขาบัญญัติลัทธิอย่างนั้นอย่างนั้นขึ้นมาเป็นมิจฉาทิฎฐิก็มี สัมมาทิฎฐิก็มี นี่มันเล็กน้อยเกินไป ไม่เรียกว่าศาสนา. ถ้าถึงขนาดที่จะช่วยคนได้มาก ๆ จึงจะเรียกว่าศาสนา.

ศาสนาทุกศาสนา จะต้องมาจากกฎที่แท้จริงของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นจึงเหมือนกัน; แม้ว่าเปลือกข้างนอกจะผิดกัน. เรามีโบสถ์วิหารต่างกัน มีพิธีรีตองต่างกัน มีขนบธรรมเนียมต่างกัน มีคัมภีร์ต่างกัน อักษรภาษาที่ใช้ต่างกันก็ตามใจ อันนี้มันเปลือกนอก: แต่เนื้อแท้มันอยู่ที่ว่าต้องกำจัดคัมภีร์อุปาทาน ไม่ให้เกิดตัวกู-ของกู นี่มันเหมือนกันอย่างนี้. เพราะถ้าไม่ทำอย่างนี้ ธรรมชาติจะลงโทษให้เป็นทุกข์.

จะเปรียบ ความเหมือนกัน ให้เข้าใจง่ายดีกว่า; ความเหมือนกัน ซึ่งหากท่านไม่เข้าใจแล้ว ก็จะเห็นว่ามันผิดกัน เรื่องนี้เคยชอบเปรียบด้วยสิ่งที่เรียกว่า น้ำ. น้ำมันจะต้องเหมือนกันทุกหนทุกแห่ง. ถ้าเรียกว่าน้ำจะต้องเหมือนกันทุกหนทุกแห่ง; แต่ว่าน้ำนั้นมันอยู่ในลักษณะที่ต่างกันโดยเปลือกนอก เช่น น้ำคลอง น้ำบ่อ น้ำหนอง น้ำห้วย น้ำในคู น้ำในส้วม น้ำในอุจจาระ น้ำบัสสาวะ น้ำปลา น้ำส้ม น้ำอะไรต่างๆ แต่ว่าน้ำเหล่านี้เหมือนกันหมด ตรงที่เป็นน้ำ. เนื้อแท้คือน้ำของมันเหมือนกันหมด; ส่วนเปลือกนอกของมันที่หุ้มไว้เน้มนั้นต่างกัน. ตัวน้ำแท้ ๆ คือน้ำบริสุทธิ์ อย่างที่เรียกว่าน้ำกลั่นที่บริสุทธิ์จริงๆ แต่ น้ำกลั่นที่เราเห็นกันอยู่นี้ก็ไม่บริสุทธิ์ สมมุติว่าเราทำให้

มันเป็นน้ำกลั่นที่บริสุทธิ์ไม่มีอะไรเลย ซึ่งเรียกว่า “น้ำ” แล้ว น้ำบริสุทธิ์นั้น จะมีอยู่ในทุกน้ำ: น้ำในอุจจาระ น้ำปัสสาวะ ก็มีน้ำที่บริสุทธิ์ทั้งนั้น; แยกเอาส่วนที่เป็นอุจจาระ ปัสสาวะออกไปเสียซิ ก็มีน้ำที่บริสุทธิ์อยู่ในน้ำอุจจาระ น้ำปัสสาวะ. ในน้ำคลอง น้ำหนอง น้ำห้วย น้ำคูอะไรก็ตาม แยกเอาส่วนสกปรกออกไปเสียจะเหลือแต่น้ำที่บริสุทธิ์เหมือนกัน น้ำขวย น้ำโคลน น้ำอะไรก็ตามก็มีลักษณะเดียวกันอีก. น้ำส้ม น้ำปลา น้ำเหล้า น้ำอะไรทุกชนิด แยกเอาส่วนที่ไม่ใช่น้ำออกไปเสีย จนเหลืออยู่แต่ส่วนที่เป็นน้ำบริสุทธิ์; แล้วน้ำบริสุทธิ์นั้นมันจะเหมือนกันหมดไม่ว่ามันจะไปอยู่ในน้ำปลา น้ำส้ม น้ำตาล หรือน้ำอุจจาระ ปัสสาวะอะไร. ถ้ามันไม่บริสุทธิ์ เราไม่ควรเรียกว่าน้ำ. ถ้าเรียกได้ว่าเป็นน้ำ มันต้องเป็นน้ำบริสุทธิ์; และน้ำบริสุทธิ์นี้จะเหมือนกันหมดไม่ว่ามันจะอยู่ที่ไหน. แม้ในเลือด ในโลหิตของเราเนี่ยมันก็มีน้ำบริสุทธิ์ เราแยกส่วนที่เป็นเยื่อที่มีลักษณะต่างๆ เป็นโลหิตออกไปเสีย มันก็มีน้ำบริสุทธิ์. ฉะนั้นขอให้มองดูสิ่งๆ ที่เรียกว่าน้ำบริสุทธิ์ว่ามีอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ในดิน ในทราย ในต้นไม้ ในอะไรก็ตาม มันก็มีน้ำบริสุทธิ์อยู่ทุกหนทุกแห่ง

ในอากาศก็มีน้ำบริสุทธิ์อยู่ทุกหนทุกแห่ง เลยพูดว่าขึ้นชื่อว่าน้ำแล้ว ต้องเหมือนกันทุกแห่งหน; ถ้ามันเป็นน้ำจริงๆ. ศาสนาก็เหมือนกัน ถ้าเป็นศาสนาที่แท้จริง มันจะเหมือนกัน ถ้าไม่เหมือนกันไม่ใช่ศาสนาที่แท้จริง. ศาสนาที่แท้จริงต้องทำความคับทุกข์ คือทำความรอดให้ได้ เลยเหมือนกันในข้อนี้.

ที่นี้ จะชี้ให้เห็นชัดยิ่งขึ้นไปอีกว่า ความเหมือนกัน หรือ ที่ขอยืนยันว่าเหมือนกันนั้น มันมีแง่ที่จะดูกันอยู่ ๓ แ่ง ขอให้คุณ ชัดๆ ใน ๓ แ่งนี้: ข้อ ๑. ศาสนาที่แท้จริงแล้วต้องมีความ มุ่งหมายตรงกัน คือมุ่งหมายให้มนุษย์ได้สิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ ควรจะได้ คือความรอด. ศาสนาไหนก็ตามจะมีอยู่ที่ร้อยก็พัน ศาสนาก็ตาม ถ้าเป็นศาสนาที่มีส่วนจริง ต้องมีความมุ่งหมาย ตรงกันหมด คือมุ่งหมายให้มนุษย์หรือสัตว์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้ คือความรอด. ศาสนาคริสเตียนก็พูดถึง ข้อนี้ ศาสนาไหนก็พูดถึงข้อนี้ คือความรอด. ความมุ่งหมายตรง กันคิกทุกศาสนาเลย มุ่งหมายจะให้ไ้ความรอด. ถ้าไม่มุ่งหมาย อย่างนี้ ก็ตอคมันเสียได้เลย อย่าให้มันเป็นศาสนาเลย; ไม่มีความเป็นศาสนาอยู่ในระบบนั้นแล้ว ถ้ามันมิได้มุ่งหมาย

เพื่อความรอดของสัตว์ เราอดเสียได้เลยจากความเป็นศาสนานั้น
ศาสนา.

ข้อ ๒. ศาสนาที่แท้ต้องมีหลักปฏิบัติที่ตรงกัน หมายถึง
ความว่านอกจากมีความมุ่งหมายที่ตรงกันแล้ว ต้องมีหลักปฏิบัติ
ที่ตรงกัน. หลักปฏิบัติที่ตรงกันและสรุปให้สั้นที่สุดก็คือ หลัก
ปฏิบัติที่ทำลายความเห็นแก่ตน หรือทำลายความยึดถือ ว่าตัวกู
-ของกูเสียได้. ศาสนาไหนก็ต้องสอนอย่างนี้ ให้ทำลายความ
เห็นแก่ตัว โดยเฉพาะทำลายความยึดถือว่าตัวกู ว่าของกูนี้แหละ
เสียให้ได้ นี่คือหลักปฏิบัติของศาสนาที่แท้จริง. ถ้าผิดจากนี้
คือไม่ทำอย่างนี้แล้ว อดคั้งเสียได้ มันไม่เป็นศาสนา ไม่ให้เป็น
ศาสนา คือไม่ใช่ศาสนา. ถ้าเป็นศาสนาแล้วก็ต้องทำลายความ
เห็นแก่ตัว ควบคุมหรือรังับ หรือเลิกล้างความยึดมั่นว่า ตัวกู
-ของกูทุกคนทุกศาสนาเลย.

แล้วที่เหมือนกันอีก ข้อที่ ๓. ศาสนาที่แท้ ต้องมี
ผลลัพธ์สุดท้ายตรงกัน : ศาสนาที่แท้จริงนอกจากจะมีความ
มุ่งหมายตรงกัน หลักปฏิบัติตรงกันแล้ว ยังมีผลลัพธ์สุดท้าย
ตรงกันอีก คือการได้เข้าถึงความรอด. ศาสนาที่มีพระเจ้า เขา

ก็พูดว่าได้เข้าถึงความเป็นอันเดียวกันกับพระเจ้าก็มี ได้เข้าถึงโลก
 ของพระเจ้า ได้อยู่อาศัยกับพระเจ้าในโลกพระเจ้านั้นก็มี. แต่ใน
 ศาสนาพุทธเราเรียกว่าได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน. บรรลุมรรค
 ผล นิพพาน นั้นแหละคือความรอดตามลำดับ ๆ ๆ จนกระทั่ง
 รอดขั้นสุดท้าย. ถ้าศาสนาไหนไม่ให้ผลลัพท์อย่างนี้ ก็ถอดเสีย
 จากความเป็นศาสนา ไม่ใช่เป็นศาสนา ไม่ใช่ศาสนา. ศาสนาที่
 แท้จริงต้องให้ผลลัพท์เป็นความรอดจากความทุกข์แก่สัตว์ผู้ปฏิบัติ.

เราจึงพูดได้เลยว่า ศาสนาที่แท้จริงต้องมีความมุ่งหมาย
 ตรงกัน; ต้องมีหลักปฏิบัติตรงกัน. แล้วต้องมีผลลัพท์อันสุดท้าย
 นั้นตรงกัน; นี้เรียกว่าเป็นศาสนาที่แท้จริง.

ที่นี้ปัญหาที่มันมาขัดขวางการাকাชังกันอยู่ ก็คือที่ว่า มีพระ-
 เจ้าหรือไม่มีพระเจ้า นี่มันอยู่ที่การตีความหมายของคำว่าพระเจ้า
 ต่างกันอีก. พุทธศาสนาก็มี “พระเจ้า” อย่างที่ว่ามาแล้ว กล่าว
 คือกฎธรรมชาตินั้นแหละคือพระเจ้า พระธรรมนั้นแหละคือ
 พระเจ้า ฉะนั้นเมื่อพวกฝรั่งเขาจะยืนยันว่ามีพระเจ้าจึงจะเรียกว่า
 religion; เราก็บอกว่าเราก็มีพระเจ้า. ฉะนั้นเราก็เป็น religion
 คือมีพระธรรมเป็นพระเจ้า มีกฎของธรรมชาติอันเด็ดขาดเป็น

พระเจ้า. ส่วนพระเจ้าที่เป็นคน ๆ อยู่ในสวรรค์ หน้าตาเหมือนคน โกรธก็เป็น รักก็เป็น กลียดก็เป็น นั่นเราไม่เอา เราไม่ยอมรับว่าเป็นพระเจ้า. พระเจ้าของเรามีรูปร่างที่ใครมองไม่เห็น และหน้าตาไม่เหมือนคน ซึ่งเราจะเรียกว่ากฎของธรรมชาติ หรือเรียกว่าพระธรรม หรืออะไรก็ตามใจ เป็นสิ่งที่ยิ่งกว่านามธรรม คือมองไม่เห็น และไม่มီးอะไรสร้างขึ้นมา ไม่มีอะไรปรุงแต่ง; นี้พระเจ้าของเราเป็นอย่างนี้. แล้วศาสนาหรือคำสั่งสอน หรือหลักปฏิบัติของเราเกิดมาจาก “พระเจ้า” นี้. “พระเจ้า” นี้ให้เรา. เราจึงเป็น religion คือมีคำสั่งสอน หลักการปฏิบัติที่มาจากสวรรค์ส่งมาโดย “พระเจ้า” พุทธศาสนาก็เป็น religion. เราไม่ยอมให้เขาลอกให้ไปถือพระเจ้าที่หน้าตาเหมือนคนมีหนวดขาว ๆ เดียวโกรธ เดียวรัก อย่างนั้นเราไม่เอา. ฉะนั้นขอให้ถือว่า ศาสนาทุกศาสนานั้นเป็นสิ่งเดียวกันอย่างนี้ เหมือนกับน้ำไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนมันเป็นน้ำด้วยกันทั้งนั้น. ศาสนาที่แท้จริง จะเป็นศาสนาเดียวกัน แล้วควรเรียกว่า religion ด้วยกันทั้งนั้น.

เดี๋ยวนี้ก็ตามถึงปัญหาที่เป็นประเด็นสำคัญ ที่เป็นความมุ่งหมายของการบรรยายวันนี้ ว่าเราไปทำให้มีหลายศาสนา แล้ว

ต่าง ๆ กัน แล้วเป็นศัตรูกัน นั่นมันเป็นเรื่องของเราเอง. ใครก็ตามเป็นพุทธ เป็นคริสต์ เป็นอิสลามก็ตาม ถ้าเกิดไปเข้าใจว่ามีศาสนาต่างกัน ตรงกันข้าม เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน เป็นคู่วิวาทกันแล้ว คนนั้นมันโง่. เพราะว่าคนนั้นมันไม่รู้ข้อเท็จจริงที่ว่า มีศาสนาเดียวใน همینโลกธาตุ. ถ้าเราเคยโง่ก็ขอให้เลิกโง่กันเสียที่จริงเข้าใจให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงกันเสียที่ อย่าเอาถึงฉลาดเลย เอาแต่เพียงว่าหมกโง่แล้วก็รู้ตามที่เป็นจริง แค่นั้นก็พอ.

เราควรตั้งข้อสังเกตรอบ ๆ ตัวเราไว้ให้ดีกว่า อย่าลืม! ว่าเดี๋ยวนี้ เรากำลังอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า. เรากำลังอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า ปัญหามันจึงมีมาก. อย่างน้อยก็มีคนบ้าที่เข้าใจไปว่า ศาสนากำลังเป็นปฏิปักษ์ศัตรูต่อกันรบราฆ่าฟันล้างผลาญกัน; ใครเข้าใจอย่างนั้นมันคือคนบ้า. แล้วมันยังมีบางอย่างอื่นอีกมากมายหลายร้อยหลายพันอย่าง บ้าเกินกว่า ๑๐๘ จำพวก. แต่คนบ้าที่น่าอันตรายที่สุดก็คือ คนที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันในระหว่างศาสนา โดยเห็นไปว่าศาสนาแต่ละศาสนาไม่เหมือนกัน ก็เลยเกิดมีศาสนาของกู นั่นก็อยากจะพูดว่าคนบ้าเท่านั้น ที่จะถือว่า ศาสนาของกู.

ถ้าใครพูดว่าศาสนาพุทธของกุนั้นขอให้เข้าใจเถิดว่าศาสนาพุทธที่เขาพูดถึงนั้นเป็นศาสนาของมาร. ศาสนาพุทธที่แท้จริงจะมาเป็นศาสนาของกุนไม่ได้ มันเหมือนกันทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็ศาสนาไหน. หรือใครจะว่าศาสนาคริสเตียนของกุนั้นก็มีศาสนาชาทานเหมือนกัน ศาสนาที่ใครกำลังพูดถึงว่าศาสนาคริสเตียนของกุนั้นแหละคือศาสนาชาทาน. ที่นี้ มันยังจะมีมากไปกว่านั้นว่าศาสนาพุทธของกุนั้นแล้วจะพูดเลยไปถึงว่า “ศาสนาของกุนั้นแหละคือศาสนาของมารที่เป็นบ้า เป็นศาสนาของชาทานที่เป็นบ้า แล้วแต่ว่ามันจะเรียกศาสนาของมันว่าอะไร. ขอให้เลิกความเห็นแก่ตัวหรือยกตัว หรือเข้าใจผิดว่าของเราถูกต้องอย่างเดียวของคนอื่นผิด. แม้อย่างนั้นก็ต้อยกเลิกความคิดอันนี้กันเสียให้หมด ไม่อย่างนั้นเราจะเป็นคนที่ถือศาสนาบ้า ศาสนาของพญามาร แล้วเป็นมารที่บ้าด้วย, เป็นศาสนาของชาทาน แล้วเป็นชาทานที่บ้าด้วย; ขอให้เลิกความคิดอันนี้กันเสียให้หมด ให้เห็นว่าความจริง ของจริง หรืออะไร ๆ จริง ๆ มีเพียงสิ่งเดียวในหมื่นโลกธาตุ. ทุกคนก็ยึดความจริงอันนี้กันทั้งนั้น แต่บางยุคบางสมัยมันเลาไป จนไปหุ้มเปลือกให้

มันหนาเข้า ให้มันแปลกแตกต่างกันไป. แล้วเรื่องที่จะต้องปฏิบัติ ก็คืออย่าไปเถียงกันว่าเป็น religion หรือไม่. religion คำนี้ต้องให้เป็นคำธรรมดาสามัญหมายถึงศาสนา เพราะฉะนั้นพุทธศาสนาที่เป็น religion คือเป็นคำกลางสากลใช้แก่ทุกศาสนาทั่วโลก.

ทีนี้ อยากจะเล่าเรื่องบางเรื่องทีซั้ๆ ให้ฟังว่า คำว่า religion นี้ มันเกิดเป็นปัญหาขึ้นมาจากพวกเจ้าของคำๆ นี้ ระบุก็คือพวกฝรั่งที่พูดภาษานี้ แล้วก็ถือว่าศาสนานี้ใช้คำๆ นี้เป็นหลัก เขาก็บัญญัติขึ้นเป็นหลักของศาสนาของเขาว่า ถ้าศาสนาไหนไม่มีพระเจ้าศาสนานั้นไม่ใช่ religion คือไม่ใช่ศาสนา นั้นแหละ, เมื่อพวกสอนศาสนา หรือเจ้าหน้าที่ทางศาสนา มันบัญญัติเสียอย่างนั้นแล้ว คนทั่วไปก็เชื่อ มันก็รับเอามา. นักศึกษาหัวสมองใสในมหาวิทยาลัยพวกนักปราชญ์ศาสตราจารย์ ก็เลยเชื่อตามคนที่พูดนั้น ว่าถ้าไม่มีพระเจ้านั้นไม่ใช่ religion เพราะเขาบัญญัติหลักอย่างนั้น. ทีนี้พวกเราในเมืองไทยก็เลยพลอยหลับตาพูดตามเขาไปด้วย ว่าถ้าไม่มีพระเจ้าไม่ใช่ religion. นี้เพราะว่าไม่รู้จักความหมายที่แท้จริงของคำว่า religion ว่าคือหนทางแห่งความรอด จะมาจากพระเจ้าหรือไม่ก็ตาม แต่ที่แท้มันมาจาก

พระเจ้าทั้งนั้น เพียงแต่พระเจ้าที่มีความหมายต่างกัน หรือถึงถึง
 ต่างกัน : คนพวกหนึ่งว่าพระเจ้าเป็นคน คนพวกหนึ่งว่าพระเจ้า
 เป็นธรรมชาติ. ฉะนั้นพวกเราในเมืองไทยก็เลยพลอยติดวางแห
 คำพูดที่หลับตาพูดกันไปด้วย ขอให้เลิกคิดอย่างนั้นกันเสียที่
 ให้ทุก ๆ ฝ่ายรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า” ตามที่เป็นจริงเสียก่อน
 แล้วก็รู้ว่าพระเจ้านั้นสำคัญที่สุด สร้างทุกสิ่ง ควบคุมทุกสิ่ง ทำลาย
 ล้างทุกสิ่ง และเป็นต้นตอ ที่มาของศาสนา คือ กฎของธรรมชาติ
 ที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้ จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง. ที่นั่นมันมาจาก
 คนที่เป็นเจ้าของคำว่า religion นี้ เกิดหวงขึ้นมา มันขเหนียว
 มันตระหนี่ขึ้นมา จะไม่ให้คนอื่นใช้ แล้วมันก็นำหัว.

เรื่องนำหัวที่จะเล่าก็คือมีว่า เมื่อประเทศไทยเราประกาศ
 วันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ ๑ มกราคมนี้ หนังสือพิมพ์ของพวกคริสต์
 เตียนบางฉบับตีพิมพ์กันใหญ่เลย ว่าประชาชนไทยนี้ขยับใกล้เข้า
 มาจะถือคริสต์เตียนแล้ว นี้พูดอย่างนี้ก็มิ เพราะเหตุที่ไปถือ
 วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันปีใหม่. ที่จริงก่อนพระเยซูเกิดก็มีการ
 ถือ วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันปีใหม่มาแล้วก็มี คือมันหวงหรือ

มันคอยแต่จะชิงโอกาสยกตัวเองมากอย่างนี้ จึงขอให้ถือเสียว่า ศาสนาที่แท้จริงโดยสรุปแล้วมีเพียงศาสนาเดียว ใน همینโลก ธาตุ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. "หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ" คำนี้ช่วยท่องไว้สักครั้ง ว่าเป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติปฏิบัติตามหน้าที่ตามกฎธรรมชาตินี้ คือศาสนาที่แท้จริง มีเพียงศาสนาเดียวใน همینโลกธาตุ. เนื้อแท้มันมีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่โดยรูปร่างต่างกัันนั้นมันเป็นเพียงเปลือก มันมีเปลือกต่างกััน.

ทำไมมันจึงเกิดเปลือกหุ้มข้างนอกต่างกััน? ก็เพราะว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อมมันต่างกััน. ของจริงของแท้เนื้อในมีสิ่งเดียว อย่างเดียว แต่เปลือกหุ้มข้างนอกมันต่างกััน. ศาสนาที่แท้จริงมีอย่างเดียว แต่เปลือกข้างนอกมันต่างกััน. เพราะว่ามันต่างกััน. นี่ถ้าจะพูดให้เป็นเรื่อง ๆ ไปก็ว่ามันต่างกัันขึ้นมา^{นี้} เพราะความสูงต่ำแห่งสติปัญญาของมนุษย์ที่เกี่ยวกับพระเจ้า. มนุษย์มีสติปัญญาสูงต่ำไม่เท่ากันในเรื่องที่เกี่ยวกับพระเจ้า คือพวกหนึ่งรู้จักพระเจ้ามาก พวกหนึ่งรู้จักพระเจ้าน้อย พวกหนึ่งรู้จักครึ่ง ๆ กลาง ๆ พวกหนึ่งรู้จักเฉไปทางหนึ่ง อีกพวกหนึ่งรู้จักเฉไปอีกทางหนึ่ง ฉะนั้นคำว่าพระเจ้าจึงถูกรู้จักผิดกัันต่าง ๆ กัน นี่จึงทำให้ศาสนาเกิดเปลือกหุ้มแปลก ๆ กัน จนไม่

เหมือนกัน เช่นสถานที่ที่เรียกว่าโบสถ์นี้ โบสถ์ศาสนาหนึ่ง รูปร่าง
 อย่างหนึ่ง. น้ำมันเกี่ยวกับคนไม่เหมือนกัน แล้วภูมิประเทศดินที่
 อาศัยมันก็ไม่เหมือนกัน. อย่างประเทศอินเดีย^{นี้} สมัยนั้นมัน
 สบายและเต็มไปด้วยคนฉลาด เต็มไปด้วยความสมบูรณ์เรื่อง
 ปัจจัยที่จะหล่อเลี้ยงชีวิต. ที่^{นี้} ศาสนาอื่นเกิดในที่แห้งแล้งกันดาร
 เค็ดร้อน ว่างเปล่า อะไร ๆ มันก็ไม่เหมือนกันอย่าง^{นี้}. แล้ว
 ฐานะทางวัตถุ ก็อทางเนื้อหนังร่างกาย^{นี้}มันก็ต่างกัน แล้วฐานะ
 ทางจิตทางวิญญาณการศึกษา^{นี้}มันก็ต่างกัน; แล้วที่สุดก็คือ ความ
 เปลี่ยนไป ๆ อย่างรวดเร็ว รุนแรง ไม่หยุดหย่อน ของกาลสมัยของ
 ช่วงเวลา ^{นี้}มันก็ทำให้ต่างกัน.

ศาสนาอะไรเกิดอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาก็ศาสนาพุทธเกิดขึ้น
 ต่อมาอีก ๕๐๐ ปีศาสนาคริสต์เกิดขึ้น ต่อมาอีกประมาณ
 ๕๐๐ ปีศาสนาอิสลามเกิดขึ้น ^{นี้}ของมันเป็นหลาย ๆ ศาสนา; ที่จริง
 ต้องการ จะสอนความรอดจากความทุกข์ตามกฎของธรรมด้วย
 กันทั้งนั้น. แต่เนื่องจากเกิดในสมัยที่ต่างกัน แผ่นดินที่ต่างกัน
 ในหมู่คนที่ต่างกัน ในสติปัญญาพื้นฐานต่างกัน มันก็เลยอยู่กัน
 คนละรูปในส่วนเปลือก ^{ที่}นี้ เปลือก^{นี้}มันเป็น^{นี้}เืองอกที่งอก
 ออกมาเรื่อย ๆ จน^{นี้}เืองใน^{นี้}ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน ฉะนั้นคนแต่ละศาสนา
 เลยไปถือเอาที่เปลือก เขาเปลือก^{นี้}ขึ้นมา^{นี้}ยืนยัน^{นี้}ว่ามันต่างกัน ได้รบรา

ฆ่าฟันกัน ก็เพราะเหตุว่าเปลือกมันต่างกัน. แต่ถ้าเอาเนื้อในเป็น
หลักแล้ว ไม่มีทางที่จะรบราฆ่าฟัน หรือเบียดเบียนกัน เพราะว่า
เนื้อแท้มันมีสิ่งเดียวในหมื่นโลกธาตุ อย่างที่กล่าวมาแล้ว. ฉะนั้น
มันจะมีศาสนาที่เรียกว่า “ศาสนา” ซึ่งจะมีอยู่ที่ศาสนาก็ตาม
แต่เนื้อแท้มันก็เหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้ว่ากันว่ามีอยู่ประมาณ ๑๒ ศาสนา โทลหนึ่งพอดี
ข้างตะวันออกนี้ มีศาสนาขงจื้อ เหลาจื้อ ซินโตของญี่ปุ่น ขยับ
เข้ามามีศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ ศาสนาไฮนะ ศาสนาซิกข์
ในอินเดีย ไปทางตะวันตกมีศาสนายิว ศาสนาคริสต์เตียน ศาสนา
อิสลาม รวมกันก็โหลหนึ่งพอดี แล้วก็กำลังมองกันด้วยสายตา
ที่ไม่เป็นมิตรกัน เพราะไม่เข้าใจข้อเท็จจริงที่ว่า ศาสนาจริงมี
เพียงศาสนาเดียวในหมื่นโลกธาตุ; มันเป็นบาปเป็นกรรม เป็น
โซคร้ายของมนุษย์ในโลก ที่ว่าแม้แต่ศาสนานี้ ถ้าเลือกผิดแล้ว
คนก็จะกัดกันรบราฆ่าฟันกัน เพราะอาศัยศาสนานั่นเอง เป็น
ต้นเหตุ. ที่นี้ก็เป็นโซคร้ายอย่างมาก เป็นบุญเป็นกุศลอย่างมาก
ถ้าเราจะได้รับความจริงกันเสียที ว่าศาสนาที่แท้จริงมีเพียงศาสนา
เดียวในหมื่นโลกธาตุ. แล้วสิ่งที่จะกันล้มได้ที่ดีที่สุดก็คือ คำว่า
“น้ำ” ขึ้นชื่อน้ำที่บริสุทธิ์แล้ว มันเหมือนกันหมด ไม่ว่าน้ำ
นี้จะอยู่ในรูปของน้ำอะไร.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน กำหนดจดจำใจความของการ
 บรรยายวันนี้ไว้ในลักษณะอย่างนี้ เพราะว่าปัญหากำลังครอบงำ
 โลก จะทำลายโลกให้ฉิบหายอยู่แล้ว เพราะความเข้าใจผิดเกี่ยว
 กับศาสนาเป็นมูลเหตุประการหนึ่งด้วย. ขอให้รู้ให้ถูกต้องเสียว่า
 ศาสนาที่แท้จริงนั้น แม้จะมากมายในหมื่นโลกธาตุ ในสามหมื่น
 โลกธาตุ หรือที่แสนโลกธาตุก็จะมีเพียงสิ่งเดียว คือ *กฎความ
 จริงของธรรมชาติ* ที่จะช่วยมนุษย์ให้รอดได้ด้วยการปฏิบัติชนิด
 ที่ทำลายเสียซึ่งตัวกู-ของกู. มันมีเท่านั้นเอง เหมือนกันทุกศาสนา
 ทั้งอดีต ทั้งปัจจุบัน ทั้งอนาคต เหมือนกันหมด และกันลึ้มด้วย
 คำว่า น้ำ-น้ำ-น้ำ. น้ำนี้เปรียบด้วยธรรมะ อย่างพระพุทธเจ้า
 ท่านก็ตรัสว่า *ธมฺโม รหฺโท อทุกฺทโม-ธรรมะนี้เหมือนกับน้ำ
 ที่ไม่มีตะกอน.* ฉะนั้นน้ำที่ไม่มีตะกอน หรือไม่มีอะไรเจือปน
 จึงจะเหมือนกันหมดทุกน้ำ.

ขอยุติคำบรรยายเฉพาะวันนี้กันเสียที.

ทำบุญอย่างไรจึงจะได้บุญ

พุทธทาสภิกขุ

ชาวพุทธโดยมากยังไม่รู้ว่าบุญนั้นคืออะไร หรือทำอย่างไร และเพื่ออะไร เห็นคนเขาทำกันมาอย่างไรก็ทำตามเขาไปอย่างนั้น แล้วก็ทึกทักเอาว่าได้บุญตามเขาว่าอย่างละเมอเพ้อฝัน บางคนยิ่งไปกว่านั้นคือต้องการเพียงแต่ทำบุญก็แล้วกัน ไม่รู้ว่าเอาบุญไปทำอะไร ชื่อนี้เปรียบเหมือนคนที่เลี้ยงไก่ด้วยความยากลำบาก หมดเปลื้องสิ่งของ หมดเปลื้องเวลา ครั้นไก่ไข่โตออกมา ก็หารู้ไม่ว่าไข่นั้นมันมีประโยชน์แก่ตน ปล่อยให้เร่รอนจนสูญขี้มันคาบไปกิน คนโง่เขลาอย่างนี้ ควรถูกเรียกว่าเป็นคนที่เลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกิน เพราะเขาไม่รู้ว่าไข่นั้นมันเป็นประโยชน์แก่ตนอย่างไร

นี่ก็เหมือนกับคนที่มัวแต่ทำบุญ แล้วไม่เคยรู้ว่าบุญนั้นคืออะไร จะเอาไปทำอะไร จึงไม่ได้สนใจใน

เรื่องที่เป็นบุญจริง ๆ ดีแต่ทำบุญให้ทาน เลี้ยงพระ สร้างวัด สร้างพุทธรูปอย่างเดียว แต่ไม่รู้จักรับเอาธรรมะไปศึกษาและปฏิบัติ เพื่อให้ได้รับประโยชน์ให้สมกับที่ได้อุทิศทรัพย์บำรุงสิ่งที่เขาคิดว่าเป็นศาสนาฆานาน ทำบุญมากมายจนตลอดชีวิต จิตใจก็ไม่ดีขึ้น กิเลสไม่ได้เบาบางลง เพราะไม่รู้ว่าจะบูชาพระพุทธรูปศาสนา คืออะไร พระพุทธเจ้าสอนอะไร ไม่รู้ว่าหัวใจของพระพุทธรูปศาสนานั้นอยู่ที่ตรงไหน เพียงแต่จะรักไม่รู้เสียแล้ว แล้วจะไปปฏิบัติธรรมได้อย่างไร จึงไม่ได้รับมรรคผลแต่ประการใดเลย นี้เรียกว่าคนที่ดีแต่ทำบุญ โดยไม่ได้รับประโยชน์จากศาสนา (อ่าน “คนมีศาสนาทำไม”)

การบำรุงศาสนา ก็ควรได้รับประโยชน์จากศาสนา คือ ธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ จนเป็นผู้มีจิตใจสะอาดปราศจากกิเลส สว่างจากความโง่เขลาและสงบจากความวุ่นวาย นี่แหละคือผลประโยชน์ของศาสนา อันเนื่องมาจาก “ความไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ ว่าเป็น

ตัวคนหรือของตน” อย่างนี้เรียกว่าเป็นผูกเลี้ยงไก่แล้ว
ได้กินไข่ เพราะไม่หลงไปกินขี้ไก่

คำว่า “บุญ” นี้ แปลว่า เครื่องฟูใจ ก็มี และ
แปลว่า เครื่องชำระกิเลส ก็มี เปรียบเหมือนเราใช้น้ำ
ล้างตัวเราให้สะอาด บางคนที่ไม่ค่อยจะพิถีพิถัน ก็
อาจใช้น้ำโคลนขุ่นๆ อาบ อาบแล้วก็มีโคลนติด
ตัว บางพวกก็ใช้น้ำที่ละลายด้วยเครื่องหอมต่างๆ อาบ
อาบแล้วก็มีเครื่องหอมติดตัว บางพวกก็ใช้สบู่และน้ำ
ที่สะอาดล้างตัว จึงเป็นเนื้อตัวที่สะอาด ไม่มีอะไรติด

เมื่อเปรียบเทียบการอาบน้ำล้างตัว กับการทำบุญแล้ว
การทำบุญก็มี ๓ อย่างเช่นเดียวกัน ทำบุญเหมือนกับ
น้ำโคลน ก็คือพวกที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเอามาทำบุญเลี้ยง
พระให้ทาน มีการเลี้ยงสรายาเมาตามประสาของคนที่
เห็นแก่กินเป็นใหญ่ หรือทำบุญเพื่ออวดคนเพื่อเอา
หน้าหาประโยชน์ทางอ้อม คนนั้นก็จะได้ผลเหมือน
กับอาบน้ำโคลน ส่วนคนที่ทำบุญด้วยอุपाทานยึดมั่น
ในบุญหวังเอาสวรรค์วิมาน ฯลฯ ถ้าทำบุญด้วยความ
ศรัทธากำไรอย่างนั้น ก็เรียกว่า เหมือนกับอาบน้ำด้วยน้ำ

ที่เจ็ดด้วยแบ่งปันต่าง ๆ ที่เป็นของหอม และจะได้แต่
ความชื่นใจไปบ้าง ส่วนคนที่ทำบุญเพื่อจะละเสียซึ่ง
ความตระหนี่ ความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ ว่าเป็นตัว
ตนหรือของตน คือทำเพื่อให้กิเลสหมดไปจากสันดาน
ทำเพื่อสงเคราะห์คนอื่น อย่างนี้เหมือนกับคนอาบน้ำ
ที่สะอาด บุญนั้นจึงจะเป็นบุญที่บริสุทธิ์และได้บุญ
จริง ที่ล้างกิเลสได้จริง

เพื่อให้เข้าใจเรื่องนิตยชน ควรจะพิจารณาเทว-
ภาษิตที่ว่า เอตํ ภยํ มรณํ ปฏกฺขมาโน = เมื่อเพ่ง
เห็นภัยในความตาย กยิราถปฺปญฺยานิ สุขาวหานิ =
ท่านทั้งหลายจงกระทำบุญอันจะนำสุขมาให้ แต่พระ
พุทธเจ้ากลับตรัสว่า โลกามิสํ ปชฺเห สนฺติเปกฺโข
= ท่านทั้งหลายพึงละเสียซึ่งเหยื่อในโลก จงเพ่งหวัง
ต่อสันติเถิด คือพระองค์มุ่งหมายให้ทำจิตใจของตนให้
สะอาด อย่าไปเกี่ยวข้องกับตัณหาและอุปาทาน แล้ว
อยู่ด้วยความสงบ คือถ้าจะเอาบุญก็ต้องเป็นบุญที่
เหมือนกับน้ำสะอาด กล่าวคือทำบุญเพื่อละกิเลส ละ
ความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) พระองค์ไม่ได้เอ่ยถึง

คำว่า “บุญ” แต่ไปเอ่ยถึงว่า “ให้ละเหยื่อในโลก” นี้ก็เพื่อให้ชัดเจนไม่กำกวม เพราะคนอาจหลงกันไป ในทางที่ผิด ถึงกับทำบุญเหมือนกับอาบน้ำโคลน หรือ ทำบุญเหมือนกับอาบน้ำแป้งหอม เช่นหวังเอาสวรรค์ ลมๆ แล้งๆ ที่คนเขาหลอกให้บำบุญ เป็นต้น

ถ้าใครทำบุญด้วยใจที่เชื่อในบุญล้วนๆ และทำบุญไปตามวิธีที่ถูกต้อง มันก็เหมือนอาบน้ำด้วยน้ำแป้งหอม คือมันทำให้ชื่นใจได้ แต่ก็ไม่ไข่ความสะดวก และจะกลายเป็นงมงายไปอีกแบบหนึ่ง ส่วนคนที่ทำบุญด้วยบริสุทธิ์ใจว่าจะละความยึดมั่นถ่อมตนว่าเป็น “ตัวกู-ของกู” หรือละความเห็นแก่ตัวจักษัน คุณจะได้ยากเต็มที เพราะคนไม่รู้ว่าหัวใจพุทธศาสนาอยู่ที่ไหน หนึ่ง “เหยื่อในโลก” คือความสุข ความรวย ความเอร็ดอร่อย ความหรูหรา ความมีเกียรติ ความมีหน้ามีตา หรือว่าตายแล้วให้ไปเกิดในสวรรค์ มีวิมาน มีนางฟ้า บำรุงบำเรอ พระพุทธเจ้าท่านให้ละเหยื่อชนิดนี้เสีย อย่าไปเห็นเป็นของประเสริฐ หรือวิเศษอะไร แล้วให้ไปหวังแต่สันติ หรือความสงบ คือมีจิตใจสะอาด

สว่าง สงบ ไม่เมาบุญ ไม่เมาสวรรค์ ดังที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่า “ถ้าเห็นว่าชีวิตนี้ไม่เท่าไรก็ต้องแตกตายเป็นแล้ว ก็ให้รีบละเหยื่อในโลกนี้เสีย แล้วเพ่งหวังแต่สันติเกิด” (อ่าน “บ้ำบุญ บ้ำสวรรค์” “การให้ทานที่ไม่เสียเงิน และยังได้นิพพาน”)

อนึ่ง พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ธรรมะ^๕ เหมือนกับน้ำ^๖ที่ไม่มีตม” (ธมฺโม รหฺโท อกทฺทโม) คือไม่มีตะกอน เมื่อเอามาอาบเข้ามันก็ทำให้ตัวสะอาดได้จริง และธรรม^๗นั้นก็คือ การละความอยากและความยึดติด ดังที่พระองค์ใช้คำว่า “ละเหยื่อในโลกนี้เสีย แล้วเพ่งหาความสงบเกิด” แต่เดี๋ยว^๘คนทำบุญเอาหน้ากันบ้าง ทำบุญหลอกหลวงเอาเงินเข้าบ้าง ทำบุญเพื่อจะผูกพันกันไว้เป็นมิตรเพื่อเอาประโยชน์บ้าง ทำบุญเพื่อแลกเอาสวรรค์บ้าง อย่าง^๙นี้มันยังไม่ใช่เป็นบุญแท้ มันเป็นบุญปลอม มันเป็นเรื่องลงทุนชนิดหนึ่ง ถ้าเป็นเรื่องทำบุญจริงๆ แล้ว มันต้องเป็นเรื่องบุญล้างกิเลส ต้อง^{๑๐}เป็นเรื่องบรรเทาเสียซึ่งความเห็นแก่ตัว^{๑๑}จัด ดัง

ธรรมภาสิตที่ว่า ทานญจ ยุกุทธญจ สมานพาหุ =
การให้ทานกับการรบน^๕ เป็นของเสมอกัน (รบกัปกิเลส)

ฉะนั้น ใครอยากลงนรกก็ทำบุญชนิดเหมือน
อาบน้ำโคลน ใครอยากไปสวรรค์ก็ทำบุญเหมือนกับ
อาบน้ำแบ่งหอม ใครอยากดับทุกข์ก็ทำบุญเหมือนกับ
อาบน้ำที่สะอาด โดยให้ดับเสียซึ่งความสำคัญนั้นหมาย
ว่าเป็นตัวกู-ของกู แล้วไม่ให้เกิดโลภะโทสะโมหะได้
อีกต่อไป มีความสะอาด สว่าง สงบสันติตลอดชีวิต
อย่างนี้เรียกว่าดับเสียซึ่งตัณหาอุปาทาน ไม่ให้มีเชื้อ
เหลือ มีอยู่แต่ความว่างจากกิเลส ว่างจาก “ตัวตน
ของตน” แล้วจะไม่มีอะไรที่จะก่อความทุกข์ใจได้อีก

ทำบุญโดยไม่หวังเอาบุญ

ปุ่น จงประเสริฐ

องค์การฟื้นฟูพุทธศาสนาได้เผยแพร่คำสอนของ
ท่านพุทธทาสมาเป็นเวลา ๒๐ ปี ก็พึงจะได้ยินพระ
มหาเถระบางรูป แสดงความเห็นเนื่องในวันอาสาฬห-
บูชา ปี ๒๕๒๐ นี้ ยอมรับว่าสวรรค์อันแท้จริงนั้น
มันอยู่นอก นรกอันแท้จริงนั้นมันอยู่ในใจ และบาง
รูปก็ยอมรับว่า ชาติก่อน ชาตินี้ และชาติหน้า มัน
ก็คือเรื่องของตัวเราที่ได้ผ่านมาแล้ว กำลังเป็นอยู่ใน
ปัจจุบัน และในภายหน้าในชีวิตของเราเอง ทั้งนี้
อาจเป็นเพราะ พวกฆราวาสเขาสนใจคำสอนอันประ-
กอบด้วยเหตุผลของท่านพุทธทาสกันทั่วประเทศไทย
แม้ในต่างประเทศ เช่นที่เคยอธิบายไว้ในหนังสือ “ไม่
เข้าใจศาสนาเพราะไม่รู้ภาษาธรรม” “ชาติก่อน-ชาติ
นี้-ชาติหน้า” “เหตุที่ทำให้ชาวพุทธไม่รู้จักพุทธ
ศาสนา” และหนังสือเล่มอื่น ๆ ขององค์การฟื้นฟู

พุทธศาสนา (รวม ๔๙ เล่ม) หากใครยังสอนว่าสวรรค์
 อยู่บนฟ้ารกรอกอยู่ใต้ดิน ฯลฯ ประชาชนคนที่เขามีกา
 รศึกษาหรือธรรมะดีก็จะไม่เลื่อมใสในตัว “ไดโนเสา
 เต่าล้านปี” ฉะนั้นจึงถือได้ว่า ท่านพุทธทาสได้ปลุก
 พระปางไสยาสน์ให้เป็นพระปางลีลา (ก้าวหน้า) และ
 ได้เบิกพระเนตรที่หลับมาช้านาน ให้ลืมตาเห็นสัจ
 ธรรมขึ้นมาได้บ้างพอสมควร ส่วนพระเล็กเถรน้อยที่
 นิยมอ่านคำสอนของท่านพุทธทาสนั้น ท่านตื่นและ
 ลืมตาเห็นอะไร ๆ ตามความเป็นจริงมานานแล้ว จน
 เป็นที่หนักใจของพวกสมภารเจ้าวัด ถึงขนาดไม่ยอม
 ให้อยู่ร่วมด้วย เพราะพระเถรที่เห็นสัจธรรมแล้วมัก
 อดไม่ได้ที่จะเผยแพร่ของแท้ของจริง ซึ่งไม่ตรงกับคำ
 สอนของพระเถระ ฉะนั้น บางวัดจึงห้ามมิให้พระ
 เถร มีหนังสือของท่านพุทธทาสไว้ในครอบครอง
 หากผู้ใดขัดคำสั่ง ก็จะถูกขับไล่ออกจากวัดไป เเถระ
 บางรูปในจังหวัดน่าน ก็ห้ามคนเอาหนังสือ “การให้
 ทานที่ไม่เสียเงินแล้วยังได้นิพพาน” มาแจกพระ
 หรือประชาชนใกล้วัดของท่าน องค์การฟื้นฟูพุทธ

ศาสนาจึงต้องเผยแพร่หนังสือเรื่อง “บำบุญ – บำ
สวรรค์” ให้ความมั่นกระจำงขึ้นไปอีก (อ่าน “เลี้ยง
พระอย่างไรจึงจะได้บุญ”)

ส่วน เรื่อง “ทำบุญโดยไม่หวังเอาบุญ” นี้ ก็
คงไม่เป็นที่พอใจของพวกพระเถระเช่นเคย แม้ชาว
พุทธบางคนฟังแล้วก็ต้องตกใจและสงสัย เพราะไม่
เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน ได้ฟังพระสอนมาตั้งแต่เล็ก
จนแก่ว่า ทำบุญเพื่อเอาสวรรค์วิมาน เพื่อให้ตัวเอง
เป็นเทพบุตรหรือเทพธิดา และให้เกิดเป็นคนสวยคน
รวยในชาติต่อๆ ไปอีก โดยท่านใช้คำปลุกกระตมว่า
“จงทำบุญในชาตินี้ เพื่อติดตัวไปกินชาติหน้า” หรือ
“จงฝังทรัพย์ไว้ในศาสนา แล้วใครๆ จะแย่งเอาของ
เราไปไม่ได้” ส่วนทางฝ่ายอภิธรรมก็สอนให้แสวงหา
และกอบโกยมหากุศลไว้เป็นของตน ฯลฯ นี้แหละ
เป็นเหตุให้คนชาติอเมริกันคนหนึ่ง ซึ่งเคยมาเป็น
อาจารย์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายปีมาแล้ว ได้
เขียนบทความแสดงความเห็นของเขา สรุปสั้น ๆ ว่า
ถึงแม้คนไทยจะเป็นคนใจบุญ แต่ก็มีทำบุญไปด้วย

ความเห็นแก่ตัว คำวิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาเช่นนี้
 ได้ทำให้ คนชั้นหัวหน้าใน วงการพุทธศาสนา บางแห่ง
 ถึงกับร้องโวยวาย แสดงความไม่พอใจกันหลายคน
 โดยถือว่าฝรั่งผู้ไม่รู้จักพุทธศาสนาดีไปกว่าตน ซึ่ง
 เป็นถึงหัวหน้าสมาคมของพุทธศาสนา (เพื่อประโยชน์
 ทางสังคม)

ทีนี้ เราลองมาพิจารณาดูว่า ชาวพุทธไทยยังทำ
 บุญเพราะความเห็นแก่ตัวจริงอย่างฝรั่งหรือไม่ โดย
 ดูเพียงว่าพวกเขาส่วนมากทำบุญทำทาน เพื่อให้ (เป็น
 ประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือแก่สังคม ฯลฯ ด้วยจิตที่เมตตา
 ปราณี หวังสงเคราะห์ต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์) หรือ
 ว่าทำบุญทำทาน เพื่อเอา (เช่นเอาบุญกุศลเข้าตัวหวัง
 เอาความสุขส่วนตัวในสวรรค์วิมาน เอาความเจริญ
 ส่วนตัวในชาติต่อๆ ไป เอาหน้าเอาตาเพื่อโฆษณาตัว
 เองให้เด่น หรือหวังเอาประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด
 ในเวลาอธิษฐานגעียบๆ ในใจ และบ้างก็ทำบุญเพื่อ
 อุกิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ตายของตนเอง) แล้วมีกี่คน
 ที่ทำบุญให้ทาน ด้วยความปรารถนาที่จะละความตระ

หนักเหนียว ละความเห็นแก่ตัวจัด หรือกระทำไป ด้วยความเมตตากรุณา หวังจะช่วยเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุขและเพื่อลดช่องว่างในสังคม อันเป็นการทำบุญให้ทาน โดยมีได้หวังเอาผลประโยชน์อะไรเข้าตัวเลย

ฉะนั้น การที่ฝรั่งคนต่างศาสนา เขาวิจารณ์คนไทยอย่างนั้น มันจะถูกหรือไม่ก็ลองคิดกันดู เพราะชาวคริสเตียนเมื่อเขาทำบุญให้ทานนั้น เขาไม่เคยตั้งความปรารถนาอย่างพวกเรา มีแต่จะคิดเออเฟอผู้อื่น เพราะพระเยซูสอนไว้ว่า “การให้เป็นเหตุให้เกิดความสุขใจยิ่งกว่าการรับ” “ผู้ข่มเหงคนจน ได้ดูหมิ่นพระเจ้าผู้ทรงสร้างเขา ส่วนการช่วยเหลือคนจน จึงเป็นการถวายเกียรติแก่พระองค์” “คำต่อว่ากันตรงๆ ดีกว่าความรักที่แอบซ่อนไว้ และบาดแผลที่ได้รับจากเพื่อนดีกว่าการจู่จากศัตรู” (เช่นคำพูดที่ฝรั่งเขาว่า ชาวพุทธไทย) ส่วนศาสนาอิสลามก็สอนว่า “ของฝากจากพระเจ้าให้แก่คนร่ำรวย (พวกนายทุน) ก็คือคนยากคนจน (พวกกรรมกร)” “มนุษย์ผู้ประเสริฐ

ยัง ก็คือผู้สร้างคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์” “พระเจ้าไม่เมตตาแก่ผู้ไม่มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์” ในศาสนาฮินดูก็สอนไว้ว่า “พึงให้ทานด้วยความยินดีหรือเต็มใจ และด้วยความปรารถนาดี (ต่อผู้อื่น)” ลัทธิเต๋าของเหลาจื๋อสอนว่า “ท่านยิ่งช่วยเหลือคนอื่นมาก ท่านก็จะยิ่งมีมาก ยิ่งให้ (ทาน) แก่คนอื่นมาก ท่านเองก็กลับจะยิ่งรวยมาก” “กฎของธรรมชาติมีอยู่ว่า จงนำเอาส่วนเกิน (ที่เหลือกินเหลือใช้) ไปให้แก่ผู้ที่ขาดแคลน” “ไม่มีโทษอันใดที่ยิ่งไปกว่าความไม่รู้จักพอหรือความโลภไม่สิ้นสุด ความรู้จักพอของคนนั้น จะทำให้เขามีอะไรพอเพียงไปทุกอย่างจนตลอดชีวิต” ส่วนคำสอนของนิกายเซ็นในเรื่องนี้ ก็มีอยู่ตรงๆ เลยว่า “จงทำบุญทำกุศล แต่อย่าผูกพันยึดมั่นในบุญกุศล และอย่าหวังเอาผลตอบแทน”

คนโง่ หรือคนที่ไม่รู้จักพุทธศาสนาจริงบางคน เมื่อได้ฟังอย่างนี้ ก็อาจเกิดอาการฮึดฮัด ไม่พอใจ เพราะในศาสนาต่างๆ นั้น มิได้สนับสนุนให้ทำบุญเพื่อเอาประโยชน์เข้าตัวเอง ฉะนั้น จึงขอนำคำพูด

ท่านมหาตมะ คานธี ที่กล่าวไว้ว่า “มันเป็นนิสัยที่ไม่ดี ที่ไปเข้าใจว่าความคิดเห็นของผู้อื่นไม่ดี ส่วนของตนนั้นดีเสมอไป และมันเป็นนิสัยที่ไม่ดีที่จะไปเข้าใจว่า ผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากตนนั้น เป็นศัตรูของประเทศชาติ” (ซึ่งในเมืองไทยก็มักป้ายสีให้ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ หรือพวกหนักแผ่นดิน)

ส่วนพระพุทธเจ้าที่ท่านบอกว่า “การปฏิบัติธรรม (รวมถึงการทำบุญกุศลหรือการให้ทาน) มิใช่ว่ามีสวรรค์เป็นอันสงส์ แต่มีวิมุตติ (การพ้นทุกข์ทางใจ) เป็นอันสงส์” “มหาสมุทรอันกว้างใหญ่ย่อมมีรสเค็มเพียงรสเดียว ธรรมวินัยที่ทรงสอนก็มีเพียงรสเดียวเท่านั้น คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์” “ท่านนั้นย่อมเหมือนกับการรบ” (คือรบกับกิเลส เช่นความตระหนี่ ความโลภ ความเห็นแก่ตัวจัด) “ควรทำบุญอันนำความสุขใจมาให้” “การสะสมบุญ (ทำบุญบ่อยๆ) นำความสุขใจมาให้” ความสุขนี้ ภาษาธรรมใช้คำว่าสวรรค์ ฉะนั้น สวรรค์จึงมีอยู่ในอก นรกจึงอยู่ในใจ ไม่ต้องไปหวังสวรรค์ (ความ

สุข) มันก็ได้ตัวเอง เช่นเดียวกับการกินอาหาร ไม่ต้องไปหวังให้มันบำรุงนั่นบำรุงนี่ อาหารมันก็ทำหน้าที่บำรุงร่างกายให้เอง ถ้าไปหวังสวรรค์หรืออะไร ๆ เข้าแล้ว มันกลายเป็นการเพิ่มกิเลส เช่นตัณหาและอุปาทาน และถ้าไม่สมหวัง ก็โทษว่าทำบุญแล้วกุศลไม่ส่ง เลยถือคติใหม่ว่า “ทำบุญเสียไป ให้อุบัติดีกว่ากลับมาได้กิน”

ถึงแม้ในคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า อรูปพิกัดฯ หัวข้อที่จะต้องกล่าวไปตามลำดับ อันเป็นการล้างสมองแบบของพระพุทธเจ้า ท่านก็เริ่มด้วยเรื่องการให้ทาน การถือศีล สวรรค์ โทษของสวรรค์ และการให้หนีออกจากสวรรค์ (ซึ่งหมายถึงการมัวเมาในกามคุณ ทั้ง ๕) ท่านพูดแต่เพียงว่า ผู้ใดทำบุญให้ทานและถือศีล คนนั้นก็จะได้มีความสุข ซึ่งท่านใช้คำว่า “สวรรค์” ถึงไม่ต้องปรารถนามันก็ได้ พวกนักบวช เลยถือโอกาสโฆษณาเรื่องสวรรค์บนฟ้ากันเป็นการใหญ่ แต่แล้วเรื่องโทษของสวรรค์ และเรื่องให้หนีออกจากสวรรค์ (เนกขัมมะ) เขากลับไม่

ยอมกล่าวไปตามลำดับ (อ่าน “ล้างสมองเล่ม ๑”) เรียกว่ายักยอก หรือขยักไว้หรือปิดบังเอาไว้ ๒ ข้อ ด้วยเจตนาไม่สุจริต คิดแต่จะหาผลประโยชน์เข้าตัว แม้เรื่องที่พระพุทธเจ้าอธิบายคำว่าสวรรค์ เช่นว่า “เมื่อตาหูจมูกลนกายใจสัมผัสสิ่งที่งดงาม นั่นแหละคือสวรรค์” เขาก็ไม่ยอมพูดถึงเลย เพราะกลัวว่าผู้คนจะรู้ความจริง แล้วจะหลอกใครกินไม่ได้ พวกเราก็หลงทำบุญให้ทาน ซึ่งเขาได้กินได้ใช้ทันทีในชาตินี้ แต่เขาบอกว่า คนทำบุญจะได้กินได้ใช้เอาในชาติหน้า หรือให้รอไปกินของทิพย์ที่บนสวรรค์ แม้จะมีคำบาลีบางแห่งกล่าวว่า “บุญเป็นที่พึงของสัตว์ในโลกหน้า” หรือ “บุญนำสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต” (เชื่อว่าไม่ใช่พุทธพจน์) อย่างนี้ก็ผิดหลักของเหตุผล เพราะการทำบุญเมื่อโดยอ้อมได้รับความสุขใจ ไม่ต้องรอไปจนกระทั่งถึงเวลาชกดินชกอตาย เช่นคนที่ถูกยิง ถูกฟัน ถูกรถชน แล้วต้องตายก็เพราะทนความเจ็บปวดไม่ไหว จึงขาดใจตาย แล้วจะมีความสุขได้อย่างไร ได้อย่างมากก็คือความอ่อนใจนิดหน่อยที่คิดว่าตัวได้เคย

ทำบุญมา บุญคงจะช่วยมิให้ลงนรก แต่คำว่า “นรก” นี้ พระพุทธเจ้าท่านก็อธิบายไว้ว่า “เมื่อตาหูจมูกกลืน ภายใจสัมผัสสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม จนเกิดอารมณ์ขุ่นมัว นั่นแหละเรียกว่านรก” ไม่ใช่ตกนรกหรือขึ้นสวรรค์หลังจากตาย นี่ก็ตรงกับที่คนโบราณว่า “สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ นิพพานอยู่ที่ไหน ก็ที่จิตใจไม่มีติดมัน ถือมัน นั่นเอง”

พระพุทธเจ้าท่านยังเคยกล่าวไว้ในที่บางแห่ง อันมีใจความสำคัญว่า การทำบุญที่ประกอบอยู่ด้วยอุปธิ (=กิเลสที่ทำให้ตกอยู่ในวัฏฏสงสาร) ย่อมไม่ได้บุญ โดยท่านเปรียบว่าถ้าเอาบุญจากการแผ่เมตตาแก่เพื่อน มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย มาหารด้วย ๑๖ และหารอย่างนั้นไปถึง ๑๖ ครั้ง ก็ยังเหลือบุญมากกว่าการทำบุญโดยหวังเอาบุญ หรือหวังเอาประโยชน์ต่างๆ มาเป็นของตน นี่ก็เป็นความแตกต่างของการ “ทำบุญเพื่อให้” กับ “ทำบุญเพื่อเอา” ฉะนั้น ขอให้ท่านผู้มีสติปัญญาจงเลิกการทำบุญเพื่อหวังเอาสวรรค์ เอาวิมาน เอานางฟ้าบ้าง บอๆ กันเสียที และทางที่ดี

หรือปลอดภยันที่สุดก็คือ ทำบุญไปโดยไม่หวังเอาบุญ
แล้วจะได้บุญ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ และเป็นบุญชนิดที่
ล้างกิเลสได้จริง

ในพระสูตรบางบท พระพุทธเจ้ากล่าวว่า การ
พิจารณาถึงอนิจจสัญญา (การพิจารณาให้เห็นว่าสิ่ง
ทั้งหลาย อันรวมถึงตัวเราด้วย ย่อมไม่คงทนอยู่ได้
นาน จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงสภาพ เช่น คนก็ต้อง
ตาย) ย่อมจะได้บุญมากกว่าที่จะเอาอาหารไปเลี้ยงพระ
ทั้งหมดที่มี รวมทั้งตัวพระพุทธเจ้าเองซึ่งเป็นประธาน
อยู่ นี้ก็แสดงว่า พระพุทธเจ้ามิได้เป็นคนเห็นแก่กิน
เห็นแก่ได้ ไม่เคยหลอกใครให้ทำบุญทำทานแก่ท่าน
เพื่อหวังความสะดวกสบาย อย่างภิกษุส่วนมากในสมัย
นี้ ท่านมุ่งส่งเสริมให้คนปฏิบัติธรรม เพื่อละกิเลส
เพื่อความพ้นทุกข์ของผู้นั้นเอง แต่ภิกษุในรุ่นหลังๆ
กลับปกปิดและแก้ไขคำสอนของท่าน ไปในทำนองว่า
ใครเคยให้อาหารพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่ง มาใน
ชาติปางก่อน เขาก็จะบรรลุนิพพานได้ในชาตินี้
หรือเลี้ยงพระในชาตินี้แล้ว ชาติหน้าจะได้ไปสวรรค์

นี่เป็นเรื่องไม่จริงเลย เพราะการทำบุญให้ทาน ไม่ใช่
 ทางไปนิพพาน แต่การปฏิบัติธรรมหรือให้ทานเพื่อ
 ละกิเลส หรือความเห็นแก่ตัวเท่านั้น จะทำให้ถึงพระ
 นิพพานได้ (หมดทุกข์ใจ) (อ่าน “ทำอย่างไรจึงจะ
 พ้นกรรม”)

สำหรับการให้ทานนั้น พระองค์สอนว่า ต้อง
 ให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานด้วยความสุภาพ ให้ทาน
 ในโอกาสอันสมควร ให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ ฯ
 และให้ทานโดยตัวเองหรือผู้อื่นจะไม่เสียหาย (ขอให้
 สนใจในวรรคที่ว่าให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์)

อนึ่ง การทำบุญควรจะต้องคำนึงถึงคุณสมบัติ
 ของพระสงฆ์ อันเป็นหน่วยหนึ่งของพระรัตนตรัย
 (ซึ่งความจริงท่านมุ่งหมายถึงพระอริยสงฆ์เท่านั้น ไม่
 ได้หมายถึงสมมติสงฆ์) คือทำบุญเฉพาะแก่พระที่ปฏิบัติดี
 ปฏิบัติตรง (ต่อธรรมวินัย) ปฏิบัติเพื่อละกิเลส
 และปฏิบัติโดยสมควรแก่การเป็นพระอริยบุคคล (อ่าน
 “เลี้ยงพระอย่างไรจึงจะได้บุญ”) พระประเภทนี้ทำ

นั้นที่ควรแก้สิ่งของที่คนจัดไว้ต้อนรับ ควรแก้ของที่
จะเข้าไปรับ ควรแก้การทักขิณาทาน ควรได้รับการ
กราบไหว้ ควรเป็นเนื้อหาสำหรับให้เกิดบุญแก่ผู้ทำ
บุญ ถ้าผิดไปจากนั้นแล้ว ก็ต้องถือพุทธภาษิตที่ว่า
“ผู้ใดให้ทานแก่บุคคลที่เราไม่ควรทำบุญให้ ผู้นั้น
ย่อมถึงความเสื่อม เพราะอันตราย” (อันจะได้มาจาก
บุคคลที่เราไม่ควรทำบุญให้ทานนั่นเอง)

การทำบุญตามแบบของพุทธศาสนานั้น มีถึง
๑๐ วิธี คือ การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญ
ภาวนา การถ่อมตัวต่อผู้ใหญ่ การชวนชวายเป็นกิจการ
งานที่ไม่ผิด การให้ส่วนบุญ การอนุโมทนาส่วนบุญ
การฟังธรรม (สมัยนี้ต้องรวมถึงการอ่านหนังสือธรรมะ
ที่ไม่หลอกลวง) การแสดงธรรม และการทำความ
เห็นให้ถูกต้อง (ตามหลักของพระพุทธศาสนา) ชาว
พุทธส่วนมากมักไม่ค่อยจะรู้ถึงการทำบุญ ๑๐ วิธีนี้
รู้แต่เพียง ๒-๓ อย่าง แล้วยังไปหลงในบุญอันไม่ใช่
บุญหรือกุศล ว่าเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ เพราะแรงคำ

โฆษณาของพระตามวัดต่างๆ เช่นการไปเที่ยวชมงาน
ออกธำมรงค์ประจำปีของวัด ดุจดวงสพในงานวัด นักบวช
ก็ยังคงกล่าวโฆษณว่าเป็นมหากุศลอย่างไม่ละอายใจ แบบ
นี้ก็เช่น “สมณะอันตราย”

ตาบอด - ตาดี.

หนุ่มๆ ข้างนอก มองแต่ไร ไม่เห็นฟ้า
ถึง ๘๖ ปีลา ก็ไม่เห็น, จัดเย็นไร
ใส่ได้อะไร มอง ไม่เห็นดิน, ฟ้าก็ไป
นอนก็ไม่มี มองเห็นภูเขา ที่ดูดกนั้น ;
คนทั่วไป ก็ไม่ มองเห็นโลก
ต่อจากฟ้าไป หมดเขต อยู่ใกล้
ส่วนไปจากฟ้า ปรารถนาธรรม หมดระบ
เห็นหมดสิ้น จากมือ หมดระบ ๑๐๖ ๔

เราถือศาสนาอะไรกันแน่?

ศาสนา ไบสถ์วิหาร การวัดวา
ศาสนา คือพระธรรม คำสั่งสอน
ศาสนา ประพฤติธรรม ตามขั้นตอน
ศาสนา พาสต์วัจระ จวบนิพพาน

ศาสนา เนืองอก พอกพระธรรม
ศาสนา น้ำครำ ของเบ็ดห่าน
ศาสนา ภูตผี พานิชการ
ศาสนา วิตถาร กวนบ้านเมือง

ศาสนา ใหม่ใหม่ รัยกว่าเก่า
ศาสนา ของพวกเจ้า โจรผ้าเหลือง
ศาสนา ปัจจุบัน พันการเมือง
ศาสนา มลึงเมลือง เมืองคนเย็น ฯ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

เรียนธรรมะ

เรียนธรรมะ อย่าตะกละ ให้เกินเหตุ
จะเป็นเปรต หิวปราณญ์ เกินคาดหวัง
อย่าเรียนอย่าง ปรัชญา มัวบ้ำดั่ง
เรียนกระทั่ง ตายเปล่า ไม่เข้ารอย

เรียนธรรมะ ต้องเรียน อย่างธรรมะ
เรียนเพื่อละ ทุกข์ใหญ่ ไม่ทอดถอย
เรียนที่ทุกข์ ที่มีจริง ยิ่งเข้ารอย
ไม่เลื่อนลอย มองให้เห็น ตามเป็นจริง

ต้องตั้งต้น การเรียน ที่หุตตา ฯลฯ
สัมผัสแล้ว เกิดเวทนา ตัณหาวิ้ง
ขึ้นมาอยาก เกิดผู้อยาก เป็นปากปลิง
“เรียนรู้อย่าง ตัณหาดับ นับว่าพอ” ฯ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

คำขอบพระคุณ

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ ผู้เป็นองค์บรรยายหลักธรรมคำสอนเล่มนี้เป็นอย่างสูง ซึ่งเปรียบเสมือนดวงประทีปส่องทางชีวิตให้ก้าวไปสู่ความถูกต้อง เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลส และเป็นปัจจัยนำไปสู่พระนิพพานแก่ชาวโลก

กราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช แห่งธรรมทานมูลนิธิ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ และองค์การฟื้นฟูพระศาสนา คณะทำงานและผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ มูลนิธิ กองทุน วัด หน่วยราชการ โรงเรียน ห้องสมุด ศูนย์หนังสือและร้านหนังสือทั่วราชอาณาจักร ที่ได้กรุณาช่วยเผยแพร่หนังสือเล่มนี้เป็นอย่างสูง

ธรรมสภาได้รวบรวมหนังสือและสื่อธรรมะไว้บริการแก่ท่านสาธุชนจากสำนักพิมพ์และสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ ท่านที่สนใจเลือกชมได้ที่
ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

เลขที่ ๒-๖ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๗๐๐ โทร.๘๘๘๗๘๕๐
ริมถนนบรมราชชนนี กิโลเมตรที่ ๑๖ ก่อนถึงพุทธมณฑลสถาน เพียง ๒ กิโลเมตร

๐ สถาบันหนังสือธรรม เชิญท่านสาธุชนร่วมฟังพระธรรมเทศนาจากพระผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบในโครงการ ทบพระ ทบธรรม ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๘.๐๐-๑๐.๓๐ น. ณ ห้องประชุมสถาบันหนังสือธรรม อาคารศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา สอบถามองค์บรรยายธรรมที่ โทร. ๘๔๑๑๕๓๕

บันทึกการจัดพิมพ์

ธรรมสภา ขอกราบหมั้นสการขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ
อาจารย์พุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม องค์บรรยายหนังสือ ชุด
๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิธรรมทาน ที่
อนุญาตและสนับสนุนการจัดพิมพ์ ขอกราบขอบพระคุณ มูลนิธิเผยแพร่
ชีวิตประเสริฐ องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ผู้จัดพิมพ์ในครั้งแรก
และขอกราบขอบพระคุณ คุณอภิชาติ แจ่มจันทร์ จิตรกรผู้วาดภาพปก
หนังสือชุดนี้ เป็นอย่างสูง

หนังสือชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม

๑๗. เรื่อง อภิธรรมคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๑๘. เรื่อง ขวาสาคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๑๙. เรื่อง การศึกษาคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๒๐. เรื่อง วิธีปฏิบัติธรรมทางลัด	ราคา ๘๐ บาท
๒๑. เรื่อง ศาสนาคืออะไร?	ราคา ๕๐ บาท
๒๒. เรื่อง พุทธทาสตอบปัญหา	ราคา ๕๐ บาท
๒๓. เรื่อง ศาสนาสำหรับปัญญาชน	ราคา ๕๐ บาท
๒๔. เรื่อง วิธีระงับดับทุกข์	ราคา ๕๐ บาท

หนังสือชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม มี ๒๔ เรื่อง
จัดพิมพ์เป็นธรรมสักการะครบบริบูรณ์ ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๕

ท่านที่ประสงค์มีไว้เพื่อศึกษาหรือจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...

ธรรมทานมูลนิธิ ๖๘/๑ หมู่ ๖ ต. เลมี่ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๕๖-๗, ๔๓๑๖๖๑-๒ โทรสาร. ๔๓๑๕๕๗

ธรรมสภา ๓๕/๒๗๐ จรัญสนิทวงศ์ ๖๒ บางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

โทร. (๐๒) ๔๓๔๔๒๖๗, ๔๓๔๓๕๖๖, ๘๘๘๗๕๔๐ โทรสาร. ๔๒๔๐๓๗๕

K. SEACON

f

90.00

ศาสนาอะไร พุทธศาสน 100

9789744972422 C*

5 883308 010033

G-090576/010915 6T00

ขอกราบอนุโมทนาแก่ทุกท่านที่สนับสนุนและร่วมสมทบค่าจัดพิมพ์ในราคา ๕๐ บาท